Струни

Антольогія української поезії

СТРУНИ

АНТОЛЬОҐІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

ЧАСТИНА I

СТРУНИ

АНТОЛЬОҐІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

ВІД НАЙДАВНІЩИХ ДО НИНІШНИХ ЧАСІВ

ДЛЯ ВЖИТКУ ШКОЛИ Й ХАТИ

влаштував

БОГДАН ЛЕПКИЙ

I.

Від „Слова о полку Ігоревім“ до Івана Франка

Спільне видання
„УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ БІБЛІОТЕКИ“ і
„УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА“
БЕРЛІН 1922

Головний склад „Ukrainske Slowo“, Buch- und Zeitungsverlag,
G. m. b. H, Berlin-Schöneberg, Hauptstr. 11.

ЗМІСТ.

СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ.

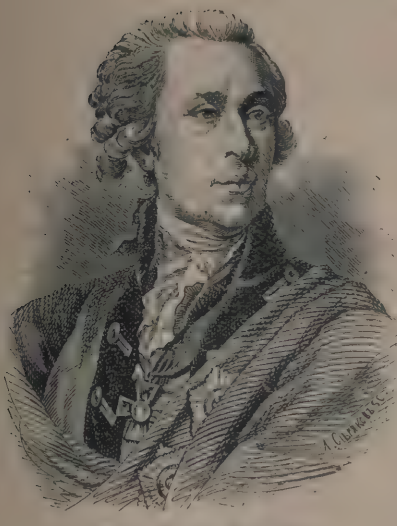

Граф Мусін-Пушкін.

Лицарська поема з року 1186. Оспівує похід Ігоря Святославича, князя Новгороду Сіверського на Половців.

З Ігорем ходили: його син Володимир, його братанич Святослав Ольгович, князь Рильський, і Всеволод, прозваний Буйтуром, князь Трубчевський та Курський. З Чернигова прийшов їм у поміч боярин Ольстин Олексич з Ковуями.

Похід почався в перших днях мая 1185. року. Затьміння сонця і незвичайна спека знеохочували учасників походу, але князь Ігор умів своїм завзяттям піднести їх лицарського духа.

У першій стрічі з Половцями, наші війська побідили. Забрали багато полонених і полонянок, а також чимало всякого половецького добра. Та вже на другу днину стали їх Половці околювати своїми несчисленими товпищами. Брак паші для коней, а води для людей вичерпали до решти боєві сили наших князів.

Третього дня, себто в неділю, рішилася триднева битва. Половці побідили. З нашого війська спаслося лиш 15 душ. Ці щасливо добрались на Україну, звіщаючи земляків про жахливий погром.

Решта війська погибла, або попала в полон. Князі теж.

До весни слідуючого року перебув князь Ігор у половецькій неволі. Між тим Половці воювали нашу землю. Не-

спокійний о долю свого княжого наділу та непевний власного життя, князь Ігор зважився на втечу.

При помочі вихрещеного Половчанина Овлура, вихопився із шатра, сів на коня, що ждав на готові, і пігнав степами.

По 11 днях дібрався до Донця, а там до своєї столиці Новгорода-Сіверського.

На такій історичній події, записаній в Іпатському списку під роком 1185, заснував невідомий нам автор свою лицарську поему, найкращий твір українського письменства аж до Шевченка.

Глибоке чуття, щирий і мудрий патріотизм, журба і трівога о будучність рідного краю—роблять «Слово о полку Ігоревім» твором вічно свіжим і живо промовляючим до душі читача.

Прегарна літературна форма вміле орудування поетичними фігурами й тропами, порівнання, взяті з життя і з пісні народньої, тонкий психічний аналіз і кольоритні описі подій та настроєві малюнки природи—підносять цю поему до висоти світових архитворів.

Автор повязав у щасливу цілість поезію народню з книжною поетичностю, чуття з рефлєксією, поганський сумерк з розсвітом христіянським, світ реальний з фантастикою і виявив себе ґенієм, якому рівного в українській літературі не було аж до Шевченка.

Одинокий список «Слова о полку Ігоревім» переховувався у книзі «Хроноґраф», яку граф Мусін-Пушкін купив був року 1795. від Йоіла, архимандрита Спасо-Ярославського монастиря і яку переховував у своїй збірці старовини в Москві.

При помочі Малиновского та Бантиш - Каменского відчитав цей твір, велів зготовити вірну копію для царського архіву в Петербурзі і року 1800 видав у перше друком цей дорогоцінний памятник.

Року 1812 «Хроноґраф», а з ним і наша поема запропастилися, що дало привід до всіляких літературно-історичних питань.

Петербурська копія і перше видання з 1800 року заступають нині місце запропащеного списку. На них опиралися праці численних учених і письменників, які досліджували і пояснювали «Слово». Працювали над ним: Малиновский, Бантиш-Каменский, Карамзін, Востоков, Максимович, Міцкевич, Буслаєв, Шафарик, Соловйов, Бодянський, Потебня, Костомарів, Пипін, Ганка, Антонович, Драгоманів, Огоновський, Яґіч, Шлєцер, Міллєр, Бляншард, Деля-Рю і багато других.

Переложене «Слово о полку» на всілякі мови. Між иньшим найбільший російський поет Пушкін зготовив віршований перевід на російську мову, а Шевченко дав переспів двох частин на сучасну українську. Шевченко підійшов з усіх перекладачів найблище до краси і до духа оріґіналу.

Найкраще прозою переклав цей памятник Омелян Огоновський, а найбільшу працю про його написав Барсов.

З Українців перекладали його віршом: Шевченко, Шашкевич, Максимович, Федькович, Руданський, Панас Мирний, Навроцький, Василь Щурат і Богдан Лепкий. Перевід Щурата дуже вірний і гладкий.

Література. Фототипічний передрук першого видання Слова о полку Ігоревім в «Історії літератури Київського періоду», Владимірова. Спб., 1914. Abicht Rudolf. Das Lied von der Heerschar Igorjs. Leipzig, 1895. Той самий: Das südrussische Igorjlied і т. д. Breslau, 1906. Барсов. Слово о полку Игоревѣ. I—III. Москва 1887 — 1890. Жданов Литература Слова о полку Игоревѣ. (Сочиненія І. Спб., 1904). Максимович. Критическій разборъ «Слова». (Собр. соч. Макс. 1880). Соболевскій. Къ Слову о полку Игоревѣ. 1916. Щурат. З «Гуцульщини» до «Слова о полку Ігореві» («Літ. начерки», Львів, 1913).

ВИЇМКИ ІЗ

„СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ“.

ЗАСПІВ.

Чи не добре булоби нам, браття,
Старосвітським ладом заспівати
Про лицарський похід, про завзяття

Князя Ігоря? Час звеличати
Сумні бої! Час правді до слова.
Як Боян, ми не годні співати.

Гей Бояне, дивнаж твоя мова!
Раз, як вовк вона мчиться степами,
То щебече, аж ходить діброва,

То зніметься і під небесами
Як орел гордо—пишно буяє...
Гей, мистець був Боян над мистцями!

Як було́ давнину спогадає
І незгоди князів, коромоли —
То на стадо лебедів пускає

Свої бистро летючі сокóли.
Доженеж котрий сокіл лебедю—
Лебедь спів починає у поли:

Як княжив Ярослав, як Редедю
Вбив Мстислав у двобою, як Вдалий
Князь Роман воював... Не лебедю

То сокіл доганяє, гень—вдали,
Лиш Боян свої пальці пускає,
Віщі пальці на струни, щоб грали,

Князям славу і честь глаголали.

Вдармож в струни! Гей, пісне, озвися,
Про давні часи Володимира,
А на Ігорю, пісне, спинися!

Ігор князь—це душа дужа, щира,
Він і голову носить недаром,
А не любить ледачого мира.

Наповнився він воєнним жаром
І дружину повів молодецьку,
Щоби гострим мечем і пожáром

Покарати орду половецьку.

(Переспів Богдана Лепкого).

ПЕРША БИТВА.

А в пятницю рано вранці
Час крівавої розправи.
Потоптали всіх поганців,
Стрілами пішли по полю,
Красних бранок Половчанок
Занімаючи в неволю.
Брали злото, паволоки,
Дорогії оксамити,
Опанчами, кожухами
Почали мости мостити,—

По болоті опанчами,
По грязюці кожухами,
Всяким крамом половецьким,
Половецькими міхáми.
А червоний стяг і чілку,
Срібний спис і білу фану
Хороброму Ігореви
Святославичеви дано.
Гей дрімає військо в полі,
Гей дрімає вже на добре!
Дàлеко воно загналось—
Ольгове гніздо хоробре.
Не вродилось для обиди,
Ні для кречета в пустини,
Ні для тебе, чорний круче,
Препоганий Половчине!
Ґза біжить вже сірим вовком
На великий Дон без впину,
А Кончак йому слід править
В половецькую країну.

(Переклад Василя Щурата).

ПОГРОМ.

Сперед світа до вечора,
А з вечера до досвіта
Летять стріли каленії,
Брязчать шаблі о шеломи,
Тріщать списи гартовані
В степу, в незнавмому полі,
Серед землі половецької.

Земля чорна копитами
Поорана, поритая,
Кістьми земля засіяна,
А кровію политая.

І журба-туга на тім полі
Зійшла для руської землі.

Що гомонить онтам, зичить
У досвіта? То повертав
Той Ігор військо на пригоду
Тому Буй-Туру Всеволоду.

І бились день,
І другий бились,
Та коло полудня на третій
Поникли Ігореві стязі.

Оттак на березі Каяли
Брати різнились, бо не стало
Крови—вина!
Допирували
Хоробрі Русичі той пир—
Сватів упоїли
Й самі простяглися
За землю руськую.
Хилилась
І слалась плачучи трава,
Високі гнулись деревà,
До долу гнулися, журились.

(Переспів Тараса Шевченка).

ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ.

Ой то не сива зозуленька закувала,
Не дрібні пташки защебетали, —
То Ярославна, рано до схід сонця, слізно ридала,
Словами промовляла:

„Ой полечу, — каже, — я зозулею,
Та помчуся по синім Дунаю,
Сяду-впаду край річки Каяли,
Змочу свої боброві рукави,
Та обітру князеви керваві
На хоробрім тілі його рани“.

Ой у Путивлі на мурові зрана,
Ще й ясне сонце не вставало, —

Як Ярославна гірко плакала, ридала,
Словами промовляла:

„Вітре, — каже, — буйнєв вітрило:
Чи то тобі мої сльози милі?
На щож вієш, вієш, завіваєш,
На що ханові стріли хапаєш,
На легкому крилі підіймаєш,
В військо мого князя пускаєш?
Чи то тобі є мало простору
Віятися попід небосклоном,
Сині филі в морі піднимати,
Кораблі на хвилях гойдати?
На щож мою радість розвіваєш —
На шовковій траві розстиляєш?“

Ой у Путивлі на мурові зрана,
Ще й яснеє сонце не вставало, —
Як Ярославна гірко плакала-ридала,
Словами промовляла:

„Ой ти, Дніпре, — каже, Славуто!
Чомуж мені не принесеш, синій,
Князя мого, єдину дружину, —
Щоб я йому, до схід сонця рано,
Своїх гірких сліз не посилала?“

Ой у Путивлі на мурові зрана,
Ще й яснеє сонце не вставало, —
Як Ярославна гірко плакала-ридала,
Словами промовляла:

„Ясне, — каже, — трияснеє сонце!
Любо сяєш з свого ти віконця,
Добрим людям тепло розливаєш —
На щож мене слізми обливаєш?
На що своє горяче проміння
Розсипаєш на княжу дружину?
На безвіддю — їх згагою томиш,
Сагайдаки — спекою згинаєш,
Стрілешниці — тугою замикаєш?“

(Переспів Панаса Мирного).

ПОВОРОТ ІГОРЯ.

В небі сонце сияє —
Ігор в рідному краю.
Вються співи дівочі
Гень від моря, з Дунаю.

Вються співи у Київ.
Боричевом на прощі
Їде Ігор вклонитись
Пресвятій Пирогощій.

Всюди радість, весілля.
Нумож, браття! Згадаймо
Князів давних, молодшим
Честь і славу віддаймо.

Слава й честь Ігореві!
Честь для його й для сина!
Хай жиє Всеволод нам
І князі і дружина!

Хай щасливо воюють,
І хай полки поганські
Покорять і поборють
За народ християнський!

Гей до віку від нині
Князям нашим честь—слава!
Честь синам Святослава
І хоробрій дружині!

(Переспів Богдана Лепкого).

НАРОДНЯ ПІСНЯ.

Остап Вересай.

Про красу й значіння української народньої пісні нема що й говорити. Шевченко назвав її славою України, яка ніколи не вмре й не загине. Вона старша від нашої писаної історії. Перетрівала світлі часи, пережила татарське лихоліття, і велику руїну, і кріпацтво та панщину, вона ця невміруща чарівниця, що звязує золотою ниткою найдавніщі часи з теперішностю.

Зроджена в поганськім світогляді мусіла перетрівати переслідування християнських духовників, котрі ставилися до неї дуже ворожо, як до елєменту, який спиняв поширення Христової віри на Україні. Ще афонський монах Іван Вишенський воював з нею. А всеж таки краса її очаровувала навіть отсих монахів-аскетів. Давний наш літописець несвідомо піддавався її чарам і зпід його пера виходили малюнки святої Ольги й рівноапостольного Володимира не такими, як веліла тодішна аґіоґрафія, а якими нашіптувала їх пісня народня. Скрізь у літописях видно вплив нашої устної словесности, нашої народньої пісні.

В колядці про пана Перемисльного такий сам портрет кн. Данила, як в Іпатієвській літописі, в пісні невольницькій недоля наших полонених так само змальована, як в Лаврентієвському списку. В «Моленію Данила Заточника», в «Паломнику», в «Патерику Печерськім», в «Пересторозі», в «Літописі» Петра Могили, в «Лютні Аполліновій» Лазаря Барановича, скрізь — пробиваються сліди народнього творення, народньої української поезії. Вплив її слідний також на літературах, російській, польській, сербській, болгарській, бо наша пісня-пташка любила далеко й бистро літати, не сиділа вона в замкненій клітці. В давних пісенних збірниках російських та польських стрічаємо чимало українських пісень. Їх слухали

не тільки наші князі, гетьмани й козаки, але й чужинці знаходили в ній потіху і розраду. Самійлові Зборівському, засудженому королем польським Стефаном Баторієм на смерть, в останню ніч перед виконанням присуду смерти в Кракові наш бандурист співав українських пісень.

Що найважніщі історичні події, що найцікавіщі зміни форм політичного, суспільного й родинного побуту відбилися в народній пісні, як відбивається беріг у плесі води. Колядки і щедрівки, веснянки та обжинки тямлять ще колишні героічні, лицарські часи, згадують про поривання або купування жінки, про походи на Болгар та Греків, про «куни та бобри, що на шуби добрі».

Маємо пісні про напади татарські і про боротьбу козаків з Поляками і про неволю ляцьку й бісурманську, про панщину й кріпацтво, про збурення Січи й про гайдамаків. Не тільки великі постаті історичні, але й менше відомі лицарі як Самійло Кішка, Мороз, Нечай, Довбуш знайшли схоронище від забуття у народній пісні.

Недоля жінки, горе невольника, лицарська слава, боротьба за віру, побіда правди над кривдою, молодече кохання і старечі міркування над життєвою суєтою, туга за щастям і насолода життям, усе, усе, чим багата душа чоловіка й чим інтересний наш побут на землі, знайшло прегарний артистичний, простий і щирий відблиск в українській народній пісні.

Усі більші письменники наші від автора «Слова о полку Ігоревім», аж до Шевченка і Франка виростали на народній пісні. Брали з неї форму, настрій, тую окрему поетичну арому, якою й виріжнюється наша поезія від поезії других народів, з окрема від Росіян і Поляків. Досить згадати Шевченка, Пушкіна й Міцкевича.

Кажуть, що Хмельницький, Мазепа й Кальнишевський складали вірші на лад народніх пісень.

Не тільки українські й російські учені й дослідники устної словесности як Бантиш-Каменьский, Цертелев, Срезневський, Максимович, Куліш, Костомарів, Сумцов, Житецький, Бодянський, Потебня, Чубинський, Антонович, Драгоманів, Франко й багато других, але й чужі, як ось: Ральстон, Рамбо, Вестфаль, Боденштедт, Ягіч, високо цінили красу й достойність української народньої пісні.

Вестфаль (1879. р.) каже, що літературна естетика, принявши раз її в круг своїх порівнуючих дослідів, визначить їй безумовно перше місце між народніми піснями цілого світа.

Так само Лукич (Slav. Bl., 1874.) каже, що українська поезія найкраща в Европі, з боку естетичного, з огляду на зміст, на повагу тону і на мягкість почувань.

Великий славіст Ягіч (Archiv für slaw. Philologie, III, 324) називає нашу народню пісню поезією серця й чуття, яка торкається найніжніщих струн душі, а Боденштедт (Die poetische Ukraine, 1845) говорить, що нігде дерево народньої поезії не дало таких чудових овочів, як на Україні.

Література: Собраніе русскихъ пѣсенъ съ нотами Трутовського. СПБ. 1776. Сборникъ пѣсенъ, Новікова. СПБ. 1780. Опытъ собранія старинныхъ малороссійскихъ пѣсней, кн. Цертелева, 1819. Малороссійскія пѣсни, Максимовича. 1828. Йогож: Укр. нар. пѣсни та Сборникъ укр. пѣсенъ (1849). Малороссійскія и Червонорусскія народныя думы и пѣсни, Плятона Лукашевича, СПБ 1836. Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси, (1863—1865), Головацького. Народныя южнорусскія пѣсни, (1854), Метлинського. Piesni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego, Львів, 1843, Вацлава з Олеська. Piesni ludu Ruskiego w Galicyi, 1839 — 1850, Жеготи Паулі. «Историческое значеніе южно-русск. пѣсеннаго творчества, (1847), Костомарова. «Основа», (1860). Записки о южной Руси (1856—1867), Куліша. Старосвѣтскій бандуристъ, (1861—1862), Закревського. Труды і т. д. Чубинського, VII томів 1872—1878. Историческія пѣсни малорусскаго народа, Антоновича й Драгоманова, Київ, 1874—1875. Чумацкія народныя пѣсни, (Київ, 1874), Рудченка. «Збірники пісень», Миколи Лисенка. Объясненіе малорусскихъ и сродныхъ съ ними пѣсенъ, Потебні, (Варшава, 1883—1887). Калѣки перехожіе, Безсонова, (Москва, 1863). Этнографическіе матеріали, (Чернигів, 1895 — 1899), Грінченка, III томи. Малорусскія пѣсни, Новицького, (Харків, 1894). Колесса, Укр. народні думи. (Львів, 1910). Українсько-руський співанник, Ніжанковського, Львів, 1907. Виїмки з українсько-руської устної словесности народної, Львів, 1903, Олександра Барвіньского. Современная малорусская этнографія, Сумцова, (Київ 1893 — 1897). Исторія русской этнографіи, Пипіна, (СПБ., 1891). Література укр. фолькльора (Чернигів, 1901), Грінченка. Гуцульщина, Володимира Шухевича, (Львів, 1900—1908), 5 томів. Огляд укр. руської народної поезії, (Львів, 1905), Ф. Колесси. Політичні пісні укр. народа I. і II. (Женева, 1883—1885), Драгоманова. Студії над укр. нар. піснями, Івана Франка в «Зап. Н. т. ім. Шевч., т. 75, 76, 78, 83, 94, 95, 98. Мысли о нар. малор. думахъ, (Київ, 1893), Житецького. Коломийки, («Кіевск. Стар.» 1886), Сумцова. «Чумацкія нар. пѣсни», (Київ, 1874.), Рудченка. Жіноча неволя в руськ. піснях нар., (Львів,1884.), Франка.

КОЛЯДКА.

Ой у садоньку павоньки ходять, ой дай Боже!
Павоньки ходять, пірячко ронять, ой дай Боже!
Ходить за ними красна *) дівчина, ой дай Боже!
Пірячко бере, в рукавець кладе, ой дай Боже!
Віночок плете, на голов кладе, ой дай Боже!
Та схопилися буйні вітрове, ой дай Боже!
Буйні вітрове, шайні дощове, ой дай Боже!
Та і схопили павяний вінок, ой дай Боже!
Занесли його на тихий Дунай, ой дай Боже!
Та надійшли туда три риболови, ой дай Боже!
Три риболови, панські синове, ой дай Боже!
«Чи не стрічали павяний вінок?» ой дай Боже!
«Хоч і стрічали, коли не знали, ой дай Боже!
А щож нам буде за перевмець, ой дай Боже!»
«Одному буде хустка шовкова, ой дай Боже!
Другому буде золотий перстень, ой дай Боже!
Третьому буде сама молода, ой дай Боже!
Сама молода, та як ягода, ой дай Боже!»

(З Золочівщини).

2.

Заграно, забубняно а в княжім дому рано:
А збирайтеся, зїзжайтеся, бо ми поїдемо та поїдемо,
Бо ми поїдемо та поїдемо та до славного міста,
Бо ми вибємо та вишебемо камяну стінку,
А візьмемо та привеземо та Івасеві жінку.
Не гнівайся, тестю! Не у мнозі зять їде,
Не багато бояр везе
Да сто коней верхових да сімсот возових.

(Чубинський, «Труды», IV).

ЩЕДРІВКА.

Ой вірле, вірле,
Сивий соколе!

Щедрий святий,
Вечір Божий!

Високо сідиш,
Далеко видиш;

Щедрий, святий,
Вечір Божий!

*) гарна.

Сідай ти собі,
На сивім морі!

Щедрий, святий,
Вечір Божий!

На сивім морі
Корабель на воді —

Щедрий, святий,
Вечір Божий!

В тім кораблечку
Трое ворітці;

Щедрий, святий,
Вечір Божий!

В перших ворітоньках
Місячок світить;

Щедрий, святий,
Вечір Божий!

В других ворітоньках
Сонінько сходить;

Щедрий, святий,
Вечір Божий!

В третих ворітоньках
Сам Господь ходить:

Щедрий, святий,
Вечір Божий!

Сам Господь ходить,
Ключі тримає.

Щедрий святий,
Вечір Божий!

Ключі тримає,
Рай відмикає,

Щедрий, святий,
Вечір Божий!

Рай відмикає,
Душі впускає,

Щедрий, святий,
Вечір Божий!

Тільки одної
Не допускає,

Щедрий, святий,
Вечір Божий!

Що вітця матір
Ні защо має,

Щедрий, святий,
Вечір Божий!

Бувай же здоров,
Пан Василейку!

Щедрий, святий,
Вечір Божий!

Не сам з собою
Та з челядкою,

Щедрий, святий,
Вечір Божий!

Щастенька на двір
На худобоньку,

Щедрий, святий,
Вечір Божий!

Здоровля в той дім
Та щастя усім,

Щедрий, святий,
Вечір Божий!

(З Жовківщини).

ВЕСНЯНКИ.

1.

Ой весна-красна, що нам принесла?
Ой принесла тепло і добрев літечко.
Малим діткам—ручечки бити,
А старим дідам—раду радити;
А старим бабам—посидіннячко,
А чи господарям—кросенця ткати,
А молодцям та дівонькам—тай погуляти.
Раду радити, пиво варити...
А к якому дню? к святому великодню.

(Більський повіт, Сідлецької ґубернії).

2.

Співали дівочки, співали;
У решето пісні складали;
Да й поставили на вербі.
Де взялися горобці,
Звалили решето до долу —
Час нам, дівочки, до дому!

3.

Благослови, мати,
Ой, мати Лада, мати,
Весну закликати,
Зиму провожати!
Зимочка в візочку,
Літечко в човночку.

КУПАЛЬНІ.

1.

Торох, торох та по дорозі,
Голос, голос та по дуброві.
Щож то за торох та по дорозі?
Щож то за голос та по дуброві?
Ой то брат сестру зарубать хоче,
А сестра брата та просилася:
«О братіку мій, голубчику,
Не рубай ти мене у суботоньку
Й у неділеньку рано-пораненьку;
Посічи ти мене та на дрібен мак,
Та посій ти мене і у трьох городочках;
У трьох городочках та на трьох грядочках;
Там уродиться та трой зіллячко,
Що перве зіллячко тож василечки,
А друге зіллячко тож барвіночок,
А третє зіллячко тож любисточок.
І до церкви йдуть і васильки несуть,
І васильки несуть і мене спомянуть,
І мене спомянуть і тебе проклянуть.»

(За Ол. Варвінським: Виїмки з укр. устн. слов.).

2.

Ходили дівочки коло Мариночки,
Коло мого вудолу — Купале,
Ой купався Іван, та у воду упав
Купала на Івана.

ВІЛЬХА.

Зілля моє василеньку, зілля моє василеньку!
Плекалам тя доглядала, до схід сонця підливала.
До схід сонця підливала, миленького виглядала.
Прийшов нелюб у неділю, та позривав моє зілля,
Та позривав моє зілля, для другої на весілля!

(З Бережанського повіту).

ВЕСІЛЬНІ.

1.

Біжи, біжи, кониченьку, в тестя двір,
Та до мої Марусеньки поза стіл;
Пустимо стрілку перлову,
Вибємо стінку камяну,
Візьмемо Марусеньку молоду.

2.

Ходить кізонька по крутій горі,
Ніжкою як туп; так туп,
Сірому вовку наругається:
«Яж тебе, сірий вовку, не боюся!»
А в неділеньку рано пораненьку
Кізоньки як нема, так нема;
Тільки осталися ніжки та ріжки,
Та білиї копитця....
Ходить Марієчка по нових сінях,
Ніжкою як туп, так туп,
Своєму Юрасеньку наругається:
«Яж тебе, Юрасю, не боюся!»
А в понеділок рано пораненьку
Марусеньки як нема, так нема;
Тільки осталася русая коса
Та дівоцькая краса.

3.

Ой Татар, братчик, Татар!
Та продав сестру за таляр,
А русу косу за шостак,
А біле личко таки й так...

Ой когож я вірно любила,
Той стоїть за дверима,
А когож я зроду не знала,
Тому рученьку подала.

4.

Казав ти мені, кленів листоньку,
Що не будеш падати,

А тепер падеш,
Земленьку криєш,
Тугу серденьку чиниш.

Казав ти мені, рідний батеньку,
Що мя не даш від себе,
А тепер давш
І сам не знавш,
Яка доленька жде мя.

5.

Братчику, ремеслечку,
Сідай собі на креслечку,
Січи, рубай!
Сестри не дай,
Бо сестронька родима
За столом як калина.

6.

Стала зоря до місяця
Рано, раненько:
«Місяченьку, мій братіку.
Не заходь же ти наперед мене.
Та взійдемо обоє разом,
Освітимо небо і землю.»

Стала Маруся до Юрочка:
«Мій Юрасеньку, мій друже вірний!
Не сідай же ти наперед мене.
Та сядемо обоє разом,
Та взвеселимо отця і неньку,
Усю родиноньку.»

КОЛИСАНКИ.

1.

Ой спи, дитя, без сповиття,
Поки мати з поля прийде
Та принесе три квіточки.

Одна буде дрімливая,
Друга буде сонливая,
Третя буде щасливая.

Ой, щоб спало, задрімало
Та, щоб росло, не боліло,
На серденько не скорбіло.

Ой рісточки у кісточки,
Здоровячко на сердечко,
Розум добрий в головоньку,
Соньки дрімки у віченьки.

Ой ходить сон по вуличці,
В білесенькій кошулечці.
Слоняється, тиняється,
Господоньки питається:

А де хата теплесенька,
Де дитина малесенька,
Туди піду ночувати
І дитину колихати.

А в нас хата теплесенька,
В нас дитина малесенька.
Ходи до нас ночувати,
І дитину колихати.
Ходи соньку в колисоньку,
Приспи нашу дитиноньку.

(З Сумцова: Вага і краса).

2.

Ой ходить сон коло вікон,
А дрімота коло плота,
А дрімота коло плота.

Питається сон дрімоти:
Де будемо ночувати?
Де будемо ночувати?

Де хатинка теплесенька,
Де дитинка малесенька,
Де дитинка малесенька.

Там будемо ночувати,
Дитиноньку присипляти,
Дитиноньку присипляти.

Ой спи, дитя, колишу тя,
А як заснеш, відійду тя,
А як заснеш, відійду тя.

Та піду я на поділля
Та принесу я три зілля,
Та принесу я три зілля.

Перше зілля, щоби спало,
Щоби спало, задрімало,
Щоби спало, задрімало.

Друге зілля, щоби встало,
Щоби встало, щастя мало,
Недоленьки не видало.

Третє зілля, щоби росло,
Щоби росло не боліло,
Ні серденько, ні всьо тіло.

(Записав на Поділлю).

ОБЖИНКОВА.

Горішок зелененький,
Горішок зелененький,
Наш господар молоденький,
За рано обжинає,
Добру доленьку має.
Ні рано, ні пізно,
В саме полудне —
Господар молоденький.

Господар молоденький,
Під ним кінь вороненький,
По подвіррю грає,
Добру доленьку має:
Десь мої женці ідуть,
Мені віночок несуть,
Мені віночок несуть.

Господар вірниченько,
Запрігай кониченьки,
Мальований візочок,
Виїзжай по віночок.

(Ол. Барвінський: Виїмки з укр. устної слов. нар.).

ПОХОРОННА.

Братіку, мов сонечко!
Братіку, мій місяцю ясний!
Чом ти мене не обогрівавш?
Чом ти до мене не промовляєш?
Чогож ти на мене розсердився,
Мій миленький братіку?

Деж твої ніженьки ходили,
Деж твої рученьки робили?
На що глянемо —
Споминать тебе будемо
І плакати мемо!
Миж до твого слідочку
Припадать будемо
І споминать тебе мемо!
Зійдемося до купочки,
А тебе й не має!

Ой кудаж ти, братіку, виїхав
У який край,
Що до тебе ні письма написати,
Ні людьми переказати?
Колиж тебе самого
У гості дожидати?
Якеж наше весілля,
Братіку, невеселеє!
Деж твоя пара?!
Де світелки з дружечками?

Пішли стежки пром'тат',
А ми будем братіка
Під руки випроважати,
У якую доріженьку?

Чи до чистого поля?
Чи до синього моря?
Чи до червоної калини?
Чи до чорної могили?
На червоній калині
Зозульки будуть кувати,
Соловейки щебетати,
А ми свого братика
В гості будемо ждати!

На порозі стояла,
Зозуленька кувала,
А яж про свого братіка
У неї питала:
«Чи не бачила мого братіка,
Чи не йде він у гостоньки?
Чи мені столи застилати,
Чи його в гостоньки ждати?
Прощай мене, мій братіку,
На останній часинонці:
Промов же, братіку,
Хоч одно слово!
Щоб я тебе памятала.
Ужеж мені, мій братіку,
Не розмовляти,
Ужеж мені, мій братіку,
Поки світ сонця тебе не видати...
Не видати тебе, поки світ сонця,
Тебе, братіку, мій защититель,
Братіку, мій приятель!
З ким я так наговорюся,
Кому я всю правду розкажу,
Як я тобі розказувала?
Яж сирота на світі!
В менеж ні дружиночки!
Комуж я своє горенько розкажу,
З ким я так наговорюся
Як я з тобою говорила?
Всеж чужина,—роду нема,
Я, як билина, на чужині сама!»

(За Барв., Оѕл. літ.).

ІСТОРИЧНІ.

КОЛЯДКА.

(Відгук дружинних часів).

Ішли молодці рано з церковці,
Гей дай Боже!
Ішли молодці рано з церковці,
Гей дай Боже!
Стали вони си раду радити,
Гей дай Боже!
Радять радоньку невеличеньку:
Гей дай Боже!
„Скиньмося, браття, по золотому, *)
По золотому, по червоному,
Та купимо си золотий човен,
Золотий човен, срібне весельце,
Та пустимося краєм Дунаєм;
Там ми чуємо доброго пана,
Доброго пана, славного царя,
Там ми будемо добре служити,
А він нам буде добре платити:
Що по рокови—по коникови,
По ясній стрілці, хорошій дівці“.
Бувай же здоров, білий молодче!

(З І. Колесси, Етногр. збірник, І.).

ЩЕДРІВКА

(згадує про облогу города).

Ой славен, явен красний Микола.
А чим же ти прославився?
Що із вечера коня осідлав,
А вже к світові під Царів град став.
Ой як бє, та й бє на Царів город,
Цар ся дивує, хто то воює.
А міщане ходять, все раду радять,
Що тому вояці за дари дати?
Вивели йому коня в наряді:

*) По кожньому віршу припів: Гей дай Боже!

Він коня приняв—не подякував,
Не подякував, шапочки не зняв,
Шапочки не зняв, не поклонився,
Не поклонився, не покорився.
Ой як бє, так бє на Царів город;
Цар ся дивує, хто то воює,
Міщане ходять, все раду радять,
Що тому вояці за дари дати?
Винеслиж йому півмисок злота,
Він злото узяв—не подякував,
Не подякував, шапочки не зняв,
Не поклонився й не покорився.
Ой як бє, так бє на Царів город,
Цар ся дивує, хто це воює,
Міщане ходять, все раду радять,
Що тому паняти, за дари дати?
Вивелиж йому панну в короні.
Він панну узяв, та й подякував,
Та й подякував, шапочку ізняв,
Шапочку ізняв ще й поклонився,
І поклонився і покорився.

ВОРОТАР.

(Натяк на Галицького князя Романа).

„Воротар, воротарю, відчини ворота!“
— Чого хочете, чого кличете? —
„Пускайте в город! Пускайте в город!“
— А щож за люде? А щож за люде? —
„Нашого пана, князя Романа!“
— Немає дома, немає дома! —
„А де поїхав? А де поїхав?“
— До Львова на торг, до Львова на торг.—
„Коли поїхав? Коли поїхав?“
— Вчера з вечера. Вчера з вечера. —
„Коли приїде? Коли приїде?“
— Завтра к обіду. Завтра к обіду. —
„Що за дар дасьте? Що за дар дасьте?“
— Мізине дитя, мізине дитя. —
„А в чім те дитя? А в чім те дитя?“
— В сріблі та злоті, в ткацькій роботі. —

ПІСНІ ПРО ТАТАРСЬКЕ ЛИХОЛІТТЯ.

1.

Зажурилась Україна, що нігде прожити:
Гей витоптала орда кіньми маленькії діти,
Ой маленьких витоптала, великих забрала,
Назад руки повязала, під хана погнала.

(«Іст. пісні», Антоновича й Драгоманова, I.).

2.

За річкою вогні горять,
Там Татари полон ділять.
Село наше запалили,
І багацтво розграбили.
Стару неньку зарубали,
А миленьку в полон взяли.
А в долині бубни гудуть,
Бо на заріз людей ведуть;
Коло шиї аркан вється,
А по ногах ланцюх бється.
А я бідний з діточками,
Піду лісом стежечками.
Нехай йому із водою!
Ось-ось чайка надімною.

(Там же).

3.

Ой в неділеньку рано пораненько
Да ізбирав женців да Коваленко.
Да й усе женці да й одбірнії,
Поробив їм серпи да все золотії.
Ой повів женців на ярі долини,
На ярі долини, на яру пшеницю.
„Ой жніте, женчики, обжинайтеся
І на чорную хмару озирайтеся,
А я піду до дому пообідаю,
Жінку да діток да одвідаю“.
Ох і жнуть женці, розжинаються,
На чорную хмару озираються.
Ой тож не хмара, тож орда іде,

А Коваленко та передок веде.
Вязали руки да сирицею,
А залили очі да живицею.
„Ой повій, вітроньку, да спід ночі,
Да розкуй мої да руки, ніженьки!
Ой повій, вітроньку, спід темної ночі
Да на моїж да на карії очі!“

(Там же).

4.

Ізза гори гори, з темненького лісу
Татари ідуть, Волиночку везуть.
У Волиночки коса з золотого волоса, —
Щирий бір освітила,
Зелену діброву і биту дорогу.
А за нею біжить у погоню
Батенько еї.
Кивнула, махнула білою рукою:
„Вернися, батеньку, вернися, рідненький!
Вжеж мене не однімеш, і сам старенький загинеш;
Занесеш голову на чужую сторону,
Занесеш очиці на Турецькі гряниці“.

(Там же).

5.

Коли Турки воювали,
Білу челядь забирали —
І в нашої попадоньки
Взяли вони три дівоньки.
Одну взяли попри коні,
Попри коні на ремені,
Другу взяли попри возі,
Попри возі на мотузі,
Третю взяли в чорні мажі.

Що ї взяли попри коні,
Попри коні на ремені,
Тота плаче: «Ой, Божеж мій!
Косо моя жовтенькая!
Не мати тя розчісує,
Візник бичем розтріпує.»

Що ї взяли попри возі,
Попри возі на мотузі,
Тота кричить: «Ой, Божеж мій!
Ніжки мої біленькії!
Не мати вас умивав,
Пісок пальці розїдав,
Кровця пучки заливав.»

Що ї взяли в чорні мажі,
Тота плаче, тота кричить:
«Ой, Божеж мій, очка мої,
Очка мої чорненькії!
Тілький орсак проходили,
А білий світ не виділи!»

(Там же).

6.

Ой у лузі береза стояла,
На березі зозуля ковала;
Питалася зозуля берези:
«Чом береза біла, не зелена?»
— Як я маю зеленою бути,
Підомною Татари стояли,
Копитами землю ґрасували,
Шабельками гілля обтинали.

(Скрізь співають).

ПРО КОЗАКА БАЙДУ *).

В Цареграді на риночку
Та пв Байда мед, горілочку;
Ой пв Байда, та не день, не два,
Не одну нічку, тай не годиночку;
Ой пв Байда, тай кивається,
Та на свого чуру поглядається:

---

*) Байда, це князь Дмитро Вишневецький з Вишнівця на Волині. В 50 роках XVI. ст. збудував він на острові Хортиця проти Конських Вод твердиню. Звідти ходив з козаками на Татар і Турків.

«Ой чурож мій молодесенький!
Та чи будеш мені вірнесенький?»

Цар Турецький к нему присилає,
Байду к собі підмовляє:

«Ой ти, Байдо, та славнесенький!
Будь мені лицар та вірнесенький,
Возьми в мене царівночку,
Будеш паном на всю Вкраїночку!»

— Твоя, царю віра проклятая,
Твоя царівночка поганая. —
Ой крикнув цар на свої гайдуки:
«Возьміть Байду добре в руки,
На гак ребром зачепіте!»

Ой висить Байда, та й не день, не два,
Не одну нічку, та й не годиночку,
Ой висить Байда, та й гадає,
Та на свого чуру споглядає,
Та на свого чуру молодого,
Та на свого коня вороного.

«Ой чурож мій молодесенький!
Подай мені лучок та тугесенький,
Подай мені тугий лучок,
І стрілочок цілий пучок!
Ой бачу я три голубочки,
Хучу я убити для його дочки.
Де я мірю, там я вцілю,
Де я важу, там я вражу.»

Року 1564. вибрався у похід на Волощину, щоб стати господарем. Похід не вдався. Схоплений волоським боярином Томзою і відосланий султанові в гостинець, погиб в Царгороді на гаку.

В історії козаччини займає чільне місце.

Завдяки його ініціятиві козаки твердою ногою стали на Дніпровому низу, звідки опановують і сусідні степи. Входячи в безпосередні зносини з Москвою, Турками та Волощиною робить козаччину окремим фактором політичним, кладе основи під Січ Запорожську.

Ол. Барвінський (Виїмки і т. д. ст. 128) догадується, що була ранійш пісня про якогось Байду, котру пристосовано пізніще до Дмитра Вишневецького.

Ой як стрілив, царя вцілив,
А царицю в потилицю,
Його доньку в головоньку.
«От тож тобі, царю,
За Байдину кару!
Було тобі знати,
Як Байду карати;
Було Байді голову ізняти
Його тіло поховати,
Вороним конем їздити
Хлопця собі зголубити».

(*Ол. Барвінський: Виїмки з укр. р. устної слов. нар.*).

ПРО МОРОЗА.

1.

Ой Морозе, да Морозенку,
Ой ти славний козача!
Ой за тобою, да Морозенку,
Уся Україна плаче.
Не так тая та й Україна,
А як тее горде військо.
Ой заплакала да Морозиха,
Ідучи в ранці на місто.
«Не плач, не плач, да Морозихо,
Об сиру землю не бийся;
Ой ходім з нами, з нами, козаками,
Да меду — вина напийся!»
«Чомусь мені, да миле браттє,
Да і мед-вино не пється.
Ох і десь же мій син Морозенко
Да із Турчином бється».

(*Куліш: «Записки о Южной Руси», II*).

2.

Аж зза гори високої
Горде військо виступає,
А поперед Морозенко,
Сивим конем вигравае.
Не грай, не грай, сивий коню

Та не грай підо мною,
Ступай, ступай, сивий коню,
Лиш тихою ступою.
А в нашого Морозенка
Червоная стрічка:
Де поверне Морозенко
Там кервавая річка.
Попід гору високую
Покопано шанці.
Та злапали Морозенка
В неділеньку вранці.
Ой злапали Морозенка,
Назад руки звязали,
Назад руки ізвязавши,
До замку віддали.
Посадили Морозенка
На тисовім стільці:
Зняли, зняли з Морозенка
З чересом червінці.
Посадили Морозенка
На мальованій лавці:
Зняли, зняли з Морозенка
Шовкові жупанці.
Посадили Морозенка
На жовтім пісочку:
Зняли, зняли з Морозенка
Керваву сорочку.
Посадили Морозенка
На високій могилі:
«Поглядайся Морозенку,
По всій своїй Україні!»
«Україна! Милий Боже,
Та й те гордев військо!
Прощай же ми стара нене,
Та й ти любая річко!»
Вони його ані били,
Ні в чверти рубали,
Тільки з нього молодого
Живцем серце взяли.

(Головацький: Нар. пісні, IX. I.)

ДУМИ.

Думами називаємо поетичні твори лірично-епічного характеру, що оспівують боротьбу з Турками й Татарами, а також війни Хмельницького з Поляками і козацьке життя.

Вони мають свою окрему будову, свій поетичний вислів, окремий тон, і свої питьомі літературні прийоми.

Вірші в них неоднаково довгі, вони не вяжуться у строфи, тільки у льоґічні ґрупи та рецитаційні тиради.

Призначені вони до виголошування під супровід бандури, струнного інструменту, котрий у козацьких часах був дуже поширений і зробився національним українським струментом.

Так як билини діляться на старші і новіщі, так і в наших думах видно два наслоєння: 1) думи невольницькі і лицарсько-козацькі, у яких оспівана боротьба з бісурманами, і 2) думи на тлі війн козацько-польських.

Старші думи визначуються піднесеним тоном, що нагадує псальму, проповіддю любови ближнього, пошаною для авторітету батька й матери, етичними й моральними прінціпами.

У молодших—менше ліричного, а більше реалістичного, побутово-соціяльного елєменту, вони виблискують дотепом і сатирою, в деяких, як про Ганджу Андибера й Козака Голоту багато щиро українського гумору.

Думи списано з уст народу що лиш в XIX. ст. Перший списав їх Ломиковський в Миргородщині, 1805. р.

Вперве видані Думи кн. Цертелевим 1819. р. Передрукував їх Максимович у своїх збірниках укр. пісень 1827, 1834, 1849. р.

Крім Ломиковського записували Думи: Плятон Лукашевич, Амврозій Метлинський, Пант. Куліш, Олександер Русов і Павло Чубинський. Року 1893. видрукував Павло Житецький студію: «Мысли о народныхъ малорусскихъ думахъ», у яких помістив збірку дум, записаних Ломиковським.

Перше наукове видання дум з варіянтами й поясненнями зготовили й видрукували Володимир Антонович і Михайло Драгоманів: «Историческія пѣсни малорусскаго народа» (Київ, 1874. і 1875.).

Нові варіянти збирали: Томачинський, Іващенко, Чубинський, Охорович, Горленко, Сумцов, Малинка, Каллаш, Грінченко, Мартинович, Сластьон і Сперанский.

Мельодії деяких дум списав в 70. роках Микола Лисенко. («Записки юго-зап. Отд. И. Р. Геогр. Общ.» 1874.).

Перше повне видання Дум з розвідкою, поясненнями, нотами і знимками кобзарів зготовив Др. Філярет Колесса, (Львів, 1920. р.)

Погляди учених на походження і справу авторства дум дуже відбігають від себе.

Куліш догадувався, що авторами дум були козаки, а сліпці від них переняли ці твори.

Житецький тримався гадки, що перші творці дум належали до старців-калік, із людей грамотних, котрі своїми піснями проводили в народ думки про любов до людий і про християнське життя, бо не серед військових колотнеч, а серед культурної обстанови могли родиться такі гуманні твори.

Із тих старців згодом нібито виробились окремі військові кобзарі.

Як би воно не було, в думах видно творення образованих людий, видно виразні прикмети автора, чи авторів, видно літературну ерудицію.

Само слово «Дума», хоч воно є в Болгарії, мабуть нашого походження (думу думати). Можливо, що думами вже давно у нас називали такі лицарські твори, як «Слово о полку Ігоревім».

Думи співали в нас бандуристи. Дехто виводить їх від балканських співців-авантюристів, пандурами званих...

Та це зайва робота. В нас від найдавніщих часів водилися не тільки великі поети як Боян і автор «Слова о полку», але й мандрівні співаки: гудці, сварці, шпілеве, празднословці, сміхословці, волхви й скоморохи.

Могли заходити й чужі співаки (Сербини), але кобзарі й бандуристи мали свою власну традицію, своє родове дерево.

Вони не тільки супровожали наших козаків і співали своїм людям, але й між чужими славилися гарними співами.

В XVI століттю тримали їх у своїх дворах польські вельможі, у XVIII увійшли вони на царський двір. Року 1730 оден з них Григорій Любисток забавляв царівну Елисавету Петровну і ізза його було в Петербурзі чимало клопоту.

Та не тільки бавити вміли наші бандуристи. Року 1770. відрубано голови трьом із них, а саме: Скрязі, Соковому і Варченкови за бунтарство проти панів.

Куліш і Чубинський вважали Остапа Вересая останнім бандуристом. Та так зле воно не було.

В Полтавщині намічують ще й тепер 76 сліпців, здебільша бандуристів, в Харківщині 32, в Чернигівщині 25, а київський статистичний комітет в 1903 році зібрав був звістки про 289 кобзарів і лірників у Київщині.

З новіщих бандуристів більш відомі: Мих. Кравченко, Петро Древченко, Терешко Пархоменко, Іван Нетеса та Кучеренко.

Найстарша звістка про думи є в Анналах Сарніцкого (Annales sive de oriqine et gestis Polonorum. Під роком 1506. каже він, що в боротьбі з Волохами полягли два брати Струсі, про яких Українці співають сумні пісні (eleqias, quas dumas vocant).

Морштин каже (1606. р.) що дума була вже тоді конечною частиною козацького життя; думи складали ще за

життя героїв у слід за історичними подіями і призначали їх до співу.

Думи, що переховалися до наших часів і були у перве записані 1805 року це мабуть останок тієї багатої літератури, останок, який перейшов пізніщу редакцію і не в одному відбігає від первісних оригіналів, тим більше, що форма їх незвязка, приступна для вставок і відмін.

В світовій літературі думи займають почетне місце і з огляду на багацтво змісту, на тон і оригінальність вислову та настрою.

Це одна з наших гордощів національних, не даром же про думу сказав Шевченко, що вона «не вмре й не загине».

ПЛАЧІ НЕВОЛЬНИКІВ.

1.

Поклоняється бідний невольник
Із землі турецької, із віру бусурманської
У городи християнськії,—до отця, до матусі.
Що не може він їм поклонитися, —
Тілько поклоняється голубоньком сивеньким:

«Ой ти, голубоньку сивенький!
Ти високо літаєш, ти далеко буваєш;
Полини ти в городи християнськії
До отця моєго, до матусі,
Сядь пади,
На подвіррі отцівськім жалібненько загуди,
Об моєї пригоді козацької припомяни.

Нехай отець і матуся
Мою пригоду козацькую знають,
Статки — маєтки збувають,
Великі скарби собирають, —
Головоньку козацькую
Із тяжкої неволі визволяють.
Бо як стане Чорнеє море сogравати,
То не знатиме отець, либонь мати,
У которої каторзі шукати:
Чи у пристані Козловської
Чи у городі Царграді на базарі.

Будуть ушкали, Туркия-ничари набігати
За червоное море у арабськую землю запродати.
Будуть за них сребло-злато не лічачи,
Сукна дорогі поставами не мірячи,
За них брати.»

Тогді далася бідному невольнику
Тяжкая неволя добре знати:
Кайдани руки-ноги позїдали,
Сирая сириця до жовтої кости
Тіло козацьков проїдала.

То біднії невольники на кров, на тіло поглядали,
Об вірі християнській гадали,
Землю турецькую, віру бусурманськую проклинали:

«Ти земле турецькая, ти віро бусурманськая!
Ти єсть наповнена сребром-златом,
І дорогими напитками;
Тілько же бідному невольнику на світі не вільно,
Що бідний невольник у тебе пробував,
Празника Рождества, будь-ли Воскресенія не знав.»

Все у неволі проклятої, на каторзі турецької
На Чорнім морі пробувають,
Землю турецькую, віру бусурманськую проклинають.

«Ти земле турецька, віро бусурманська,
Ти розлуко християнська!
Уже бо ти розлучила не єдиного за сім літ війною:
Мужа з жоною,
Брата з сестрою,
Діток маленьких з отцем і маткою.»

Визволь, Боже, бідного невольника
На свято-руський берег,
На край веселий,
Між народ хрещений.

2.

У святу неділю не сизі орли заклекотали,
Як то бідні невольники у тяжкій неволі заплакали,
У гору руки підіймали, кайданами забряжчали,
Господа милосердного прохали та благали:

«Подай нам, Господи, з неба дрібен дощик,
А з низу буйний вітер!
Хочай би чи не встала на Чорному морю
бистрая хвиля,
Хочай би чи не повиривала якорів з турецької каторги!
Да вже ся нам турецька, бусурманська каторга
Кайдани-залізо ноги повривало, [надоїла.
Біле тіло козацьке-молодецьке коло жовтої кости
пошмугляло!»
Баша турецький, бусурманський,
Недовірок християнський,
Він сам добре тее зачуває,
На слуги свої, на Турки-яничари, зо зла гукає:

«Кажу я вам, Турки-яничари, добре ви дбайте,
Із ряду до ряду захожайте,
По три пучки тернини, і червоної таволги набірайте,
Бідного невольника по тричі в однім місці затинайте!»
То ті слуги, Турки-яничари, добре дбали,
Із ряду до ряду захожали,
По три пучки тернини, і червоної таволги
у руки набірали,
По тричі в однім місці бідного невольника
затинали;
Тіло біле козацьке-молодецьке коло жовтої
кости оббивали,
Кров християнську неповинно проливали.
Стали бідні невольники на собі кров християнську забачати,
Стали землю турецьку, віру бусурманську, клясти—
проклинати;
«Ти земле турецька, віро бусурманська,
Ти розлуко християнська!

Не одного ти розлучила з отцем, з матірю,
Або брата з сестрою,
Або мужа з вірною женою!»

Визволь, Господи, всіх бідних невольників
З тяжкої неволі турецької,
З каторги бусурманської,
На тихі води,
На ясні зорі,
У край веселий,
У мир хрещений,
В городи християнські!

ПРО ПОБІГ ТРЬОХ БРАТІВ ІЗ АЗОВА.

I.

Як із землі турецької,
Да з віри бусурманської,
Із города із Озова не пили-тумани вставали.
Тікав повчок:
Малий-невеличок,
Тікало три братіки рідненькі,
Три товариші сердешні,
Два кінних, третій піший піхотинець.
За кінними біжить-підбігає,
Чорний пожар під білі ноги підпадає,
Кров сліди заливає, —
За стремена хватає,
Словами промовляє:
«Браттє миле, браттє любе!
Хоть один ви милосердіє майте,
Опрани кульбаки, добич з коней скидайте,
Мене, брата піхотинця, міждо коні беріте,
Хоч милю верст увезіте
І доріженьку укажіте.
Нехай я буду знати,
Куди за вами в городи християнські з тяжкої
неволі втікати!».
То старший брат згорда словами промовляє:
«Чи подобенство, мій брате,

Щоб я своє добро турецьке на шляху покидав,
Тебе, труп, на коня брав?
Одначе ми сами не втечемо,
Ні тебе не ввеземо.
Будуть Кримці та Нагайці, безбожні бусурмани,
Тебе, пішого піхотинця на спочинках минати,
А нас будуть кіньми доганяти
І назад у Туреччину завертати».

То брат піший-піхотинець за кінними, біжить-підбігає,
Чорний пожар під білі ноги підгортає,
Словами промовляє:
«Браттє любе, браттє миле!
Хоч один-же ви милосердіє майте,
Назад коней завертайте,
З піхов шаблі виймайте,
Мені, брату меншому, пішому-піхотинцю, з пліч голову здіймайте,
У чистому полі поховайте,
Звіру-птиці на поталу не подайте!».

То брат старший згорда словами промовляє:
«Чи подобенство, брате, тебе рубати?
Одначе шабля не візьме,
Рука не зведеться,
Серце не осмілиться.
Тебе рубати!
А як ти жив-здоров будеш,
Сам у землі християнські увійдеш».

То брат найменший, піший-піхотинець за кінними біжить-підбігає,
Словами промовляє:
«Браттє миле, браттє любе!
Хоч один-же ви милосердіє майте,
Будете до тернів, до байраків прибігати,
Так у боки забігайте,
Віти тернові рубайте,
По шляху покидайте,
Мені брату, пішому-піхотинцю, на признаку давайте».

То став брат старший та середульший до тернів,
до байраків прибігати,
У боки забігали,
Віти тернові, зелені рубали,
Брату меншому, пішому-піхотинцю, признаку давали.

II.

Да став-же брат найменший, піший-піхотинець,
до байраків прибігати,
Став віти тернові знахожати:
У руки бере,
К серцю кладе,
Словами промовляє
І сльозами ридає:
«Боже мій милий! Сотворителю небесний!
Видно то мої братіки сюди з тяжкої неволі втікали,
Об мені велике стараннє мали.
Колиб мені Господь поміг з сії тяжкої неволі
озівської втікати,
Міг би я своїх братиків при старості літ шанувати й поважати.»
То став-же брат старший та середульший на
полівку ізбігати,
На степи високі, на великі дороги розхіднії,
Не стало тернів да байраків рубати;
Да став-же брат середульший до старшого промовляти:
«Нум, брате, ми з себе зелені жупани скидати,
Червону та жовту китайку видирати,
Пішому брату меншому на признаку покладати,
Нехай він бідний знає, куди за нами, кінними,
тікати».
Да став-же брат старший згорда словами промовляти:
«Чи подобенство, брате, щоб я своє добро турецьке на шматки драв,
Брату меншому на признаки давав?
Як він жив-здоров буде,

Так сам у землі християнські, без наших признаків усяких прибуде».

То брат середульший милосердіє має,
Із свого жупана червону та жовту китайку видирає,
По шляху стеле-покладає,
Меншому брату признаки давае.

III.

То став брат найменший, піший піхотинець, на полівку ізбігати
На степи високі, на великі дороги розхідниї,—
Нема ні тернів, ні байраків,
Ніяких признаків.

Став червону китайку да жовту знаходжати,
У руки бере,
К серцю кладе,
Словами промовляє
І сльозами ридає:

«Що недурнож ся червона да жовта китайка по шляху валяється:
Либонь моїх братиків на світі не має.
Альбо їх порубано,
Альбо їх постреляно,
Альбо у горду тяжку позаймано!
Колиб я міг добре знати,
Що їх порубано, альбо постреляно,
Міг-би я в чистому полі тіла шукати,
В чистому полі поховати,
Звіру-птиці на поталу не дати».

Однож брата найменшого, одно безвіддя,
Друге безхлібя,
Третє те, що тихий вітер з ніг валяє.

До Осавур-могили прибуває,
На Осавур-могилу зіхожає,
Там собі безпечне девятого дня спочивок має,
Девятого дня із неба води-погоди вижидає.

Мало, не много спочивав,
К йому вовці-сіроманці находжали,
Орли-чорнокрильці налітали,
В головках сідали, —
Хотіли заздалегоди живота темний похорон одправляти.
Тоді він словами промовляє:
«Вовці-сіроманці, орли-чорнокрильці,
Гості мої милі!
Хоть мало-не много обождіте,
Поки козацька душа з тілом розлучиться.
Тоді будете мені з лоба чорні очи висмикати,
Біле тіло коло жовтої кості оббірати,
І комишами вкривати.»
Мало-не много спочивав...

От, руками не візьме,
Ногами не пійде,
І ясно очима на небо не згляне...
На небо взирає,
Тяжко воздихає:
«Голово моя козацька!
Бувала ти у землях турецьких,
У вірах бусурменських;
А тепер припало на безводді, на безхліббі погибати.
Девятий день хліба в устах не маю,
На безводді, на безхліббі погибаю!»

Тут теє промовляв... не чорна хмара налітала,
Не буйні вітри вінули,
Як душа козацька-молодецька з тілом розлучалася.
Тоді вовці-сіроманці находжали
І орли-чорнокрильці налітали,
В головах сідали,
З лоба чорні очі висмикали,
Біле тіло коло жовтої кості оббірали,
Жовту кість попід зеленими яворами розношали,
І комишами вкривали.

IV.

А ще став брат старший да середульший до річки
Самарки прибігати,
Стала їх темна нічка обіймати,
Став брат старший до середульшого промовляти:
«Станьмо, братику, тута, коні попасімо!
Тут могили великі,
Трава хороша
І вода погожа.

Станемо тутечка, подождімо,
Поки сонце обігріє,
Чи не прибуде ік нам піший-піхотинець.
Тоді на його велике усердія маю,
Всю добич скидаю,
Його, пішого, міждо коні хватаю».
— «Булоб тоді, брате, як я казав, хватити!
Тепер девятий день минув,
Як хліб-сіль їв,
Воду пив,
Досі й на світі немає».

Тоді вони коней пустопаш попускали,
Кульбаки під себе послали,
Ружжа по комишах поховали,
Безпечно спать полягали,
Світової зорі дожидали.
Став Божий світ світати,
Стали вони на коні сідати,
Через річку Самарку у християнські землі утікати,
Став брат старший до середульшого промовляти:
«Як ми будем, братіку, до отця, до матки прибувати,
Як ми їм будем повідати?
Будем ми, брате, по правді казати, —
Буде нас отець-мати проклинати;
А будемо ми, брате, перед отцем, перед маткою
олгати,
Так буде нас Господь милосердний і видимо й
невидимо карати.
А хіба, брате, так і скажемо:
Що не в одного пана пробували,

Не одну неволю мэли,
І ночної доби з тяжкої неволі втікали,
Так ми й до його забігали,
«Устань, брате, з нами, козаками, з тяжкої неволі!»
Либонь-то він так і сказав:
«Тікайтеж ви, братці,
«А я буду тут оставаться,
«Чи не буду собі луччого долі-щастя мати».
А буде отець-мати помірати
І будем грунта-худобу на дві часті паювати.—
І третє між нами не буде мішати».

V.

Тут тев промовляли,
І не сизі орли заклекотали,
Як їх Турки-яниченьки ізза могили напали, —
Постреляли, порубали,
Коні здобиччу назад у город, у Туреччину позавертали.
Полегла двох братів голова вище річки Самарки,
Третя у Осаур-могили.
А слава не вмре, не поляже,
Од нині до віка!
А вам на многії літа!

(Оржиця, Лубенського повіту, в Полтавщині, записав від Архипа Кононенка П. Куліш).

ПРО МАРУСЮ БОГУСЛАВКУ.

I.

Що на Чорному морі,
На камені біленькому,
Там стояла темниця камяная.
Що у тій-то темниці пробувало сімсот козаків,
Бідних невольників,
То вже тридцять літ у неволі пробувають,
Божого світу, сонця праведного у вічі собі не [видають.

II.

То до їх дівка бранка,
Маруся, попівна Богуславка,
Приходжає,
Словами промовляє:
«Гей козаки,
Ви, біднії невольники!
Угадайте, що в нашій землі християнській за день [тепера?»
Що тоді бідні невольники зачували,
Дівку бранку,
Марусю, попівну Богуславку,
По річах познавали,
Словами промовляли:
«Гей дівко бранко,
Марусю, попівно Богуславко!
Почім ми можем знати,
Що в нашій землі християнській за день тепера?».
Що тридцять літ у неволі пробуваєм,
Божого світу, сонця праведного у вічі собі не видаєм.
То ми не можемо знати,
Що в нашій землі християнській за день тепера».
Тоді дівка бранка,
Маруся, попівна Богуславка,
Теє зачуває,
До козаків словами промовляє:
«Ой козаки,
Ви, біднії невольники!
Що сьогодня у нашій землі християнській Вели- [кодная субота,
А завтра святий празник, роковий день Велик-день».

III.

То тоді ті козаки теє зачували,
Білим лицем до сирої землі припадали,
Дівку бранку,
Марусю, попівну Богуславку,
Кляли-проклинали:
«Та бодай ти, дівко бранко,
Марусю, попівно Богуславко,

Щастя й долі собі не мала,
Як ти нам святий празник, роковий день Велик-
[день сказала!»

IV.

То тоді дівка бранка,
Маруся, попівна Богуславка,
Тев зачувала,
Словами промовляла:
«Ой козаки,
Ви, бідні́ї невольники!
Та не лайте мене, не проклинайте:
Бо як буде наш пан турецький до мечети відїжджати,
То буде мені, дівці бранці,
Марусі, попівні Богуславці,
На руки ключі віддавати:
То буду я до темниці приходжати,
Темницю відмикати,
Вас всіх, бідних невольників, на волю випускати».

V.

То на святий празник, роковий день Велик-день,
Став пан турецький до мечети відїжджати,
Став дівці бранці,
Марусі, попівні Богуславці,
На руки ключі віддавати.
Тоді дівка бранка,
Маруся, попівна Богуславка,
Добре дбає —
До темниці приходжає,
Темницю відмикає,
Всіх козаків,
Бідних невольників,
На волю випускає
І словами промовляє:
«Ой козаки,
Ви, бідні́ї невольники!
Кажу я вам, добре дбайте,
В городи християнські утікайте;
Тільки прошу я вас, одного города Богуслава не
[минайте,

Мойому батьку й матері знати давайте:
Та нехай мій батько добре дбає,
Ґрунтів, великих маєтків нехай не збуває,
Великих скарбів не збірає,
Та нехай мене, дівки бранки,
Марусі, попівни Богуславки,
З неволі не викупає;
Бо вже я потурчилась, побусурманилась!»

VI.

Ой, визволи, Боже, нас всіх, бідних невольників,
З тяжкої неволі,
З віри бусурманської,
На ясні зорі,
На тихі води,
У край веселий
У мир хрещений!
Вислухай, Боже, у просьбах щирих,
У нещасних молитвах
Нас, бідних невольників!

(*Куліш: Записки о Ю. Р., III. I*).

СМЕРТЬ КОЗАКА—БАНДУРИСТА.

Ой на Татарських полях,
На козацьких шляхах,
Не вовки-сіроманці квилять-проквиляють,
Не орли-чорнокрильці клекочуть і під небесами літають;
То сидить на могилі козак старесенький,
Як голубонько сивесенький,
У кобзу грає, виграє,
Голосно співає:

Кінь біля його постріляний, порубаний,
Ратище поламане
Піхви без шаблі булатної,
У ладівниці ні однісінького набою.

Тільки й зосталась йому бандура подорожная,
Та у глибокій кишені люлька-бурулька,
Та тютюну пів-папушки.

Козак сердега люлечку потягає,
У кобзу грає—вигравав
Жалібно співає:
«Гей, братця, пани молодці,
Козаки Запорожці!
Де ви ся повертаєте.
Як ви ся маєте?
Чи до Січи-матери прибуваєте?
Чи до Січи-матери прибуваєте,
Чи Ляхів—ворогів киями покладаєте?
Чи Татар бусурманів малахаями, як череду, у полон заганяєте?
Колиб мені Бэг поміг старі ноги розправляти,
За вами поспішати
Можеб що я здужав на останку віку вам заграти,
Голосно заспівати!
Нехай би моя кобза знала,
Що мене рука християнська поховала!

. . . .
. . . .

А вже мені старенькому без кобзи пропадати:
Не зможу я по степах чваляти,
Будуть мене вовки-сіроманці зустрівати,
Будуть дідом за обідом коня мого заїдати.
Кобзож моя, дружино вірная,
Бандуро моя мальованая!
Деж мені тебе діти?
А чи в чистому степу спалити?
І попілець по вітру пустити?
А чи на могилі положити?
Нехай буйний вітер по степах пролітає,
Струни твої зачіпає,
Смутнесенько, жалібнесенько грає вигравас,
То, може, подорожні козаки бігтимуть близенько,
Почують, що ти граєш жалібнесенько,
Привернуть до могили».

(*Записав Афанасієв між Пирятином а Прилуками*).

РОЗМОВА ДНІПРА З ДУНАЄМ.

Питається Дніпр тихого Дуная:
«Тихий Дунаю,
Що я своїх козаків на тобі не видаю?
Чи твоє Дунайськеє гирло
Моїх козаків пожерло, —
Чи твоя Дунай-вода
Моїх козаків забрала?»

Промовить тихий Дунай до Дніпра-Славути:
«Дніпре, батьку, Славуто!
Сам собі думаю да гадаю,
Що твоїх козаків у себе не видаю:
Уже чверть года, три місяці вибуває,
Як твоїх козаків у мене немає,
Ні моє Дунайське гирло твоїх козаків не пожерло,
Ні моя Дунайська вода твоїх козаків не забрала,
Їх Турки не постреляли, ні порубали,
До Царя-города в полон не забрали...
Всі мої квіти луговії і низовії понизіли,
Що твоїх козаків у себе не виділи.

Твої козаки на черкеській горі пробувають,
Холодної води в барила набірають.
Шляхи і дороги замічали,
Городи бусурменські плюндрували,
Огнем-мечем воювали,
Сребра-злата подостатком набірали,
До річки Хортиці прибували,
Велику переправу собі мали,
До стародавньої Січі поспішали,
У стародавній Січі очертою сідали,
Сребро і злато турецьке на три части паювали,
Мед і оковиту-горілку підпивали,
За весь мир Господа прохали.

Которії козаки чистим полем гуляли,
Річки низовії, помошниці Дніпровії, добре знали».

(*Житецкий: Мисли*).

ПОХОД НА МОЛДАВІЮ.

I.

Як із низу із Дністра тихий вітер повіває, —
Бог святий знає, Бог святий відає,
Що Хмельницький думає-гадає.

Тогдіж то не могли знати ні сотники, ні [полковники,
Ні джури козацькії,
Ні мужі громадськії,
Що наш пан гетьман Хмельницький,
Батю Зінов Богдану Чигиринський,
У городі Чигрині задумав вже й загадав:

Дванадцять пар пушок вперед себе одіслав,
А ще сам з города Чигрина рушав;
За ним козаки йдуть,
Яко ярая пчола гудуть.

Котрий козак не міє в себе шаблі булатної,
Пищалі семипядної,
Той козак кий на плечі забірає,
За гетьманом Хмельницьким у в охотно військо поспішає.

Оттогдіж то як до річки Дністра прибував,
На три части козаків переправляв,
А ще до города Сороки прибував,
Під городом Сорокою шанці копав,
У шанцях куренем стояв;
А ще од своїх рук листи писав,
До Василія Молдавського посилав,
А в листах приписував:

«Ей, Василію Молдавський,
Господарю волоський!
Що тепер будеш думати й гадати:
Чи будеш зо мною биться,
Чи мириться?
Чи города свої волоські уступати,
Чи червінцями полумиски сповняти?
Чи будеш гетьмана Хмельницького благати?»

Тогдіж то Василій Молдавський,
Господар волоський,
Листи читає,
Назад одсилає,
А в листах приписує:

«Пане гетьмане Хмельницький,
Батьку Зінов Богдану Чигринський!
Не буду я з тобою ні биться,
Ні мириться,
Ні городів тобі своїх волоських уступати,
Ні червінцями полумисків сповняти:
Не лучче б тобі покориться меньшому,
Ненужли мені тобі старшому?»

Оттогдіж то Хмельницький, як сії слова зачував,
Так він сам на доброго коня сідав,
Коло города Сороки поїзжав,
На город Сороку поглядав,
Іще стиха словами промовляв:

«Ей, городе, городе Сороко!
Ще ти моїм козакам дітям не заполоха;
Буду я тебе доставати,
Буду я з тебе великії скарби мати,
Свою голоту наповняти,
По битому таляру на місяць жаловання давати».

Оттогді то Хмельницький як похваливсь,
Так гаразд добре й учинив:
Город Сороку у неділю рано задобіддя взяв,
На ринку обід пообідав,
К полудній годині до города Сучави припав,
Город Сучаву огнем запалив
І мечем ісплiндрував.

II.

Оттогді то инші Сучавці гетьмана Хмельницького
У вічі не видали,
Усі до город Яси повтікали,
До Василя Молдавського стиха словами промовляли:
«Ей, Василю Молдавський,
Господарю наш волоський!

Чи будеш за нас одностайне стояти,
Будем тобі голдувати;
Колиж ти не будеш за нас одностайне стояти,
Будем иншому пану кровю вже голдувати».

Оттоді то Василь Молдавський,
Господар волоський,
Пару коней у колясу закладав,
До города Хотині одїзджав,
У Хвилецького копитана станцією стояв;
Тогдіж то од своїх рук листи писав,
До Івана Потоцького, кроля польського посилав:

«Ей, Іване Потоцький,
Кролю польський!
Тиж бо то на славній Україні пеш-гуляєш,
А об моїй ти пригоді нічого не знаєш.

Щож то в вас гетьман Хмельницький, Русин,
Всю мою землю волоську обрушив,
Все мов поле конем ізорав,
Усім моїм Волохам, як галкам,
З пліч голови познімав.
Де були в полі стежки-дорожки,
Волоськими головками повимощував;
Де були в полі глибокії долини,
Волоською кровю повиповнював».

Оттогді то Івану Потоцький,
Кролю польський,
Листи читає,
Назад одсилає,
А в листах прописує:

«Ей, Василю Молдавський,
Господарю Волоський!
Колиж ти хотів на своїй Україні проживати,
Було тобі Хмельницького у вічнії часи не займати,
Бо дався мені гетьман Хмельницький гаразд добре
знати:
У первій війні
На Жовтій воді

Пятнадцять моїх лицарів стрічав,—
Не великий їм одвіт оддав:
Всім, як галкам, з пліч голови поздіймав.

Трох синів моїх живцем узяв,
Турському салтану в подарунку одіслав;
Мене, Йвана Потоцкого,
Кроля польського,
Три дні на прикові край пушки держав,
Ані пить мені, ні їсти не дав.
То давсь мені гетьман Хмельницький гараз добре [знати,
Буду його во вік вічний памятати!»

Оттогді то Хмельницький помер,
А слава його козацька не вмре, не поляже *).

РЕЛІҐІЙНІ ТА МОРАЛІЗУЮЧІ ВІРШІ.

Крім бандуристів і кобзарів єсть на Україні чимало лірників. Кобза і ліра два цілком не подібні до себе струменти. Кобзар перебірає пальцями по струнах, надавлює їх, торкає і добуває таким чином звуки, — грає. Лірник одною рукою перебірає пальцями по клявішах, а другою крутить корбу, щоб пустити в хід круглий смичок, котрий видає звуки. Кобза нагадує гарфу й ґітару, а ліра має голос придавлений і скрипливий. Вона не спосібна передавати crescendo, diminuendo-fermatto, вона тільки прискорює, або припізнює темпо.

Кобзарі співають лицарські пісні, думи старшого і пізніщого походження, а також ліричні та гумористичні вірші, лірницький репертуар куди вущий і не так високо вартний. Найцінніщі лірницькі пісні—це псальми і моралізуючі вірші.

---

*) Після зборівської угоди Хмельницький увійшов у переговори з Василем Лупулом, господарем молдавським, котрий мав дуже гарну доньку і славився великими богацтвами. З тою донькою хотів Богдан оженити свого старшого сина, Тимоша, та в Молдавії знайти союзника для себе. Але Лупул хитрив, вижидаючи, чия верх возьме, польська, чи українська справа. Тоді Хмельницький виправився на Молдавію, перейшов через Прут коло города Сороки та спалив Ясси і Сучаву. Лупул утік до Хотина, замкнувся там і просив польського коронного гетьмана Миколая Потоцкого о поміч. Потоцкий помочі не дав і Лупул скорився Хмельницькому. Тиміш оженився з Лупулівною, але життєм заплатив за ці кріваві свати.

Псальми, себто духовні пісні в честь святих, дуже часто старого походження, але здебільшого нової обробітки, продукти василіянських монахів та київських студентів і семінаристів.

Моралізуючі вірші, про «Кривду й Правду», про «Блудного сина», про «Страшний Суд» і т. д. мають також свою літературну вартість.

На Галицькій Україні лірники співають найчастіще «Про сирітку» та «Про знесення панщини», а в своїм замкненім кружку також веселі, сороміцькі, часто-густо дуже цинічні співанки.

Тут ліра геть виперла бандуру і що лиш останніми часами, головно завдяки Гнатови Хоткевичеви Галицькі Українці стали цікавитися бандурою.

ПРАВДА.

Нема в світі правди, правди не зіськати!
Що вже тепер правда, стала у неправди жити.
Тепер правда у панів, у темниці,
А щира неправда з панами в світлиці!
Що вже тепер правда стоїть у порога,
А щира неправда з панами в конець стола!
Тепер уже правда у панів під ногами,
А щира неправда сидить між панами!
Тепер уже правду ногами топтають,
А щиру неправду медом-вином напувають!
Тепер уже правда у панів у недолі,
А щирая неправда у добрій волі!
Уже тепер правда,—правда помірає,
А щира неправда весь світ пожирає!
Уже тепер правда,—правда вже померла,
А щира неправда увесь світ зажерла!
Нема в світі правди, правди не зіськати...
Тільки в світі правди—як отець—рідна мати!
А деж-то її узяти? її ні купити ані заслужити.
Увесь світ ізходити, правди не зочити,
Булиж колись дітки, та стали сирітки;
Не мають вони собі помочи ні відки!
Плачуть вониж, плачуть, не могуть пробути,
Своєї рідної матері забути:
«Орлице мати! деж нам тебе взяти?
Тебе ні купити, ані заслужити,

Увесь світ ізходити, правди не зочити.»
Хотяб то ми мали ангельської крила,
Тоб ми полетіли да тебеб увиділи;
Бо вже конець віку уже приближився:
Хоч рідного брата тепер стережися!
Бо із ними у суді стати,—правди не зіськати,
А тільки сребром-злотом панів насищати!
Котрий би мог чоловік а ще правду ісповняти,
То дасть йому Господь із неба що день благодати.
Бо сам Господь—свята правда
Сомиряє неправду, сокрушить гординю
Вознесеть святиню
Од нині і до віка!

ПІСНЯ, ЩО ПО НЕЩАСТЮ ЖИВУЧІ НА СВІТІ СПІВАЮТЬ.

Ой горе, горе на сім світі жити!
Боронь Боже смерти, —
Буде Бог судити.
Як чоловік здоров, то всяке кохає;
А при лихій годині – його і рід цурає.
А як при добрій годині—купи, побратими,
А при лихій годині немає і родини;
А мати старая із жалю умірала:
«Діти-ж мої, діти! я вас годувала!...
Як-то трудно камінь глодати,
То так-то трудно дітей годувати!»
А діти на тоє—ніт, німало не вважають,
Та єще хуже отця і матку
Словами вгорчають.
Кого Бог злюбить, того і награждає,
А за отця і за матку син Божий скарає.
—«Колиб ми могли у небі проживати,
Булоб же нам отця і матку не зневажати.
Колиб могли ми у небі пробувати
Булоб же нам отця і матку да не вгорчати!»
Ой, Ісусе, Ісусе Назарянський!
Утішай і помилуй народ християнський!
Ой, Ісусе, Ісусе крижуваний!
Утішай і помилуй увесь мир православний!

ЧУДО МАТЕРІ БОЖОЇ В ПОЧАЄВІ.

Там на горі в Почайові ясная скала стала,
Як наступило турецькоє військо, як темная хмара.
Як наступило, гору сточило, воювати ся зачинає
Матко цудовна почаївськая! твій монастир обступили.
Отець Зелізо сльозами ся умиває:
Матко цудовна почаївськая—твій монастир загибає.
Матка цудовна під крижем стала, воюватися не дала,
Куль одвертала, кіньми тратувала, свій монастир ратувала.
Турки, Татари, турецькоє військо, щож ми таке в той час учинили?
Де в тім місточку Почайові з християнів кров сточили.
Як сточили, тай проливали, Бога не ввірували,
Аж від ясности, од Матір Божої з коний до землі падали.
Як падали, карки ломали: а всеж ми то не будемо
Аж во третий день з турецької землі всьої християн повернемо.
Як ся дознали Турки, Татари, що то єсть Божая мати,
Підписалися до Почайова великую дань давати.

ПРО ШВАЧКУ.

Ой на козаченьків, ой на Запорожців
та пригодонька стала:
Ой у середу та й у обідній час
їх Москва забрала.

Ой крикнув Швачка та на осаулу:
«Із коней до долу!
Ох і не даймося, панове молодці,
ми Москалям у неволю!»

Ой наперед Швачку із осаулою
до купи звязали.
Ох і звязали і попарували
і на вози поклали,

Із Богуслава до Білої Церкви
іх у неволю забрали.

Ох, а деж ваші, панове молодці,
та воронії коні?
Ой, нашії коні в пана на припоні,
а самі ми в неволі!

Ох, а деж ваші, панове молодці,
та срібнії узди?
Ой, нашії узди в конях на занузді,
а самі ми у нужді!

Ох, а деж ваші, панове молодці,
та ясенькії списи?
Ой, нашії списи у пана у стрісі,
а самі ми у лісі!

Ох, а деж ваші, панове молодці,
гримкії рушниці?
Ой, наші рушниці в пана у світлиці,
а самі ми в темниці!

Ох, а деж ваші, панове молодці,
голубії жупани?
Ой, наші жупани поносили пани,
а самі ми пропали!

Ох, а деж ваші, панове молодці,
чоботи сапянці?
Ой, наші сапянці відібрали райці
та у неділеньку вранці!

Ох, пішлемо галку, ох пішлемо чорну,
а до Січи рибу їсти.
Ох, нехай донесе, ох нехай донесе
та до кошового вісти.

Ох, ужеж галці, ох ужеж чорній
та назад не вертаться:
Ох, ужеж нам, нанове молодці,
із кошовим не видаться!

(Куліш «Записки о юж. Р.», І.)

ГЕЙ НЕ ДИВУЙТЕСЬ.

Гей не дивуйтесь, добрії люде,
Що на Вкраїні повстало:
Там за Дашевом, під Сорокою,
Множество Ляхів пропало.

А Перебийніс просить немного
Сімсот козаків з собою:
Рубає мечем голови з плечей,
А решту топить водою.

«Ой пийте, Ляхи, води калюжи,
Води калюжи болотнянії,
А що пивали по Україні
Меди да вина ситнії».

Нуте, козаки, нуте у скоки,
Заберімося в боки:
Заженім Ляшка, вражого сина,
Аж за той Дунай глибокий!

Дивують Ляхи, вражії сини,
Що ті козаки вживають:
Вживають вони щуку—рибаху,
Ще й соломаху з водою.

Ой чи бач, Ляше, як козак пляше
На сивім коню горою?
Мушкетом бере, аж серце вяне,
А Лях од страху вмірає.

Ой чи бач, Ляше, що по Случ наше,
По Костяную могилу?
Як не схотіли, забунтували
Да й утеряли Вкраїну.

Ой чи бач, Ляше, як пан Хмельницький
На жовтім піску підбився?
Од нас козаки, од нас, юнаки,
Ні оден Ляшок не скрився!

Ну теж, козаки, ну те у скоки!
Заберімося в боки:
Загнали Ляхів за річку Вислу,
Що не вернуться й три роки!

ПРО ЗАЛІЗНЯКА.

Максим, козак Залізняк, козак з Запорожа,
Процвітає на Вкраїні, як в городі рожа.
Розпустив він військо в славнім місті Жаботині —
Гей розлилась козацькая слава по всій Україні!

. . . .

І говорить Максим козак, сидючи в неволі:
«Не будуть мать вражі Ляхи на Вкраїні волі!
Течуть річки з всього світу до Чорного моря —
Минулася на Вкраїні жидівськая воля!»

ПРО НЕЧАЯ.

Чи не той то хміль, що високо вється?
Чи не той то козак Нечай, що з Ляшками бється?
Чи не той то хміль, хміль, а що в пиві грає?
Чи не той то козак Нечай, що Ляшків рубає?
Чи не той то хміль, хміль, що у пиві висне?
Чи не той то козак Нечай, що Ляшеньків тисне?

(*Куліш «Записки о южной Руси» — I.*)

ПРО ЗБУРЕННЯ СІЧІ.

1.

Ой зза гори, зза Лимана
Вітер повіває,
Кругом Січі запорожські
Москаль облягає.
Облягав Москаль Січі,
Ляґерами стали,
Вониж свого ґенерала
Три дні дожидали.
Шатнулися по курінях
Запасу шукати,
А московська вся старшина
Церкви оббірати.
Та беруть срібло, беруть злото,
Ще й восковії свічі:

Зостається пан кошовий
З писарями в Січі.
«Ой устань, Харку, устань батьку,
Просять же нас люде:
Як станемо на гряниці,
По прежньому буде.
Як вийдемо на гряницю
Та впросим царицю,
Щоб оддала степи вольні
По прежню границю.»
«Та не на теж я, вражі сини,
Москаля зібрала,
Щоб степ добрий, край веселий
Назад завертала.»
Та тече річка невеличка
Зпід білої кручи, —
Заплакали Запорожці,
Від цариці йдучи;
Встає хмара зза Лимана.
А другая з поля,
Заплакала Україна,
Така її доля!

(*З Полтавщини*).

2.

Ой не гаразд Запорожці
          Не гаразд вчинили:
Степ широкий, край веселий
          Тай занапастили!

Наступає чорна хмара
          І дощик із неба:
Зруйнували Запорожжя —
          Буде колись треба!

Ой чи гаразд, чи не гаразд,
          Нічого робити!
Буде добре Запорожцям
          І під Турком жити!

3.

Ой ішли наші славні Запорожці
Та понад Бугом-рікою,
Ой широкою та глибокою,
Гей та понад лиманами.

Ой ужеж наші славні Запорожці
Тай невеселі стали:
Ой облягли їх, облягли Москалі
Та всіма сторонами.

Ой кругом церкви, церкви Січової
Ой караули стали.
Ой священнику, отцю Владимеру
А служити не дали.

Ой летить бомба з Московського поля
Та посеред Січі впала:
Ой хоть пропали славні Запорожці,
Так не пропала їх слава!

ПРО ВАСЮРИНСЬКОГО.

4.

Да встань, батьку з того світу, великий гетьмане!
Як поїдем до столиці—по прежнему стане.
«Ой царице, наша мати! змилуйся над нами.
Оддай же нам наші землі з темними лугами».
«Не на те я миле браттє, та Січ руйнувала,
Ой щоб я вам ваші землі, клейноди вертала».
Тече річка невеличка, підмиває кручи:
Заплакали Запорожці, од цариці йдучи.
Васюринський козарлюга він пє та гуляє,
Отамана кошового батьком називає:
«Позволь, батьку отамане, нам на башті стати:
Як не стидно а цариці та Січ руйнувати!
Не позволиш з шабельками, позволь з кулаками:
Хай не гине наша слава поміж козаками!»

(*Куліш: «Записки о Ю. Р.», т. II.*).

ДУНАЮ, ДУНАЮ! *)

Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш?
На версі Дуная три роти ту стоять:
Перва рота—турецька,
Друга рота—татарська,
Третя рота—волоська.
В турецькій ми роті шаблями шермують,
В татарській ми роті стрілками стріляють,
В волоській ми роті Штефан воєвода.
В Штефановій роті та дівонька плаче,
Та дівонька плаче, плачучи повіда:
«Альбо мене пойми, альбо мене лиши!»
А што ми речет Штефан воєвода.
«Красна дівонице, поймил бих тебе, дівонько,
Поймил бих тебе, неровная ми єс,
Лишил бих тебе, миленька ми єс.»
Што ми рекла дівонька? «Пусти мене, Штефане,
Скочу я у Дунай, у Дунай глубокий,
А хто мене доплине, того я буду.»
Ніхто не доплинул красну дівоньку,
Доплинул дівоньку Штефан воєвода,
І взял дівоньку за білую ручку:
«Дівонько, душенько, миленька ми будеш».

---

*) Це пісня народня з Галицького Покутя.

Її мотив (закохана дівчина хоче втопитися, а її ратує козак та жениться з нею), доволі поширений у славянській поезії. Про якого Штефана тут мова, годі сказати, бо в XVI століттю, було на Молдаві аж пять воєводів Стефанів.

Пісня ця була записана в чеській граматиці Яна Благослава, котрий умер 1571 року. Тую граматику видруковано вперве року 1857.

Благослав каже, що пісню про Штефана чув Нікодим у Венеції і звідси приніс її до Праги. А що Нікодим мабуть нашої мови не знав, так і текст цеї пісні явився значно ушкодженим.

ЧАЙКА. *)

Ой, горе тій чайці,
Горе тій небозі,
Що вивела чаєнята
При битій дорозі!
Що вивела чаєнята
При битій дорозі!

Киги! Киги!
Залетівши в гору!
Лучче втопиться
В Чорному мору!

Ой їхали чумаки
Та все молоденькі,
Тай забрали в тої чайки
Діточки маленькі. } 2 рази.

Киги! Киги! і т. д.

Ой чаєнька вється,
Об дорогу бється,
До дороги припадає,
Чумака благає: } 2 рази.

Киги! Киги! і т. д.

«Ой ти, чумаченьку,
Ой ти молоденький,
Віддай мої чаєнята,
Діточки маленькі! } 2 рази.

Киги! Киги! і т. д.

«Ой не віддам, чайко,
Не віддам, небого,

---

*) Цю пісню Цертелєв і Максимович приписували Богданові Хмельницькому, Бантиш-Каменський останньому отаманові Січі Кальнишевському, а Полетика в славній «Історії Русов» гетьманові Іванові Мазепі. За Полетикою найбільше промовляє те, що він чув ще живу традицію.

«Чайка» була в XVIII століттю дуже розповсюднена. Її радо слухала також цариця Катерина, хоч вона чайці-небозі-Україні до решти гніздо з чаєнятами забрала.

Бо забереш чаєнятка,
Полетиш у поле.» } 2 рази.

Киги! Киги! і т. д.

«Не буду летіти,
Буду тут сидіти,
Буду воли завертати
Й діток доглядати!» } 2 рази.

Киги! Киги! і т. д.

Як погнала чайка
На зелену пашу,
Пасе воли, завертає,
Чумака благає: } 2 рази.

Киги! Киги! і т. д.

«Ой слухай, чумаче
Слухай молоденький,
Верни мої чаєнятка,
Діточки маленькі!» } 2 рази.

Киги! Киги! і т. д.

Як пригнала воли
З зеленої паші,
Колиж її чаєнятка
Поварені в каші! } 2 рази.

Киги! Киги! і т. д.

Ой чайка літає,
К землі припадає,
Та вражих тих чумаченьків
Сильно проклинає: } 2 рази.

Киги! Киги! і т. д.

«Бодайж ви, чумаченьки,
У Крим не сходили,
Як ви мої чаєнятка
У каші зварили! } 2 рази.

Киги! Киги! і т. д.

Бодай ваші, чумаченьки,
Воли похворіли,

Як ви мої чаєнятка
З кашою поїли! } 2 рази.

Киги! Киги! і т. д.

Бодай ваші, чумаченьки,
Воли поздихали,
Як через вас мої діти
На віки пропали!» } 2 рази.

Киги! Киги! і т. д.

ОЙ ТИ, ПТИЧКО, ЖОВТОБОКА.

(Григорія Савича Сковороди).

Ой ти, птичко жовтобока,
Не клади гнізда високо!
Клади на зеленій травці,
На молоденькій муравці.
От яструб над головою,
Висить, хоче ухватить,
Вашою живе він кровю,
От, от, кіхті він гострить.

Стоїть явір над водою,
Все киває головою,
Буйні вітри повівають,
Руки явору ламають,
А вербочки шумять низко,
Волокуть мене до сна,
Тут тече потічок близько,
Видно воду аж до дна.

Нащож мені замишляти,
Що в селі родила мати?
Нехай у тих мозок рветься,
Хто високо в гору дметься,
А я буду собі тихо
Коротати милий вік;
Так мине мене все лихо,
Щаслив буду чоловік.

(Переписано нинішним правописом).

ПРО СОТНИКА МЕТИЛИЦЮ.

(Невідомого автора).

Ой річка—Дніпр широкий
Течеш ти в Чорнеє море,
Ох, візьми мене з собою,
Бо гореж тут, горе!
В тих крутих порогах
Вода з каміннями воює,
В тих зелених дібровах
Сива зозуленька кує.

(Житецький, Мысли, 134).

ЧОРНА РІЛЛЯ.

Чорна рілля заорана
І кулями засіяна,
Білим тілом зволочена,
І кровію сполочена.

Лежить вояк на купині,
Накрив очи китайкою,
Китайкою червоною.
Ані труни, ані ями,
Ані вітця, ані мами,
Ані кому задзвонити!
Дзвонять коні копитами,
А вояки острогами.

Летить ворон з чужих сторон,
На могилі усідає,
Очі йому випиває.
Ходить мати гукаючи,
Сина свого питаючи:

— Ой я твого сина знаю,
Бо я з нього пояс маю! —

«Скажи мені, ворон милий,
Чи мій синок єще білий,

Чи ще оченьки ясненькі,
Та чи уста румяненькі?»

— Вже його уста синенькі,
Його личко вже чорненьке,
Я на личку присідаю,
Очі йому випиваю! —

ОЙ КІНЬ БІЖИТЬ.

Ой кінь біжить, трава шумить;
Да вжеж козак убит лежить,
На купині головою,
Прикрив ноги осокою,
Жовте тіло рокитою,
Білі руки хустиною,
Ясне личко китайкою...
В головоньках ворон краче,
А в ніженьках коник плаче;
Копитом землю вибиває,
Свого пана він питає:
— Ой, панеж мій, пане,
Пане капитане!
Ой кому мене вручаєш,
Кому коня покидаєш?
Чи Турчину, чи Татарину?—
«Тебе коню, Турчин не піймає,
А Татарин не всідлає,
Ой біжи, коню, темними лугами,
Біжи коню, битими шляхами
Та прибіжи, коню, до двору,
Та вдар копитом в болону!
А вийде до тебе ненька старенька,
Козацькая матусенька, —
Вона буде тебе за поводи брати,
Буде тобі сіна підкладати,
Вівса буде тобі підсипати,
Холодною водицею наповати
І крізь сльози про мене питати.
Та не кажи, коню, що я убився,

А скажи, коню, що я оженився,
Та поняв собі паняночку,
В чистім полі земляночку —
Що куди вітер не віє,
Ні сонечко не гріє?...
Без віконець і без дворець —
Там спить козак молодець...

(*О. Барвіньский, Op. cit.*)

ОЙ ПУЩУ Я.

Ой, пущу я кониченька в саду,
А сам піду к отцю на пораду;
Отець мій по садочку ходить,
За поводи кониченька водить:

«Ой на, синку, коника, не гайся,
Щоб від того війська не зостався:
Військо йде, хоруговки мають.
Попереду музиченьки грають».

Ой, пущу я кониченька в саду,
А сам піду к ненці на пораду;
Ненька моя по садочку ходить,
На рученьках сорочечку носить:

«Ой на, синку, сорочку, не гайся,
Щоб від того війська не зостався:
Військо йде, хоруговки мають,
Попереду музиченьки грають».

Ой, пущу я кониченька в саду,
А сам піду к милій на пораду:
Мила моя по садочку ходить,
За рученьку дитиночку водить:

«Ой на, милий, дитину, загайся,
Щоб від того війська та зостався:
Військо йде, хоруговки мають,
Попереду музиченьки грають».

ОЙ ПО ГОРАХ.

Ой по горах та сніги біліють,
По долинах усе цвитуть маки.
Ой тож не маки, то наші козаки,
Що у неділю на службу забрали.
Ой у неділю, та до схід сонця,
Сіла мати та у віконця;
Кличе свого сина, сина Запорожця!
«Іди, сину, та до домоньку,
Змию тобі та головоньку».
«Ой змий, мати, та своїй дочці,
Ой своїй дочці, та шинкарочці.
Мені змиють дрібні дощі,
А провіють вітри буйні».

РОЗЛИЛИСЯ КРУТІЇ БЕРЕЖКИ.

Розлилися крутії бережки,
Гей, гей, гей! По роздоллі,

Гей ви, хлопці добрії молодці,
Гей, гей, гей! Не журіться!

Та поїдем у чистоє поле,
Гей, гей, гей! У Варшаву.

Та наберем червоной китайки,
Гей, гей, гей! Тай на славу.

Та щоб тая червона китайка,
Гей, гей, гей! Та червоніла.

Та щоб наша козацькая слава,
Гей, гей, гей, Не змарніла!

ОИ ЩОЖ БО ТО ТАЙ ЗА ВОРОН?

Ой щож бо то тай за ворон,
Що по морю кракав?
Ой щож бо то за бурлака,
Що всіх бурлак збірав?

Збірайтеся, панове-молодці,
Та все народ молодий,
Тай підемо, панове-молодці,
У той лісок Лебедин.

Ой чогож це, панове-молодці,
Щось у хмарі та гуде?
Ой якась нам, панове-молодці
Та пригодонька буде!

Рости, рости, ти, клен дерево,
Та у гору високо!
Поховали пана отамана
В сиру землю глибоко.

Рости, рости, ти клен-дерево,
Рости в гору ще вище!
Поховали пана отамана
В сиру землю ще глибше.

ОЙ СІВ ПУГАЧ НА МОГИЛІ.

Ой сів пугач на могилі
Тай крикнув він «пу-гу».
Чи не дасть Бог козаченькам
Оттепер потугу?

Що день, що ніч, усе ждемо,
Поживи не маєм,
Давно була Хмельнищина,
Уже й не згадаєм.

Ой колись ми воювали
Та більше не будем —
Того щастя, тії долі
По-вік не забудем!

Та вже й шаблі заржавіли,
Мушкети без курків,
А ще серце козацькеє
Не боїться Турків!

ЧУМАЦЬКА.

Ой ходив чумак сім рік по Дону —
Та не було пригодоньки ніколи йому.
Ой їхав чумак з Криму до дому,
Сталась йому пригодонька за всю дорогу.

Сталась йому пригодонька не в день, а в ночи —
Занедужав чумаченько з Криму ідучи.
Занедужав чумаченько з Криму ідучи,
При широкій доріженці воли пасучи.

Ой пішов чумак в Самар на базар,
Червоною китайкою голову звязав.
Ой упав чумак, упав та й лежить,
Ніхто його не спитає, що в його болить...

Ой болить в його серце й голова, —
Умірає чумаченько, а роду нема!
Прийшов до його отаман його,
Бере його за рученьку, жалує його.

«Отамане мій! Жалуєш мене,
Скидай, скидай кожух з мене та укрий мене,
Бери моє срібло, злото, поминай мене!»

Ой скинув чумак свиту і кожух,
Припадає к сирій землі, теплий зводить дух...
Ой скинув чумак із себе каптан:
«Воли мої полові ї хто буде ваш пан?»

Та вдарили зразу у великий дзвін:
Сеж по тому чумакові, що ходив на Дін!
Та вдарили зразу у дзвони в усі:
Сеж по тому чумакові, що ходив по сіль.

Ой ішли воли та в вісьмерику:
Задзвонили в усі дзвони по тім чумаку!
Ревнули воли у новім ярмі:
Поховали чумаченька в чужій стороні.

Ревнули воли, воли степом ідучи:
Поховали чумаченька їз Криму йдучи.

БУРЛАЦЬКА.

Нема в світі гірш нікому,
Як бурлаці молодому.
«Деж ти, бурлак, забарився,
На вечерю припізнився?»

«Ой не був я на охоті,
А лиш був я на роботі!
Йшов робити, заробляти,
Щоби дала вечеряти,
    Гей, гей, щоби дала вечеряти!»

«Не палила, не варила,
Тай нема що вечеряти,
Тай нема що вечеряти,
    Гей, гей, тай нема що вечеряти!
    Лягай, бурлак і так спати!»

Ой ще бурлак не здрімався,
Вже й господар переспався,
    Гей, гей, вже й господар переспався.

«Вставай, бурлак, годі спати,
Час з волами поманджати,
    Гей, гей, час з волами поманджати».

Ой встав бурлак, не вмивався
Глядів платка—не втирався,
Глядів чобіт—не взувався,
Глядів свити—не вдягався,
За волами так пігнався.

За волами поспішає,
Трошки снігом потрясає,
Бурлак в полі примерзає,
Отца—матку споминає.

ГЕЙ, НА ГОРІ.

Гей, на горі там женці жнуть;
А по-під горою, по-під зеленою,
козаки йдуть.
А по переду Дорошенко:
Веде своє військо, військо запорожське
хорошенько.
По середині пан хорунжий:
Під ним кониченько, під ним вороненький
грає дужий.
А по заду Сагайдачний;
Що проміняв жінку за тютюн та люльку,
необачний!
Гей, вернись Сагайдачний!
Возьми свою жінку, віддай тютюн-люльку,
необачний!
Мені з жінков не возиться;
А тютюн та люлька козаку в дорозі
знадобиться.
Гей, хто в лісі, озовися;
Та викрешем огню, та потягнем люльку,
не журися!

ОЙ НЕ СТЕЛИСЯ.

Ой, не стелися, хрещатий барвінку,
Та на крутій горі;
Гей, не втішайтесь, злії вороженьки
Та пригодонці моїй.

Бо моя пригода козацькая врода,
Як та ранная роса;
Що вітер повів, сонечко пригріє,
Роса на землю впаде;
Так моя неслава, людська поговірка
Марно пропаде.

Наїхали пани й жиди орендарі
Воли і вози забірать;

Гей беріть же ви всю худобеньку,
Не маю вам що казать.
А як жив буду, то все то здобуду,
Воли і вози закуплю:

Мережені ярма, тернові занози
Щеж бо і сам я пороблю.
На людськую славу й тую поговірку
Ще раз у Крим ізхожу;
Повні вози соли, повні мажі риби
Ще до дому привезу.

ОЙ НАСТУПИЛА ТА ЧОРНА ХМАРА.

Ой наступила та чорна хмара,
Став дощ накрапать, —
Ой там збіралась бідна голота,
До корчми гулять.
Пили горілку, пили вишнівку,
Ще й мед будем пить;
А хто з нас, братця, буде сміяться,
Того й будем бить.
Ой іде багач, ой іде дукач,
Насміхаеться:
«Ой за що, за що вража голота
Напиваеться?»
Ой беруть дуку за чуб за руку,
Третий в шию бе:
«Ой не йди туди, превражий сину,
Де голота пе!»
Ой пішов дукач, ой пішов багач,
Не оглядався;
Він і третьому та заказував,
Щоб не сміявся.

ЧИ Я В ЛУЗІ.

Чи я в лузі не калина була?
Чи я в лузі не червона була?
Взяли мене поломали
І в пучечки повязали

Така доля моя,
Гірка доля моя!

Чи я в полі не пшениця була?
Чи я в полі не озима була?
Взяли мене позжинали,
І в снопики повязали:
Така доля моя,
Гірка доля моя!

Чи я в степу не травиця була?
Чи я в степу не шовкова була?
Взяли мене покосили
І в копиці позносили;
Така доля моя,
Гірка доля моя!

Чи я в батька не дитина була?
Чи я в батька не кохана була?
Взяли мене повінчали,
І світ мені завязали;
Така доля моя,
Гірка доля моя!

Чи не було в річенці утопитись мені?
Чи не було красшого полюбити мені?
Були річки, позсихали,
Були красші повмірали,
Така доля моя,
Гірка доля моя!

ПОНАД МІЙ ДВІР.

Понад мій двір, ворітонька
Голубка летіла;
Не дав мене мій батенько
За кого хотіла.

Та дав мене мій батенько
Та за воєводу!
У чужий край, в сторононьку,
Далеко від роду.

Ой вирву я з рожі цвітку,
Тай пущу на воду:
«Плини, плини з рожі цвітко,
Аж до мого роду.»

Плили, плила з рожі цвітка
Тай стала крутитись;
Вийшла мати воду брати
Тай стала журитись.

«Ой десь моя ти, донечко,
В недузі лежала:
Ой що твоя з рожі цвітка
На воді зівяла.»

— «Не лежала моя цвітка
Ні дня ні години:
Попалася в лихі руки,
Невірній дружині.»

СОЛОВІЮ МАЛЕНЬКИЙ.

Соловію маленький,
В тебе голос тоненький;
Защебечи ти мені,
Бо я в чужій стороні.

Бо я в чужій стороні
Нема роду при мені;
Ані роду, родини,
Ні вірної дружини.

Ані неньки, ні вітця,
Та нікому журиться;
Ані брата, ні сестри,
Та нікому провести

Мене бідну сироту
У чужую сторону;
Ой знімуся, полину,
Чи не знайду талану.

Усю гору ізійшла,
А талану не найшла,

Тілько найшла долину,
Материну могилу.

Ой стану я щебетати
Свою неньку розважати,
«Ой встань, нене, до мене,
Розрадь же ти як мене.»

«З ким ти, доню, тут ішла?
Що ти мене тут найшла?
Чи з дощем, чи з хмарою,
Чи з бистрою водою?»

«Ні з дощем, ні з хмарою,
Ні з бистрою водою;
Ні з бистрою водою;
А з долею лихою.»

ОЙ ТАМ ЗА ГОРОЮ.

Ой там за горою та за кремінною,
Не по правді жив чоловік з жоною.

Вона йому стелить білу постілоньку,
А він їй готує дротяну нагайку.

Біла постілонька порохом присіла,
Дротяна нагайка біле тілце рвала.

Біла постілонька порохом присіла,
Дротяна нагайка кровю обкипіла.

Ой мужуж мій, мужу, не бий мене дуже,
В мене тіло біле, болить мене дуже!

Пусти мене, мужу, в вишневий садочок,
Та най собі урву рожевий квіточок.

Взяла рожу-квітку тай вергла на воду:
«Плини, плини, роже-квітко, аж до мого роду.

Плини, роже-квітко, плини по Дунаю,
Як увидиш мою неньку, приплини до краю.»

Вийшла стара мати в Дунай воду брати,
Як узріла рожу-квітку, то взяла плакати.

Деж ти, роже-квітко, ту ся й обявила
Відай тебе моя донька на воду пустила?»

«Ти гадала, мати, що мя не згодуєш,
Далась мене за нелюба, а тепер бануєш!

Ти гадала, мати, що мене ся збудеш,
Така прийде годинонька, ще плакати будеш.»

ОЙ КРАСНО, ЯСНО.

Ой красно, ясно, ой красно, ясно,
Куди сонечко сходить,
Ой ще краснійше, ой ще яснійше,
Куди матінка ходить.

Сонечко зайде, сонечко зайде
Та назад воно зійде,
Матінка умре, матінка умре,
Вже иншої не буде.

Та хоч ся найде, та хоч ся найде
Все вона не рідненька,
Що ся притулить, що ся притулить,
Все вона студененька.

ОЙ ЗІЙДИ, ЗІЙДИ.

«Ой зійди, зійди, ясен місяцю
Як млиновеє коло.
Ой, вийди, вийди, серце дівчино,
Та промов до мене слово».

«Ох, і радаб я та виходити,
Із тобою говорити,
Так судять-гудять вражії люди,
Хотять же нас розлучити.»

«Ой, зійди, зійди, ти зіронько вечірная!
Ой вийди, вийди, дівчинонька моя вірная!

Рада зірка зійти, чорна хмара та наступає;
Рада дівка вийти, та матуся її не пускає.

Ой зіронька зійшла, усе поле тай освітила;
І дівчина вийшла, козаченька та звеселила.

«Ой ти козаче, ти хрещатий та барвіночку!
Хтож тобі постелить у дорозі та постілочку?

«Ой стелиться мені широкий лист та бур-
[ковина,
А під голови голубая та жупанина.»

ОЙ ТИ, ДІВЧИНО.

«Ой ти, дівчино гордая і пишна,
Чом ти до мене з вечора не вийшла?»
«Ой як я маю з вечора ходити,
Коли нас будуть вороги судити».
    «Ой нехай судять, так як розуміють,
    Прийде тая годиночка, та і понімають,
    Ой ти дівчино, мислями блудиш,
    Сама не знаєш, кого ти любиш.
Ой ти дівчино, червона калино,
Мені на світі без тебе немило;
Ти мені люба, ти мені мила,
Ти моє серденько розвеселила».
    «Ой ти, хлопчино, сивий голубоньку,
    Не суши мені мою головоньку;
    Наказав отець, наказала мати,
    Щоби з тобою нé розмовляти».

ЧИ ЦЕ ТАЯ КРИНИЧЕНЬКА.

Чи це тая криниченька, що я воду пив?
Чи це тая дівчинонька, що я ї любив?
        Ой, жаль серцю буде,
        Возьмуть чужі люде,
            Моя не буде!

Ой, цеж тая криниченька і ключ і відро!
А вжеж мене дівчинонька забула давно!
        Ой, жаль серцю буде,
        Возьмуть чужі люде,
            Моя не буде.

Засипалась криниченька золотим піском,
Злюбилася дівчинонька з другим козаком.
Ой, жаль серцю буде,
Возьмуть чужі люде,
Моя не буде.

Вже до тої криниченьки стежки заросли,
Да вжеж мою дівчиноньку сватати прийшли.
Ой, жаль серцю буде,
Возьмуть чужі люде,
Моя не буде.

А вже з тої криниченьки орли воду пють,
Та вже мою дівчиноньку до церкви ведуть.
Ой, жаль серцю буде,
Возьмуть чужі люде,
Моя не буде.

Оден веде за ручейьку, другий за рукав,
А я стою гірко плачу, любив та не взяв.
Ой, жаль серцю буде,
Возьмуть чужі люде,
Моя не буде!

ОЙ ВІДСИ ГОРА.

Ой відси гора, відси другая,
Межи тими гороньками ясная зоря.
Я собі гадав, що зоря зійшла,
А то моя дівчинонька по воду ішла.
А я за нею, як за зорою,
Сивим, сивим кониченьком понад водою.
«Дівчино моя, напій ми коня!»
«Не напою, бо ся бою, бом ще не твоя.
Як буду твоя, напою і два,
З студеної криниченьки, з нового відра».

ОДНА ГОРА ВИСОКАЯ.

Одна гора високая,
А другая низька;
Одна мила далекая,
А другая близька.

А я тую далекую
Людям подарую,
А до тої близенької
Пішки помандрую.

А у тої далекої
Воли та корови,
А у тої близенької
Лиш чорнії брови.

БОЛИТЬ МЕНЕ ГОЛІВОНЬКА.

Болить мене голівонька від самого чола,
Не бачила миленького ні нині, ні вчора;
Ой бачиться, не журюся, в тугу не вдаюся,
А як вийду за ворота, від вітру валюся.

Ой бачиться, що не плачу, самі сльози ллються;
Від милого людий нема, від нелюба шлються;
Нема мого миленького, нема мого сонця,
Ні з ким мені розмовляти сидя у віконця.

Нема мого миленького, нема його тута,
Посходила після дощу шалвія і рута;
Я шалвію пересію, руту перетичу,
Таки свого миленького к собі перекличу.

Барвіночку зелененький стелися низенько,
А ти милий чорнобривий присунься близенько.
Зелененький барвіночку стелися ще низже,
А ти милий чорнобривий присунься ще близше.

ДОЩИК, ДОЩИК.

Дощик, дощик, капає дрібненько,
Яж думала, яж думала, Запорожець, ненько.
Колиб знала, колиб знала, звідки виглядати,
Тоб наняла, заставила стежки замітати.

Аж він іде, аж він іде, ступає дрібненько,
То-то любо, тож-то мило дивитися ненько.
Дощик дрібний, аж із стріхи ллється,
Розсердився мій миленький, тай не засміється,

Дощик дрібний, аж зі стріхи копотить,
Розсердився мій миленький, аж ногами тупотить.
Розсердився, розгнівався, мій милий на мене,
А як гляне, серце вяне і в його і в мене.

ТИХО, ТИХО.

Тихо, тихо дівка косу чеше,
Що начеше, то на Дунай несе.
«Пливи, косо, пливи за водою,
А я піду у слід за тобою».
В темнім лузі явір зелененький,
Під явором коник молоденький.
Під явором коник вороненький,
На конику козак молоденький,
Сидить собі та в гуслоньки грав.
Струна к струні з тиха промовляв:
«Нема впину вдовиному сину,
Що звів з ума молоду дівчину».

ДОБРИВЕЧІР, ДІВЧИНО.

Добривечір, дівчино! Куди йдеш?
Скажи мені правдоньку, де живеш?
Чи тож би я розуму не мала,
Щоб я тобі правдоньку сказала?
Добривечір, дівчино! Чия ти?
Чи вийдеш ти на вулицю гуляти?
Не питайся, козаченьку, чия я,
Як вийдеш ти на вулицю, вийду й я.
Дівчинонько, серденько, куди йдеш?
Скажи таки правдоньку, де живеш?
Оттам моя хатонька край води
З високого дерева лободи.

І ШУМИТЬ І ГУДЕ.

І шумить, і гуде,
Дрібний дощик іде;
А хтож мене молодую
До домоньку доведе?

Розпізнався козак
На солодкім меду;
«Гуляй, гуляй, чорнобрива,
Я тя домів заведу».

Ой прошу я тебе;
«Не веди ти мене,
Бо я злого мужа маю,
Буде бити мене.

І шумить, і гуде,
Скрипка грає, бас гуде,
Козак мовчить а всьо знає,
Козак домів поведе.

КОЛОМИЙКИ

Гей плину я по Дунаю,
І так си думаю:
Нема красших співаночок,
Як у нашім краю!

Ой нема то, ой нема то,
Як наша країна,
Там співає співаночки
Кождая дівчина.

———

Наша славна коломийка,
Хоть вона дрібненька,
Вона мила, а все щира,
Мені солоденька.

Як я возьму коломийки
Співати-співати,
Затужиш ти і заплачеш,
Тай станеш думати.

———

Ой скрипочки із липочки
А струни з барвінку,
Як заграю буде чути
Аж на Україну;

Тепер я собі заграю,
Тепер защебечу,
А як прийде лиха доля
Пташкою відлечу.

Ой калина біло цвіте,
А червоно родить,
Великеє закохання
До біди приводить;

Цвіте тернє, цвіте тернє,
Бо коріння має,
Хто кохання не зазнавав,
Той жалю не знає.

Ой гадав я, милий брате,
Що то скрипка грає,
А то моя чорноброва
По саду співає;

Та гадав я, милий брате,
Що то сонце сходить,
А то моя миленькая
По подвіррю ходить.

Коли моя миленькая
По садочку ходить,
Видить ми ся, що за нею
Біла рожа сходить;

Личко твоє, милесенька,
Краснійше над рожу,
Я тя бідний молоденький
Забути не можу.

А вжеж я ся не дивую,
Чому мила красна,
Коло неї вчора рано
Впала зоря ясна;

Як летіла зоря з неба,
Тай розсипалася;
Мила зорю позбірала,
Тай замаїлася.

Ой видиться, що хмариться,
Дощик покрапляє,
Ой видиться, що з-укоса
Мила поглядає;

Ой видиться, що сердиться
Миленька на мене,
А як гляне—серце вяне
І в неї, і в мене.

Ой не знаю я бідненька,
Де мій милий дівся,
Якби милий у гай пішов,
Гай би зеленівся.

Не спала я цілу нічку,
Уже день біленький,
Ой не знаю я де дівся,
Мій чорнобривенький.

Половина саду родить,
Половина вяне,
Половина шлюби беруть,
Половина марне:

Половина саду родить,
Половина всхнеться,
Половина побереться
Решта розійдеться.

Ой там в саді зеленая
Трава по коліна,
Ой за добрим чоловіком
Жінка як калина.

Ой там в поли на горбочку
Вже трава жовкнів,
Ой за лихим чоловіком
Жінка помарнів.

——

Мене мати породила
Темненької ночи,
Дала мені красне личко
І чорнії очі;
Було мені моя мати краси
Не давати,
Тільки було мені, мати
Щастя-долю дати.

——

Мої милі співаночки
Складані, складані,
Ой деж я вас наскладала?..
Та при моїй мамі;
Та при своїй наскладала,
В чужої забуду,
Мої любі співаночки, —
Я вас не забуду.

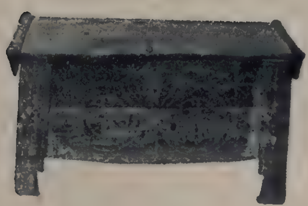

ІВАН КОТЛЯРЕВСЬКИЙ.

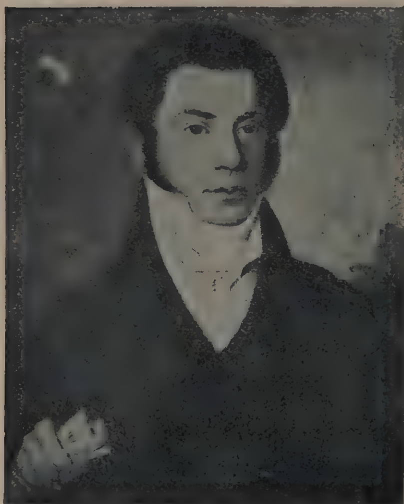

Іван Котляревський.

Родився 29. серпня 1769. року в Полтаві. Батько, Петро, був урядовцем у тамошньому маґістраті. Учився Іван Петрович у духовній семінарії. Ще тоді звали його «рифмачем», бо складав вірші. Скінчивши семінарійну науку (1789. р.) став домашнім учителем у панів. Тут пізнав життя, звичаї і пісні українського народу.

Року 1796. покинув учительовання і поступив на службу; зразу в Новоросійській канцелярії, а потім у війську в Сіверськім карабінерськім полку.

Року 1806 і 1807 був у поході в Молдавію та за Дунаєм, де визначився як хоробрий вояка. В рік пізніще кидає військову службу, два роки бідує, а від 1810 стає надзирателем у школі для дітий збіднілих панів у Полтаві.

Року 1812 склав козацький полк для війни з Наполеоном.

Року 1817 дано йому чин майора, 1822 іменовано членом Петербурзського товариства «любителей российской словесности», а 1827 настановлено Котляревського «попечителем богоугодного заведенія» в Полтаві.

Поза тою урядовою працею він пильно трудиться на культурному полі: піклується коло заснування театру в Полтаві, друкує свої твори в «Українському Вістнику» та других журналах, збірає етноґрафічні матеріяли, помагає в працях українського історика Бантиш-Каменського, стає членом полтавської масонської льожі і членом біблійного товариства.

Його люблять і поважають за роботячість, образованість, за гарну, ясну, чоловіколюбну вдачу.

Року 1829 починає Котляревський нездужати, 1835 йде у відставку і тихо доживає віку у своїй власній хаті (змальованій Шевченком) у Полтаві.

Дня 29. листопада 1838 помер Котляревський.

Року 1898 ціла Україна святкувала сотні роковини першого видання «Енеїди», найбільшого і найважнішого твору Котляревського. Иому здвигнули памятник у Полтаві і другий на гробі. Котляревського величають батьком відродженої української літератури.

Коли став Котляревський писати свою «Енеїду»,—доказно годі сказати. Перші три частини цеї поеми були надруковані 1798 в Петербурзі накладом М. Парпури.

Наголовок цеї преважної книги такий: «Енеида на малороссійскій языкъ перелицованная И. Котляревскимъ. Часть I.» Після заголовного листка йде чистий, на якому надруковано: «Любителямъ малороссійскаго слова усерднѣйше посвящается».

Видавець перших трьох пісень «Енеїди», Максим Парпура, був багатим шляхтичем козацького роду. Він видав книжку Антига «Жизнь Суворова» і декілька перекладів із німецької медичної літератури. Як чоловік освічений, любитель культури, він, видно діло, захопився «Енеїдою», яка ходила по Україні в численних списках і оден із тих списків, не питаючись дозволу автора, видрукував, за що стрінув його пізніще докор з боку автора і за що його чесне імя зневажили небачні критики та історики літератури.

Нам дякувати треба Парпурі, що зробив перший крок у виданню першого українського твору, писаного чистою, гарною, народньою мовою. Крім цього Парпура, уміраючи, записав великі гроші на всілякі школи та добродійні інституції, що виключає який небудь користолюбивий намір у виданню «Енеїди».

Друге видання «Енеїди» вийшло в Петербурзі, з друкарні I. Глазунова, а третє теж у Петербурзі накладом Котляревського із значними відмінами супроти попередніх.

Опріч доданої нової четвертої частини, знаходимо там чимало перерібок у 1, 2 і 3 части.

Маємо цілі зівсім нові строфи.

Уривки з 5 і 6 части були друковані за життя Котляревського в періодичних видавництвах, цілуж «Енеїду», 6 пісень зладив Котляревський до друку під кінець життя; продав право видання книгареві Волохинову, але книжку надруковано що лиш 1852 року в Харкові. Це найкраще з усіх видань, яких до тепер появилося коло 30.

«Енеїда» поруч Шевченкового «Кобзаря» майбуть найпопулярніща з наших книжок.

Має вона дуже велике й широке значіння, історично-літературне, мистецьке, суспільне, політичне, граматичне, всесторонне. Котляревський змалював тут великий образ життя на Україні на переломі XVIII й XIX століття. Покликав до слова забуті традиції козацькі, гетьманські, самостійницькі. Привернув право літературне нашій рідній мові, став в обороні покривдженого простонароддя, розоблечив шкідливість чужої, накиненої з Москви культури усяких

чиновників—достойників, усяких Зевесів та Нептунів, що знущалися над Україною.

Зробив це не в ліричній, ані в історичній поемі, а в травестії, ніби гумористичній, немов угадуючи, що й чужі і свої у такому кривому дзеркалі найскорше й найрадніще побачать своє обличчя.

Намір удався. Енеїду читали, сміялися, ніби над голодранцями козаками, а на ділі сміялися над собою, над своїм власним викривленим обличчям. А крізь цей сміх добувалося зітхання за колишнім власним життям, за минулою славою, добувалися зітхання до нових умов, до нового ладу.

Україна дістала в «Енеїді» перший великий літературний твір, дістала доказ, що народньою мовою можна—творити. Це угольний камінь обновленої української літератури, зразок мови, вірша, натхніння і щирого народнього патріотизму. Такою осталася «Енеїда» до нині, дарма, що на ній не пізнався Куліш, як не пізнався Бєлінский на «Кобзарі».

Другий преважний твір Котляревського, це його «Наталка Полтавка», українська оперета (в тодішньому розумінню слова), виставлена у перве 1819. року в Полтаві, в цьому театрі, котрий ставив на ноги Котляревський, розуміючи, яке велике значіння матиме театр в національному життю України. «Наталка Полтавка» це підвалина нашої сцени. У цілій нашій драматурґії снується відгук цього першого справді цінного українського драматичного твору. Музику писали до неї Богацький, Єдлічка, Василев і Микола Лисенко.

З музичним опрацьованням цього останнього ставлять її ще й нині на наших театральних дошках.

Тогож таки 1819 року виставлено в Полтаві «Москаля Чарівника», гумореску на цьому самому сюжеті, на якому батько Миколи Гоголя, Василь, написав був свого «Простака».

І тут приходять до слова ті самі прінціпи (ідея рівности, реалізм, народолюбні тенденції, любов України), які скрізь проводив Котляревський у свойому житті і в творах.

Найменше популярна «Ода до князя Куракіна», масона, отже товариша Котляревського, чоловіка освіченого, ворога кріпацтва, поступовця. Звідси й симпатії нашого автора до московського князя.

Куракін, як ґенерал-ґубернатор «малороссійскій» чимало добра зробив був для нашого народу.

Инші твори Котляревського, як ось його переклади, на жаль, не видані і про них годі говорити.

Але вже одна «Енеїда» та «Наталка Полтавка», дають йому право зватися батьком обновленої української літератури, дають йому право «панувати, поки живуть люде» і певно, що «поки сонце з неба сяє, його не забудуть».

Література: Житецкій П. Енеида Котляревскаго и древнѣйшій списокъ ея і т. д., Кіевъ, 1900. Ефименко А. Котляр. въ истор. обстановкѣ., Спб., 1905. Русовъ.

Какая роль «Возьного» і. т. д., «Кіевск. Стар.», 1904. Науменко. Къ 50-лѣтію со дня смерти Котл., 1888. Стешенко И. Поэзія Котл., Кіевъ, 1898. Стешенко. Котляр. авторъ «Енеида», Кіевъ, 1902. Пыпинъ и Спасовичъ. Ист. слав. лит., 1879. Петровъ. Очерки., Кіевъ, 1884. Дашкевичъ. Отзывъ, 1888. Огоновський. Іст. літ. руської. Ч. II., Львів, 1888. Коваленко. Століття «Енеїди». Л. Н. Вістник, 1898. Смаль-Стоцький. Котл. і його «Енеїда». Л. Н. Віст., 1898. Колесса О. Століття об. укр. літ., 1898. Ефремовъ. Праздникъ укр. инт., «Кіевская Ст.», 1903. Твори Івана Котляревського., Київ, 1909.

ЕНЕЇДА.

I.

Еней був парубок моторний
І хлопець хоть куди козак,
Удавсь на всеє зле проворний,
Завзятіший од всіх бурлак.
Но Греки, як спаливши Трою,
Зробили з неї скирту гною,
Він, взявши торбу, тягу дав;
Забравши де-яких Троянців,
Осмалених, як гиря, ланців,
Пятами з Трої накивав.

Він, швидко поробивши човни,
На синє море поспускав,
Троянців насажавши повні,
І куди очі почухрав.
Но зла Юнона, суча дочка,
Розкодкудакалась, як квочка:
Енея не любила—страх!
Давно уже вона хотіла,
Його, щоб душка полетіла
К чортам і щоб і дух не пах.

Еней був тяжко не по серцю
Юноні, все її гнівив:
Здававсь гірчійший їй від перцю,

Ні в чім Юнони не просив;
Но гірш за те їй не злюбився,
Що бачиш, в Трої народився
І мамою Венеру звав,
І що його покійний дядько
Парис, Пріямове дитятко,
Путивочку Венері дав.

Побачила Юнона з неба,
Що пан Еней на поромах, —
А те шепнула сука Геба —
Юнону взяв великий жах!
Впрягла в ґринджолята павичку,
Сховала під кибалку мичку,
Щоб не світилася коса;
Взяла спідницю і шнурівку,
І хліба з сіллю на тарілку,
К Еолу мчалась як оса.

«Здоров, Еоле, пане-свату!
«Ой як ся маєш, як живеш?»
Сказала, як ввійшла у хату,
Юнона: «чи гостей ти ждеш?...»
Поставила тарілку з хлібом
Перед старим Еолом—дідом,
Сама же сіла на ослін.
«Будь ласкав, сватоньку—старику!
«Ізбий Енея з пантелику:
«Тепер пливе на морі він.

«Ти знаєш—він який суціга,
«Паливода і горлоріз:
«По світу як іще побіга,
«Чиїхсь багацько виллє сліз.
«Пошли на його лихо злеє,
«Щоб люди всі, що при Енеї
«Послизли і щоб він і сам.
«За цеєж дівку чорнобриву,
«Смачную, гарну, уродливу,
«Тобі я, далебі, що дам.

«Гай, гай! ой дай же його кату!»
Еол насупившись сказав:
«Я всеб зробив за цюю плату,
«Та вітри всі порозпускав:
«Борей недуж лежить з похмілля,
«А Нот поїхав на весілля,
«Зефир же, давній негодяй,
«З дівчатами заженихався,
«А Евр в поденщики нанявся, —
«Як хочеш, так і помишляй!

«Та вже для тебе обіщаюсь
«Енеєві я ляпас дать;
«Я хутко, миттю постараюсь
«В трістя його к чортам загнать.
«Прощай же! швидше убірайся,
«Обіцянки не забувайся,
«Бо послі, чуєш, ні—чичирк!
«Як збрешеш, то хоча надсядься,
«На ласку послі не понадься:
«Тоді від мене возмеш чвирк».

Дидона тяжко зажурилась,
Ввесь день не їла, ні пила;
Все тосковала, все нудилась,
Кричала, плакала, ревла.
То бігала, як би шалена,
Стояла довго тороплена,
Кусала нігті на руках;
А далі сіла на порозі, —
Аж занудило їй небозі
І не встояла на ногах.

Сестру кликнула на пораду,
Щоб горе злеє розказать,
Енеєву оплакать зраду
І льготи серцю трохи дать.
«Ганнусю, рибко, душко, любко,
«Рятуй мене моя голубко,
«Тепер пропала я на-вік!
«Енеєм кинута я бідна,

«Як сама паплюга послідня...
«Еней злий змій—не чоловік.

«Нема у серця мого сили,
«Щоб я могла його забуть,
«Куди мні бігти?—до могили:
«Туди один надежний путь!
«Я все для його потеряла,
«Людей і славу занедбала...
«Боги! я з ним забула вас.
«Ох! дайте зілля мні напитись,
«Щоб серцю можна розлюбитись,
«Утихомиритись на час.

«Нема на світі мні покою,
«Не ллються сльози із очей.
«Для мене білий світ є тьмою,
«Там ясно тільки, де Еней.
«О, пуцьвіринку Купидоне!
«Любуйся, як Дидона стогне—
«Щоб ти маленьким був пропав!
«Познайте молодиці гожі —
«З Енеєм бахурі всі схожі,
«Щоб враг зрадливих всіх побрав!

Так бідна з горя говорила
Дидона, жизнь свою кляла;
І Ганна що їй не робила,
Ніякой ради не дала.
Сама з царицей горювала
І сльози рукавом втерала,
І хлипала собі в кулак.
Потім Дидона мов унишкла,
Звеліла, щоби Гандзя вийшла,
Щоб їй насумоватись в смак.

Довгенько так посумовавши,
Пішла в будинки на постіль;
Подумавши там, погадавши,
Проворно скочила на піл.
І взявши з запічки кресало

І клоччя в пазуху чимало,
Тихенько вийшла на город.
Нічною було се добою
І самой тихою порою,
Як спав хрещений ввесь народ.

Стояв у неї на городі,
В кострі на зіму очерет, —
Хоть це не по царській породі,
Та деж взять дров, коли не в степ?
В кострі був зложений сухенький,
Як порох був уже палкенький,
Його й держали на підпал.
Під ним вона огонь кресала
І в клоччі гарно розмахала
І розвела пожар чимал.

Кругом костер той запаливши,
Зо всей одежі роздяглась,
В огонь лахміття все зложивши,
Сама в огні тім простяглась.
Вкруг неї полумя палало,
Покійниці не видно стало,
Пішов од неї дим і чад!
Енея так вона любила,
Що аж сама себе спалила,
Послала душу к чорту в ад.

III.

Еней-сподар, посумовавши,
На-силу трохи вгамувавсь;
Поплакавши і поридавши,
Сивушкою почастувавсь;
Но все-таки його мутило
І коло серденька крутило,
Небіжчик часто щось вздихав;
Він моря так уже боявся,
Що на богів не полагався
І батькові не довіряв.

А вітри з заду все трубили
В потилицю його човнам,
Що мчалися зо всеї сили
По чорним пінявим водам.
Гребці і весла положили
Та сидя люлечки курили
І кургикали пісеньок:
Козацьких, гарних, запорожських,
А які знали, то московських
Вигадували бриденьок.

Про Сагайдачного співали,
Либонь співали і про Січ,
Як в пікінери набірали,
Як мандрував козак всю ніч;
Полтавську славили Шведчину,
І неня як свою дитину
З двора провадила в похід;
Як під Бендерю воювали,
Без галушок як помірали,
Колись як був голодний год.

Не так то діється все хутко,
Як швидко кажуть нам казок;
Еней наш плив хоть дуже прудко,
То вжеж він плавав на деньок.
Довгенько по морю щось шлялись,
І сами о світі не знались,
Не знав Троянець ні один —
Куди, про що і як швендюють,
Куди це так вони мандрують,
Куди їх мчить Анхизів син.

Оттак поплававши не мало
І поблудивши по морям,
Якось і землю видно стало,
Побачили кінець бідам!
До берега як-раз пристали,
На землю з човнів повставали
І стали тута оддихать.
Ця Кумською земелька звалась,

Вона Троянцям подобалась,
Далось і їй Троянців знать.

. . . .

Тепер Еней убрався в пекло,
Прийшов зовсім на иньший світ,
Там все поблідло і поблекло,
Нема ні місяця, ні звізд....
Там тільки тумани великі,
Там чутно жалібнії крики,
Там мука грішним не мала.
Еней з Сивиллою гляділи,
Якії муки тут терпіли,
Якая кара всім була...

Смола там в пеклі клекотіла
І грілася все в казанах
Живиця, сірка нефть кипіла, —
Палав огонь—великий, страх!
В смолі цій грішники сиділи
І на огні пеклись, горіли,
Хто як за віщо заслужив...
Пером не можна написати,
Не можна і в казках сказати,
Яких було багацько див!

Панів за те там мордували,
І жарили зо всіх боків,
Що людям льготи не давали,
І ставили їх за скотів;
За те вони дрова возили,
В болотах очерет косили,
Носили в пекло на підпал.
Чорти за ними приглядали,
Залізним пруттям підганяли,
Коли який з них приставав.

Огненним пруттям оддирали,
Кругом на спину і живіт,
Себе, що сами убивали,
Яким остив наш білий світ.

Горячим дьогтем заливали,
Ножами під боки штрикали,
Щоб не хапались умірать.
Робили різнії їм муки,
Товкли у музчирях їм руки,
Не важились щоб убивать.

Багатим та скупим вливали
Ростопленев сребло в рот,
А брехунів там заставляли
Лизать горячих сковород;
Якіж і з роду не женились,
Та по чужих кутках живились,
Такі повішені на крюк,
Зачеплені за тев тіло,
На світі що грішило сміло,
І не боялося цих мук.

Всім старшинам тут без розбору,
Панам, підпанкам і слугам,
Давали в пеклі добру хльору,
Всім по заслугі, як котам.
Тут всякії були цихместри,
І ратмани і бургамистри,
Судді, підсудки, писарі,
Які по правді не судили
Та тільки грошики лупили
І одбірали хабарі.

І всі розумні филозопи,
Що в світі вчились мудровать;
Ченці, попи і крутопопи,
Мирян щоб знали научать,
Щоб не ганялись за гривнями,
Щоб не возились з попадями
Та знали церкву щоб одну;
Ксьондзи до баб щоб не іржали,
А мудрі звізд щоб не знімали —
Були в вогні на самім дну.

Жінок своїх що не держали
В руках, а волю їм давали,

По весіллях їх одпускали,
Щоб часто в приданках були
І до півночі там гуляли,
І в гречку де-коли скакали —
Такі сиділи всі в шапках
І з превеликими рогами,
З зажмуреними всі очами,
В кипячих сіркой казанах.

Батьки, які синів не вчили,
А гладили по головах,
І тільки знай що їх хвалили —
Кипіли в нефті в казанах;
Що через їх синки в ледащо
Пустилися, пішли в ні-на-що,
А послі чубили батьків
І всею силою бажали,
Батьки щоб швидче умірали,
Щоб їм принятись до замків.

І ті були там лигоминці,
Піддурювали до дівок,
Що в вікна дрались по дрябинці,
Під темний, тихий вечорок;
Що будуть сватать їх, брехали,
Підманювали, улещали,
Поки дібрались до кінця;
Поки дівки од перечосу
До самого товстіли носу,
Що сором послі до вінця.

Були там купчики проворні,
Що їздили по ярмаркам
І на аршинець на підборний
Поганий продавали крам.
Тут всякії були пронози,
Перекупки і шмаровози,
Жиди, міняйли, шинкарі;
І ті, що фиґи-миґи возять,
Що в боклагах гарячий носять, —
Там всі пеклися крамарі.

Паливоди і волоцюги,
Всі зводники і всі плути,
Ярижники і всі пянюги,
Обманщики і всі моти,
Всі ворожбити, чародії,
Всі гайдамаки, всі злодії,
Шевці, кравці і ковалі;
Цехи: різницький, ковальський,
Кушнірський, ткацький, шаповальський
Кипіли в пеклі всі в смолі.

Там всі невірні, християне,
Були пани і мужики,
Була тут шляхта і міщане,
І молоді і старики;
Були багаті і убогі.
Прямі були і кривоногі,
Були видющі і сліпі,
Були і штатські, і воєнні,
Були і панські, і казенні,
Були миряне і попи.

Гай, гай!... та нігде правди діти,
Брехняж наробить лиха більш:
Сиділи там скучні піїти,
Писарчуки поганих вірш,
Великії терпіли муки:
Їм звязані були і руки,
Мов у Татар терпіли плін.
От-так і наш брат попадеться,
Що пише, не остережеться...
Який же втерпить його хрін?

З „НАТАЛКИ ПОЛТАВКИ“.

ВІЮТЬ ВІТРИ.

Віють вітри, віють буйні, аж дерева гнуться.
О як болить моє серце, а сльози не ллються!..
Трачу літа в лютім горі і кінця не бачу,
Тільки тоді і полекша, як нишком заплачу.
Не поправлять сльози щастя, серцю легше буде;
Хто щаслив був хоть часочок, по-вік незабуде...
Єсть же люде, що і моїй завидують долі:
Чи щастливаж та билинка, що росте у полі —
Що на полі, на пісочку, без роси на сонці?
Тяжко жити без милого і в своїй сторонці?
Де ти, милий, чорнобривий? Де ти — озовися!..
Як я, бідна, тут горюю, прийди подивися!..
Полетілаб я до тебе, та крилиць не маю,
Щоб побачив, як без тебе з горя висихаю...
До когож я пригорнуся, і хто приголубить...
Коли тепер нема того, який мене любить?...

ВИДНО ШЛЯХИ.

Видно шляхи полтавськії і славну Полтаву —
Пошануйте сиротину і не вводьте в славу.
Не багата я і проста, та чесного роду,
Не стижуся прясти, шити і носити воду.
Ти в жупанах і письменний, і рівня з панами,
Як же можеш ти дружиться з простими дівками!
Єсть багацько городянок—вибірай любую;
Ти пан возний: тобі треба не мене сільськую.

ОЙ ДОЛЯ ЛЮДСЬКАЯ.

Ой доля людськая—доля єсть сліпая!
Часто служить злим, негідним і їм помагає.
Добрі терплять нужду, по миру товчуться,
І все їм не в лад приходить, за що не візмуться.
До когож ласкава ця доля лукава,
Такий живе, як сир в маслі, спустивши рукава.

Без розуму люде в світі живуть гарно,
А з розумом, та в недолі, вік проходить марно.
Ой доля людськая, чом ти не правдива,
Що до инших дуже гречна, а до нас спесива?

ОЙ МАТИ, МАТИ!

Ой мати, мати! Серце не вважає:
Кого раз полюбить, з тим і помірає.
Лучче умерти, як з немилим жити,
Сохнуть в печалі, що-день сльози лити.
Бідність і багацтво—єсть то божа воля:
З милим їх ділити—щасливая доля.
Ой, хибаж я, мати, не твоя дитина,
Коли моя мука буде тобі мила?..
І до мого горя ти жалю не маєш:
Хто прийшов по серцю, забуть заставляєш!..

ЧОГО ВОДА КАЛАМУТНА.

Чого вода каламутна? Чи не филя збила?
Чогож і я смутна тепер? Чи не мати била?
Мене мати та не била—сами сльози ллються:
Од милого людей нема, од нелюба шлються.
Прийди, милий, подивися—яку терплю муку.
Ти хоч в серці, та од тебе беруть мою руку.
Спіши, милий! Спаси мене од лютой напасти!
За нелюбом коли буду, то мушу пропасти.

ГОМІН, ГОМІН ПО ДІБРОВІ.

Гомін, гомін по діброві,
Туман поле покриває;
Мати сина, мати сина,
Мати сина проганяє:
«Іди, сину, пріч від мене!
Нехай тебе, нехай тебе,
Нехай тебе Орда візьме!»

— «Мене, мати, мене, мати,
Мене, мати, Орда знає:

В чистім полі, в чистім полі,
В чистім полі обїзжав».

— «Іди, сину, іди, сину,
Іди, сину, пріч від мене!
Нехай тебе, нехай тебе,
Нехай тебе Турчин візьме!»

— «Мене, мати, мене, мати,
Мене мати, Турчин знав:
Сріблом-злотом, сріблом-злотом,
Сріблом-злотом наділяв».

— «Іди, сину, іди, сину,
Іди, сину, пріч від мене!
Нехай тебе, нехай тебе,
Нехай тебе Ляхи візьмуть!»

— «Мене, мати, мене мати,
Мене мати, Ляхи знають:
Медом-вином, медом-вином,
Медом-вином напувають».

— «Іди, сину, іди сину,
Іди сину пріч від мене!
Нехай тебе, нехай тебе,
Нехай тебе Москаль візьме!»

— «Мене, мати, мене, мати,
Мене, мати Москаль знав:
Жить до себе, жить до себе, —
Давно уже підмовляв!..»

СОНЦЕ НИЗЕНЬКО.

Сонце низенько,
Вечір близенько —
Спішу до тебе,
Лечу до тебе,
Мов серденько!

Ти обіцялась
Мене вік любити.
Ні з ким не знаться
І всіх цураться,
А для мене жити!

Серденько моє!
Колись ми двоє
Любились вірно,
Чесно, примірно
І жили в покої.

Ой, як я прийду,
Тебе не застану, —
Згорну я рученьки,
Згорну я біленькі,
Тай не жив стану!..

У СУСІДА ХАТА БІЛА.

У сусіда хата біла,
У сусіда жінка мила;
А у мене ні хатинки,
Нема щастя, нема жінки.
За сусідом молодиці,
За сусідом і вдовиці,
І дівчата поглядають, —
Всі сусіда полюбляють.
Сусід раньше мене сів, —
У сусіда зеленів:
А у мене не орано
І нічого не сіяно.
Всі сусіда вихваляють,
Всі сусіда поважають;
А я марно часи трачу,
Один в світі тільки плачу...

ТА ЙШОВ КОЗАК З ДОНУ.

Та йшов козак з Дону, та з Дону до дому,
Та з Дону до дому, та й сів над водою,
Та й сів над водою, проклинає долю:
Ой, долеж моя, доле, долеж моя злая!
Доле моя злая, чом ти не такая,
Чом ти не такая, як доля чужая?
Другим даєш лишне, менеж обіжаєш!..

З „МОСКАЛЯ-ЧАРІВНИКА“.

ОЙ НЕ ВІДТІЛЬ ВІТЕР ВІЄ.

Ой не відтіль вітер віє, відкіль мені треба;
Виглядаю миленького з-під чужого неба.
Скажіть зірки, скажіть ясні, де він проживає?
Серце хоче вість подати, та куди — не знає.

Коли вірно мене любить, то йому приснюся:
Хоть і сонний, угадає, як за ним журюся.
Скажіть, зірки....

Нехай нашу любов згада, наше милування;
Нехай має в чужій землі добре поживання.
Скажіть, зірки, скажіть ясні, де він проживає?
Серце хоче вість подати, та куди не знає.

ДІВЧИНО МОЯ.

Дівчино моя, тиж моя мати!
Довго ж мені, серце, без тебе скучати (bis).
Дівчино моя, Переяслівко,
Дай мені вечеряти, моя ластівко! (bis).
Яж не топила, яж не варила;
По воду пішла—відра побила (bis).
А додому прийшла—піч розвалила, —
За те мене моя мати трохи не побила (bis).

ПЕТРО АРТЕМОВСЬКИЙ-ГУЛАК.

Петро Артемовський Гулак.

Родився 1790 р. в містечку Городищі, Черкаського повіту, в Київщині, де його батько був священиком. Вчився в Київській академії і в Харківському університеті.

1817 став учителем в Харківському дівочому інституті, а в два роки пізніще професором історії та ґеоґрафії у тамошньому університеті. Від 1841 до 1849 був Артемовський ректором Харківського університету, дослужився до високих відзнак і титулів і вмер 1 жовтня 1866 року.

На літературну ниву виступив 1817 р. надрукувавши деякі вірші в «Украин-ськім Вѣстнику». Пізніще містив свої твори в «Славяни-ні», в «Утренн-ій Звѣз-ді» та в «Вѣстни-ку Евро-пи».

Збірку його писань, неповну, видано 1878 р. в Київі («Кобзар П. П. Артемовського-Гулака»). Деякі по смерті віднайдені писання опубліковано в «Кіев-ській Стари-ні» та в Львівській «Зорі».

Весь його доробок невеличкий, кілька аркушів друку, але видний у них справжній літературний хист та дуже гарну українську мову, багату, гнучку, на диво вироблену, хоч Артемовський і не писав багато.

Славу добув собі дуже патріотичною і гуманною сатирою «Пан та собака», у якій почав з такої високо-громадянської ноти що можна було сподіватися в йому великого й справді українського поета, котрий кріпко стояв-би за волю селян і за самостійність країни. Та нічого подібного не було. Артемовський завернув з дороги. Ступив на шлях славословця можних світа цього, ніби якогось фільозофа, котрий стоїть на точці погляду «carpe diem», користай з життя, вонож коротке і дурний, хто не витягне з його як найбільше насолоди.

Чи будеш жив, чи вмреш, Пархоме,—не журись,
Журись об тім, чи є горілка!

Колись Полевой надрукував був на нашого сатирика кусливу сатиру, в якій сказав:

Рябко хвостомъ его прикроетъ
И въ храмъ безсмертья унесетъ.

Артемовський не міг Полевому простити цих гірких слів.

А всеж таки воно так і сталося. Безсмертним зробив у нас Артемовського його «Пан та собака», отцей безталанний український Рябко.

Перше повне видання творів Артемовського видав у Львові 1904 р. Ю. Романчук, в т. з. Руській Письменности, т. І.

ПАН.

Якийсь десь пан ясновельможний,
І гордий, і заможний,
(А може був то лях),
Як-раз утрапив на свій шлях,
У пекло до Плутона.
Не вспів одважить ще й поклона,
Як тут спитав його Еак:
— «Ну, на тім світі, що ти, як,
Чим був ти, де родився?
Як жив і чим живився?
Ти перед нами не гріши,
Кажи лиш правду, не бреши!»
Пан глянув: перед ним мужик!
А пан наш не привик,
Щоб так мужик з ним обяснявся.
— «Я із польскеґо єстем панства,»
Вельможний дзизом одповідав:
— «До півдня спав, до півночі обідав,
Був власним паном на Волині.»
— «За цеє тобі пасти свині!»
Еак так пану присудив
І вельми цим Плутонові вгодив.
Якби і в нас таким судом судили,
Багацькоб свинопасів наробили.

РИБАЛКА.

(Українська баляда.)

Вода шумить!... вода гуля!...
На березі рибалка молоденький
На поплавець глядить і промовля:
Ловіться, рибоньки, великі і маленькі!

Що рибка мик, то серце тьох!...
Серденько щось рибалочці віщує:
Чи то тугу, чи то переполох
Чи то коханнячко... незна він, а сумує.

Сумує він,—аж ось реве,
Аж ось гуде,—і хвиля утікає...
Аж—гульк! з води дівчинонька пливе,
І косу зчісує, і брівками моргає...

Вона й морга, вона й співа:
— «Гей! Гей! не надь, рибалко молоденький,
На зрадний гак ні щуки, ні лина!
Нащо ти нівечиш мій рід і плід любенький?

Колиб ти знав, як рибалкам
У морі жить із рибками гарненько,
Тиб сам пірнув на дно к линам
І парубоцькеє оддав би нам серденько!

Ти ж бачиш сам, — не скажеш: ні, —
Як сонечко і місяць червоненький,
Хлюпочуться у нас в воді на дні!
І із води на світ виходять веселенькі!

Тиж бачиш сам, як в темну ніч
Блищать у нас зіроньки під водою, —
Ходиж до нас, покинь ти удку пріч:
Зо мною будеш жить, як брат живе з сестрою.

Зирни сюди!... чи це ж вода?
Це дзеркало: глянь на свою уроду!...
Ой я не з тим прийшла сюда,
Щоб намовлять з води на парубка незгоду!»

Вода шумить!... вода гуде!...
І ніженьки по кісточки займає...
Рибалка встав, рибалка йде,
То спиниться то впять все глибшенько пірнає!...

Вонаж морга, вона й співа...
Гульк!... приснули на синім морі скалки...
Рибалка хлюп... за ним глубовсть вона!...
І більше вже ніде не бачили рибалки...

БАТЬКО ТА СИН.

Байка.

«Ей, Хведьку, вчись! Ей схаменись!
Так пан отець казав своїй дитині:
Шануйсь! бо далебі, колись
Тму, мну, здо, тло—спишу на спині!»
Хведько не вчивсь: і скоштував
Березової кашки,
Та впять не вчивсь і пустував:
Побив шибки і пляшки;
І щоб не скоштувать од батька різочок,
Він різку впер в огонь та й заховавсь в куток.
Аж батько за чуб хіп і, не знайшовши різки,
Дрючком Хведька разів із шість оперезав!...
Тоді Хведько кріз слізки
Так батькові сказав:
«Колиб було знаття, що гаспідська дрючина
Так дуже дошкуля, то, песька я дитина,
Колиб я так робив:
Яб впер дрючок в огонь, а різкиб не палив!

ДО ПАРХОМА.

Пархоме! в щасті не брикай!
В нудьзі притьмом не ліз до неба,
Людей питай—свій розум май;
Як не мудруй, а вмерти треба.
Чи коротаєш вік в журбі,
Чи то за поставцем горілки;
В шинку нарізують тобі
Цимбали, кобзи і сопілки;
Чи пяний під тином хропеш,
Чи до господи лізеш рачки;
Ори і засівай лани,
Коси широкі перелоги
І грошики за баштани
Лупи,—та все одкинеш ноги.
Покинеш все: стіжки й скирти,

Всеї ласощі: паслін, цибулю...
Загарба инший все, а ти
Ззіси за гірку працю дулю!
Чи соцьким батько твій в селі,
Чи сам на панщині працює,
А смерть зрівняє всіх в землі:
Ні з ким скажена не жартує...
«Чи чіт, чи лишка?» загука;
Ти крикнеш: «чіт!...» «Ба брешеш, сину!»
Озветься паплюга з кутка
Та й зцупить з печі в домовину!

РИБКА.

Байка.

В ставочку пліточка дрібненька
Зневечя зуздріла на удці черв'яка,
І так була раденька!
І думка, то була така,
Щоб підвечіркувать смашненько.
Ну, дейко, до його швиденько!
То збоку ускубне,
То зпереду поцупить,
То хвостика лизне.
То знову впять підступить,
То вирне, пірне,
То сіпне, то смикне,
Вовтузиться, ялозиться і прів,
Та ба! те ротиня таке узенькє, бач,
Що нічого не вдів!
Хоч сядь, та й плач!
«Ой, горенько мені на світоньку,» мовляє,
«За що мене так доля зневажає?
Тим пельку і живіт дала з ковальський міх,
Тим зуби, мов шпички, а нам на глум, на сміх,
Рот шпилькою неначе простромила!...
Ой, правду дядина небога говорила:
Що тільки на світі великим рибкам жить,
А нам малим в кулак трубить!...»

ЛЕВКО БОРОВИКОВСЬКИЙ.

Родився у Хоролі, в Полтавщині 1811 р. Вчився в Харк. унів. Був ґімназійним учителем в Курську й Полтаві, а там і—інспектором. Умер 1889 р. На літературну ниву виступив 1829, надрукувавши в «Вѣстник-у Европ-и» «Марусю», перерібку Жуковского «Свѣтляна». Року 1852 вийшла в Київі книжка його творів: «Байки и прибаютки Левка Боровиковського».

Передмову до неї написав Амврозій Метлинський.

Він збірав теж народні пісні й етноґрафічні матеріяли та писав справді гарні байки. З літературного поля зійшов скоро й замовк. хоч талант це був гарний, безпретенсийний.

ВОЛОХ.

За морем степ, край моря степ,
В степах волох з шатрами ходе;
Крива коса, зубатий серп
Волоха в поле не виводе.

Волох не йде в полки служить,
Волох живе, як набіжить.

Широкий степ—його постіль,
Кругом стіна—із небом гори;
Не жатий хліб, не брана сіль,
Пів-голий сам і діти голі:

За теж татарин, німець, лях
Не гріли рук в його шатрах.

Пани в будинках сплять без сна;
Купець моря перепливає:
В воді шука рибочка дна;
Мужик в судах поріг змітає, —
Волох собі в шатрі сидить,
Охоче їсть, спокійно спить.

Зіма—біля огню в шатрах;
Весна—лежить він під зорями,
А літом ходить по степах
З широко-крилими шатрами;
Без хліба—сит, без хати—пан,
Густий туман—його жупан.

КЛИМ.

Спитали Клима раз, яка найлучча птиця:
Чи чиж, чи соловей, чичітка, чи синиця?
Голодний Клим озвавсь з-баса:
«Найлучча птиця—колбаса!»
Голодній, бач, кумі —
Хліб на умі.

ДО ДРУКАРЯ.

Друкарю! не дрімай, де треба—точку став,
Щоб мокрим нас рядном злий критик не напав;
Бо є й такі: не найде толку—буде тихо;
Не найдеж точки—лихо...

КРИЛА У ВІТРЯКА.

Раз крила в вітряка гудили й герготали,
Що все село вони насушним годували;
А камінь, пятірня і колесо... мовчали.

Приказують, що хто мовчить,
Той двох навчить.

ЧОРНОМОРЕЦЬ.

То не сірий туман
З Чорноморя піднявсь —
Піднімаються гуси то сірії;
То не хмару снігів
Буйний вітер навів —
Піднімаються лебеді білії;
Кричать гуси: гел! гел!
А за ними орел
І спускається з хмари високої.
«Не тікайте в горі,
Гуси сірі мої!
Підождіте орла, мої любії!
Я не бити хочу —
Розпитати хочу,

Чи не бачили ясного сокола?
Чи не стрітили ви
Богатир—голови,
З Чорноморії доброго молодця?»
— Коло моря убит
Чорноморець лежить;
Його ручки лежать на три штученьки,
Його ніжки на згляд
Край дороги лежать;
Крізь реберця трава пробивається,
Серед степу того
Ніхто к тілу його
Із живої душі не ласкається.
Тільки ластівки три,
З-під сідої гори,
Пригортається: перша ластівка —
Мати рідна рида
А другая—сестра;
Третя ластівка — жінка покійного.

ЕВГЕН ГРЕБІНКА.

Евген Гребінка.

«Тому назад двадцять шість год, покійничок Євгеній Павлович Гребінка випустив невеличку книжечку: «Приказки». Не чули ми про його працю й досі голосного слова, а приказки були найкраще діло зо всього, що понапечатував Гребінка. Коли рівняти їх до сусідньої словесности, то навряд чи є в її кращі приказки од Гребінчиних, а тільки що московські дзвони голосніщі од наших. Гребінка, пишучи приказку, малює нам тут же наші села, поля й степи свіжими, та й непозиченими фарбами. Коли сміється він, то прислухайтесь — тут же скрізь сміх почуєте якийсь сум; колиж справді сумує, то слово його процвітає цвітками щирої поезії української. Широкі його приказки як наші степи, жартовливі вони та якось і сумовиті, як наші селяне; шуткуючи, ці приказки займуть душу з глибока.

У тії часи, як вони вийшли в світ, не то на Вкраїні, та й по столицях не густо було людей, тямущих в нашій народности. Тим приказки Гребінчині промайнули потайсвіта, наче й не були зовсім у печаті. Тепер би вже, здається, розсмакували не так, як тоді, що то за приказки; так, самих приказок нема по книгарнях! Тим-то, догожаючи нужді народній, вибрав я отце десяток найкращих приказок з Гребінчиної книжечки, та й припечатую в своїй «Хаті», щоб доступно було всякому їх по своїй уподобі обрахувати»...

Так писав Куліш, 1860 року, вибіраючи для своєй «Хати» десять Гребінчиних приказок. (Могилині родини, Ячмінь, Рибалка, Ведмежий суд, Мірошник, Ворона і ягня, Віл, Рожа та хміль, Будяк та коноплиночка, Вовк і огонь).

Кулішові слова можна і нині повторити, бо по нинідень Гребінчині приказки не втратили сили й свіжости своїх колірів. До нині кращих приказок ми не маємо і в сусідів наших їх не легко знайти.

До нині стоять вони в первому ряді архитворів нашої літератури.

З одного боку гарна, легка й викінчена форма, з другого цікавий зміст, схоплений з народнього життя, а не видуманий, ані позичений, дають їм тую свіжість, той молодечий румянець, який так довго не линяє. Хоч байки, здебільшого, належать до міжнароднього добра, хоч построєні вони переважно на мандрівних мотивах, то приказки Гребінки мають незаперечений український характер. І мова, й вірш й розуміння народньої психіки, — усе в них питьомо українське.

Далеко більше байок написав, і, ясна річ, більше тем доторкнувся, Лєонід Глібів, а всеж таки Гребінчині «Приказки» остоялися на свойому чільному місці.

Про самого Евгена Гребінку пригадаємо коротко, що прийшов він на світ 21 січня 1812 р. в Убіжищі, Пирятинського повіту, Полтавської губернії, жив у Петербурзі, 1841 року видав там по українськи збірник «Ластівку», і тамже помер в молодому віці, 1848 р. Тіло його перевезено пізніще до Пирятина.

Належав до тих нечисленних земляків, які занялися долею Тараса Шевченка, коли він молодим чоловіком попав був у Петербург на науку до Ширяєва. Оден з перших читав твори Шевченка, того українського соловя, котрого благовістив був у своїй «Ластівці».

Гребінка писав по українськи небагато; 27 приказок, декілька гарних ліричних віршів і переклад Пушкінової поеми «Полтава». Петербурське життя втягнуло його в російські літературні круги. Він став писати по російськи, попадаючи в літературну залежність від Гоголя, й затрачуючи свою оригінальність. Але і в працях, писаних московською мовою, Гребінка часто доторкається України й побуту українського народу. Тільки твори ці, писані чужим словом, куди слабші від українських!

Та хоч по українськи писав Гребінка не багатс, українською справою він заєдно турбувався; листувався з Квіткою й иншими українськими письмениками та заходився коло видавання української часописі, коли не окремої, так хоч як додатку при якійсь російській. Добився був того, що такі додатки мали являтися при «Отечественныхъ Запискахъ» Краєвского. Мали, — та на тому й край. Незабаром явився Шевченко, а разом з ним явилося й розуміння, що українська література, це явище окреме й самостійне і тому вона потрібує «власної своєї хати».

Гребінка був людина мягкої, чоловіколюбної вдачі. Видно це навіть із його «Приказок». Тут хоч підхоплені гріхи й прогріхи тодішньої нашої суспільности, хоч їх поет кличе на суд, або підіймає на сміх, то робить це так якось уважно й обережно, немов не хотів би нікому прикрости, вчинити.

Долю свою, те що відбився від родної землі й від своїх людей, неначе прочув у вірші «Човен»

Як човнові море, для мене світ білий
Змалку здавався страшним
Та як заховаться? Не можнаж вік цілий
Пробути з собою одним.
Прощай мій покою. Пускаюсь у море
І може недоля і лютеє горе
Пограються з Човном моїм.

«Недоля і лютеє горе» й справді погралися з недебелим плавцем. Гребінка попрощав ззарання цей світ. Але човен остався. Це його «Приказки». Вони й досі держаться на хвилях нашого життя.

ЧОВЕН.

Заграло, запінилось синеє море
І буйнії вітри по морю шумлять,
І хвиля гуляє, мов чорнії гори
Одна за одною біжать.
Як темная нічка, насупились хмари. —
В тих хмарах, мов голос небесної кари,
За громом громи гуркутять.
І грає, і піниться синеє море...
Хтось човен на море пустив;
Бурхнув він по хвилі, ниряє по волі,
Од берега геть покотив;
Хитається, бідний, один без весельця...
Ох, жаль мені човна! ох, жаль мого серця! —
Чого він під бурю поплив?
Ущухнуло море і хвилі вляглися, —
Пустують по піні мавки;
Упять забіліли, упять простяглися
По морю кругом байдаки.
Деж човен подівся? де плавле мій милий?
Мабуть, він не плавле, бо он-де по хвилі
Біліють із його тріски.
Як човнові море—для мене світ білий
Із малку здавався страшним,
Та як заховаться? Не можнаж вік цілий
Пробути з собою одним!
Прощай, мій спокою!—пускаюсь у море,
І, може, недоля і лютеє горе
Пограються з човном моїм!...

СОНЦЕ ТА ХМАРА.

Байка.

Ось сонечко зійшло і світить нам, і гріє,
І Божий мир, як маківка, цвіте;
На небі чистому ген хмара бовваніє, —
Та хмара надулась і річ таку гуде:
«Що вже мені це сонце надоїло!
Чого воно так землю веселить?
Хоч я насуплюся—воно таки блищить.
Я полечу йому на зустріч сміло,
Я здужаю його собою затемнить!»
Дивлюсь—і хмарами пів неба замостило,
На сонечко, мов ніччю, налягло...
А сонце вище підпливло
І хмари ті позолотило.

ЛЕБІДЬ І ГУСИ.

Байка.

На ставі пишно лебід плив,
А гуси сірії край його поринали.
«Хіба оцей біляк вас з глузду звів?»—
Один гусак загомонів:
«Чого ви, братця, так баньки повитріщали?
Ми попеласті всі, а він один між нас
Своє пиндючить піря біле!
Колиб ви тільки захотіли,
Щоб разом, стало-бить, вся беседа взялась,
Миб панича цього як-раз перемастили.»
І завелась на ставі геркотня,
Гусине діло закипіло:
Таскають грязь і глей зо дна
Та мажуть лебедя, щоб піря посіріло.
Обмазали кругом—і голос трохи стих...
А лебед плись на дно—і випурнув як сніг.

ГРІШНИК.

В далекій стороні, в якій, про те не знаю,
Мабуть в Німеччині, а може і в Китаю,
Хтось разом оженивсь на трьох жінках.

Загомонів народ, почувши гріх великий,
Жінки голосять так, що страх:
«Глянь, що то коять чоловіки!
Як їм по три нас можна брать,
Так хай позволять нам держать їх хоть по пять».

Гвалтують, сказано, на вспряжки цокотухи. —
Ось сяя візточка і до царя дійшла,
А цар був, мабуть, не макуха,
Розлютувався він, і злість його взяла́.

«О! почекайте лиш, не буде в вас охоти
За живота чортам служить!»
Цар грізно загукав і люльку став палить,
І в люльку пхав огонь і люлька гасла в роті,
А далі схаменувсь, за радою післав.
Як слідує в празничному наряді
Пред очи ца́рської совіт вельможний став.
Цар двічі кашлянув, рукою вус розгладив
І річ таку премудрую сказав:

«Пребеззаконія на світі завелися,
А гірше що в моїй землі!
Мені до уст сьогодня донесли —
Один паливода (і цар перехрестився)
На трьох жінках оженився.

Щоб царству цілому за його не терпить
Біди від праведного неба,
Його нам осудити треба
І смерть страшну йому зробить.
Хай царству усьому в науку
Він витерпить такую муку,
Щоб з ляку більш ніхто в такий не вскочив гріх.
Крий Боже, щоб над ним хто з нас змилосердився!
Щоб луснув я, щоб я до вечера сказився,
Коли не поведу на́ шибеницю всіх!»

Як річ таку суддя дослухав,
Низенько поклонивсь, потилицю почухав,
І ну з підсудками про діло мизкувать,
Над ним морбчились трохи не тиждень цілий,
І тільки що пили, а мало, кажуть, їли,
І так між себе присудили,

Щоб грішнику тому всіх трьох жінок віддать:
Народ сміявсь і всі були в заботах,
Що раду перевіша цар,
Аж завтра дивляться, а та погана твар,
Той грішник сам себе повісив на воротах.

ДЯДЬКО НА ДЗВІНИЦІ.

Ізліз мій дядько на дзвіницю
Та, знай, гука: «Оце кумедія яка!
«Всі люди на землі, мов ті перепелиці:
«Здається, більший з їх не більше пятака.
«Гай, гай! якіж вони дрібненькі!
«Так ось коли я їх, як треба, розібрав!»
А, мимо йдучи, хтось на дядька показав
Та, далебі, мене спитав:
«Що то таке, чи щур, чи горобець маленький?

УКРАІНСЬКА МЕЛОДІЯ.

»Ні, мамо, не можна нелюба любить!
Нещасная доля із нелюбом жить.
Ох, тяжко, ох, важко з ним річ розмовляти!
Хай лучше я буду весь вік дівувати!»
— Хібаж ти не бачиш, яка я стара?
Мені в домовину лягати пора.
Як очі закрию — що буде з тобою?
Останешся, доню, одна, сиротою!
А в світі якое життя сироті?
І горе, і нужду терпіти меш ти,
Я, дочку, пустивши, мовляв, на поталу,
Стогнать під землею, як горлиця стану.»
О, мамо-голубко, не плач, не ридай.
Готуй рушники і хустки вишивай.
Нехай за нелюбом я щастя утрачу....
Ти будеш весела, одна я заплачу!»
Ген там, на могилі хрест чорний стоїть,
Під ним рано й вечір матуся квилить:
«О, Боже мій милий! що я наробила!
Дочку, як хотіла, із світа згубила!»

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ.

Маркіян Шашкевич.

Син Симена, священика, родився 1811 р. в Підлисю, Золочівського повіту, в Галичині. До ґімназії ходив у Бережанах, а відтак кінчив теольоґічні студії на університеті у Львові.

Прочитавши твори Дубровского, Шафарика, Караджіча й Копітара, а також збірник українських пісень Максимовича та Вацлава з Олеська, зірвав із святоюрщиною, з тою літературною тарабанщиною, якою тоді писали Галичане і повернувся до народньої мови і пісні. Ентузіяст і патріот поривав других з собою. Особливо близькими були до його Вагилевич і Головацький. Їх згірдливо звали «руською трійцею». Ця трійця, не зважаючи на репресії державного уряду й греко-кт. консисторії, стала промощувати шлях національній демократичній ідеї, а разом із тим і народній мові на Галицкій Україні. З проповідниці у перве залунало народнє слово, у відписях стали ходити вірші, подібні до народніх співанок. Та не так легко було добратися до друку. Цензура заборонювала перші збірки молодих Українців-самостійників. Після усяких перепон повелось Шашкевичеві видати 1837 р. в Будапешті першу книжку живою народною мовою «Русалка Дністровая».

Тільки 100 примірників цього збірника віршів, оповідань і розвідок дісталось до Галичини, але й тих 100 книжочок вистарчило, щоб дати почин новому літературному й політичному напрямкові. «Русалка Дністрова» мала для Галичини таке значіння, як колись «Енеїда» для Наддніпрянської України,—«Прогнала мраки тьмаві»...

Переслідування полицийні та консисторські, лихий прихід і родинні турботи загнали Маркіяна передчасно в могилу. Умер 1843 р. В пядесятьлітний ювілей смерти поета перенесено його тлінні останки до Львова й поставлено гарний памятник на його гробі, а на горі, котру він так любив за життя, в його рідному селі висипано високій курган.

Шашкевича звуть батьком народнього відродження галицької України.

На літературну ниву виступив Шашкевич 1835, надрукувавши у Львові «Голос Галичан», вірш, який зробив велике враження. Жив коротко, бідував тяжко, поетичного талану не вспів розвинути. Але з таких віршів як «Цвітка дрібная», «Бандурист», «Побратимови» та з «Псалмів Русланових» видно (хоч цього наші історики літератури не признають), що Шашкевич був справжній, великий поет.

Література: Коцовський В. Житє і значінє М. Шашкевича, Львів, 1886. Коцовський В. Памяти М. Шашкевича. «Зап. н. т. ім. Шевченка», т. 3. Тершаковець М. Причинки до студій над М. Шашкевичем. «Науковий Збірник». Львів, 1906. Студинський К. Ґенеза поетичних творів М. Шашкевича, Львів, 1909. Огоновський О. М. Шашкевич, його житє і письма, Львів, 1885. Богдан Лепкий. Маркіян Шашкевич. Коломия 1912. Твори в виданню «Просвіти» у Львові.

ВЕСНІВКА.

Цвітка дрібная
Молила неньку
Весну раненьку:
«Нене рідная!
Вволи ми волю,
Дай мені долю,
Щоб я зацвила,
Весь луг скрасила,
Щоби я була,
Як сонце ясна,
Як зоря красна,
Щоб я згорнула
Весь світ до себе!»
«Доню голубко,
Жаль мені тебе,
Гарная любко.
Бо вихор свисне,
Мороз потисне,
Буря загуде;
Краса змарніє,
Личко счорніє,
Головоньку склониш,
Листоньки зрониш, —
Жаль серцю буде.»

ЛИХА ДОЛЯ.

Ох! ти доле, лиха доле,
Гадино їдлива.
Переїлась моє щастє —
Гіренька годино!

Запустилась в мою душу
Журбу і розпуку.

Учинилась мому серцю
З гараздом розлуку.

Ой, місясю, місяченьку,
Тихенько думаєш;
Моєй тяжкой недоленьки
Ти певно не знаєш!

Ой не знаєш, ой не знаєш
І не будеш, знати:
Як то тяжко сиротинці
В світі погибати!

Сам не знаєш, ні сестричка
Звіздонька не скаже:
Як то гірко, сли недоля
Милий світ завяже!

Тобі хиба тілько смутку,
Що хмара насуне;
А радощів з зіроньками
Змежи вас не труне.

А мені ось на сім світі
Своє серце їсти:
Бо з недалев боротися,
Як під воду плисти.

Десь за морем, за горами
Мій гаразд здрімався;
Десь з безвістий, темних лісів
Мій смуток пригнався.

Ой пригнався, тай вороном
Надо мнов літає;
Бє ми серце тяжким крилом,
Радість розбиває.

Вчора вечір чорна хмара
Мені говорила:
«Чудуєшся, побратиме,
Деся доля діла?

Твоя доля, то я була —
Я тя не минаю:
Вкривалам тя чорнов мраков
І тепер вкриваю.

І над гробом твоїм мраки
Ще мої повиснуть!»—
Така доля та нехай ї
Ясні громи тріснуть.

ТУГА ЗА МИЛОЮ.

Із-за гори, із-за ліса
Вітрець повіває;
Скажи, скажи, тихий вітре,
Як ся мила має?

Чи здорова, чи весела,
Личко румяненьке?
Чи сумує, чи горює,
Чи личко блідненьке?

Бо я тужу, бо я плачу,
Сльозами вмиваюсь,
Веселої годиноньки
Вже не сподіваюсь...

Якби мені крильця мати,
Соколом злетіти, —
Тяжку тугу із серденька
При милій розбити!

Ой літав би-м, ой літав би-м
Що-день і що ночі,
Щоби милій у сивенькі
Надивитись очі;

Ой літав би-м, ой літав би-м
Світом білесеньким,
Щоби мені натішитись
Личком румяненьким;

Ой літав би-м, ой літав би-м
Лісами, горами,
Щоби мені натішитись
Милими словами!...

ПІДЛИСЯ.

Шуми, вітре, шуми, буйний,
На ліси, на гори,
Мою журну неси думу
На підліські двори.

Там спочинеш, моя думко,
В зеленій соснині,
Журбу збудеш, натішишся
У лихій годині.

Там ти скаже дуб старенький,
І один, і другий,
Як я жив там ще маленьким,
Без журби і туги.

НАД БУГОМ.

Гей, річенько бистренькая,
Гей, стань, подивися,
Як я плачу, як горюю,
Зо мнов пожурися!

Твої води веселенькі,
В їх рибонька грає!
Мов серце розпускаєсь, —
Од журби ся крає.

Трава к тобі з любощами
З берегів ся хилить;
Хвиля її цілує
І наперед стрілить.

Мов серце бідненькеє
Родощів не має,
Лиш розлуку із долею,
Лиш слізоньки знає.

Рано встану тай заплачу
І ввечорі плачу;
Долеж моя веселіша,
Колиж тя побачу?

Журбо, тяжка розлучнице,
Чом не пропадаєш?
Долеж моя, зоре моя!
Колиж засвітаєш?

Гей, річенько бистренькая,
Гей, стань, подивися,
Як я плачу, як горюю
Зо мнов пожурися!

ДУМКА.

Нісся місяць ясним небом,
Там де зоря ясна;
Летів хлопець чистим полем,
Де дівчина красна.

Часом місяць ізійшовся
З тьмавою хмарою;
Нераз хлопець поборовся
З журбою гидкою.

«Журна гадко, печалива!
Чого ти мя гониш?
Що ми життя згірчиваєш,
В серце тугу рониш?

Уступися, лиха нене
З вітром в ліси, гори;
Най по тобі й чутка згине,
Як сліди на морі.

Най радощі мому серцю,
Най надія грає,
Най ми доля веселенька
Пташкою співає!»

МИКОЛА УСТІЯНОВИЧ.

Родився 1811 р. в Миколаєві над Дністром, де батько його, Леонтій був бурмистром. Школи, ґімназію та університет кінчив у Львові. В духовній семінарії у Львові познайомився з Шашкевичом, перенявся його ідеями і став писати доволі гарною, як на ті часи, українською мовою. Перший друкований його вірш це: «Сльози на гробі Гарасевича». В 1838 став адміністратором парохії у Волкові, недалеко Львова. Звідси перенісся до Славська, Стрийського повіту. 1848 брав участь у зїзді «Руських учених» і заснував літературне товариство «Матицю руську». 7 місяців редаґував «Галичо-рускій Вѣстник». Року 1861 був вибраний соймовим послом. Умер 1885 р. Написав кількадесять поезій і кілька повістий. «Месть верховинця» і «Страстний четвер» до нині не втратили своєї вартости. У політичнім життю не був такий прямолінійний як Шашкевич, наближався до галицьких консерватистів, звідки недалека дорога була до москвофільського табору. Його син, Корнило, був відомим у Галичині малярем і поетом.

Твори видані в «Руській Письменности», т. III., Львів, 1906.

ОСІНЬ.

Сумно, марно по долині
Почорніли білі квіти,
Пожовк лист на деревині,
Птах полетів в инші світи.

Од запада сиві хмари
Цілу землю заливають,
Чагарами нічні мари
З вітрами ся розмовляють.

А на горі калинонька
Головоньку нахиляє,
А над Дністром дівчинонька
Сльозами ся заливає.

Чого тужиш, калинонько,
Головоньку нахиляєш?
Чого плачеш, дівчинонько,
Сльозами ся заливаєш?

Чи тя доля покинула?
Чи не маєш матусеньки?
Чи ти краса загинула?
Чи говорять воріженьки?»

— Ні мня доля покинула,
Ні не маю матусеньки,
Ні ми краса загинула,
Ні говорять воріженьки

Йно ми тужно за весною,
Що так борзо перецвіла
Куди гляну мисленькою
Нема того, що-м любила!

ВЕРХОВИНЕЦЬ.

Верховино, світку ти наш!
Гей, як у тебе тут мило!
Як ігри вод, плине тут час,
Свобідно, шумно, весело.

З верха на верх, а з бору в бір
З легкою в серцю думкою,
В чересі кріс, в руках топір,
Буяв легінь тобою.

Ей, що ми там Поділля край?
Нам полонина—Поділля,
А бори—степ, ялиця—май,
А звіра голос—весілля!

Не вабить нас баришів лесть,
Колиб лиш порох та цівка,
У Бога світ, у людей честь,
Та овець турма, сопівка.

Та колиб пирс лід з хребта від
І ведмідь шибнув лісами,
Завіяв юг, заграв Бескид,
Черемош гукнув скалами:

То ми то час, то ми то пісень,
Молодче, ну же в розтвори!
Овечці сплав з кучерей плісень
І далі, далі на гори!

Літом цілим, би ніч, би день,
Хлопці гуляють там наші,
Свобідна там вода, огень,
Доволі ліса і паші.

Там пан не клав ланцюгом меж,
Ворог не станув стопою, —
Буйная там землі одеж,
Плекана пісней росою.

Там то бренить трембіти звук,
Щебече любо сопівка;
А як звіря завиє гук,
В челюсти плюне му цівка.

ЯКІВ ГОЛОВАЦЬКИЙ.

Син священика, родився 1814 р. в Чепелях, Брідського повіту, в Галичині. Ще в ґімназії збірав народні пісні та читав твори Котляревського, Квітки, Максимовича. Зійшов мало що не всю східну Галичину, Буковину й Закарпатську Україну, записуючи пісні та приглядаючись до життя народу. В духовній семінарії підійшов близько до Маркіяна Шашкевича і був його однодумцем. Скінчивши семінарію став священиком на селі, звідки перейшов на професора університету у Львові (1848—1867). Року 1867 переїхав до Росії. Був головою археоґрафічної комісії у Вильні. Там і помер 1888. Відомий як поет, учений і етноґраф. Його збірник етрноґрафічних матеріялів оден з найбільших у нас. Під впливом Поґодіна зневірився в українське самостійництво, але любов до рідного слова зберіг до смерти.

Твори Головацького видані в «Руській письменности», т. III. Львів, 1906.

ТУГА ЗА РОДИНОЮ.

Я в чужині загибаю,
По чужині блужу,
За своєю родиною
Білим світом нужу.
Тут чужая сторононька
Та люди чужії,
Не пристануть до серденька,
Хоч і не лихії.
Хай би які добрі були,
Все не свої рідні;
Я чужая чужениця
Межи ними бідний!
Ой по саду-винограду
Сумний похожаю,
Із чужини до родини
Гадки посилаю.
Ох, милая родинонько,
Чи мене згадаєш?
Домовая сторононько,
Як же ти ся маєш?
Солоденька рідна мово,
Як би-м рад тя вчути!
Із глубини серця свого
Рад би-м піснь добути...

РІЧКА.

Чом, річенько домашняя,
Так пливеш поволі?
Чом водиці не розіллєш
З берегів на поле?

Годі плисти самотою,
Час вже тугу збути:
Шуми, гуди хвиленькою,
Щоб далеко чути!

— Як же мені, рідний сину,
Не плисти по волі?
Високії береженьки,
Ще й рівненьке поле.

Я би в хвилю загреміла,
Та водиці мало;
За те гладке личко мов,
Чисте як дзеркало.

Були тучі, дощі, громи,
Води забренили;
Щож! Підрили беріженьки
Й воду сколотили.

Лучче плисти потихоньки,
Та певненьким ходом,
Обминати островоньки,
Каміння й колоди,

Так поплину тихо, смирно,
Без шуму, без горя,
З личком чистим, незмученим
Чей дійду до моря!»

ТАРАС ШЕВЧЕНКО.

Тарас Шевченко.

Найбільший український поет, родився 25 лютого ст. ст. в Моринцях, Звенигородського повіту, Київської ґубернії. Як Тарасові було $1^1/_2$ року батьки його, кріпаки дідича Енґельгардта, перенеслися до Кирилівки, де будучий великий поет пережив свій діточий вік. Тут він і до школи став ходити. На десятому році померла його добра мати,—в хату прийшла мачуха зі своїми дітьми; почалось пекло. В два роки по смерти матери вмер і батько Тараса. Він пішов у світ шукати людий, щоб добру навчили. Мав велику охоту до малярства, та не легко було знайти доброго вчителя. Врешті попав на одного та цей зажадав дозволу від дідича. Тарас пішов прохати дозволу на науку, а тоді його взяли на службу до двора, зразу на кухту, а там на покоєвого козачка. Як козачок він їздив із своїм паном до Вильни й Варшави, учився малювати, а перед вибухом польського повстання переїхав з двором Енґельгардта в Петербург. Тут віддав його Енґельгардт на науку живописі до маляря Ширяєва.

Шевченко красив паркани та малював покої. Перебігаючи царський сад, спинявся і рисував статуї. За такою роботою стрів його раз земляк, маляр Сошенко. Цей познайомив Тараса з Гребінкою, Григоровичем, Жуковским і Брюловим. Брюлов намалював портрет Жуковского, портрет розіграли на льотерії і дня 22 цвітня 1838 купили Тарасові волю. Тепер він став ходити до академії мистецтва, бував в освічених товариствах, ходив до театрів і на концерти. Пильним читаннєм книжок і слуханнєм викладів здобув собі доволі широку освіту. Року 1840 видав першу збірку своїх віршованих творів «Кобзарь» (накладом Мартоса), а в рік пізнійше «Гайдамаки». Обі книжечки зробили на земляках велике враження. Такого гарного і сильного слова вони доси не чули. Волосся дубом піднімалося, коли читали про горе й недолю України. Оживали минулі часи, будилися приспані національні почування, воскресала Україна...

Шевченко ставав співаком народнім, проповідником братерства і волі.

1844 року, діставши тутил свобідного мистця, поїхав на Україну. Тут його радо й величаво вітали. Круг його знайомих ріс, росла його слава, на його дивилися як на ґенія. Знайомість з Кулішем і Костомаровим відчиняла нові горізонти, зарисовувались нові пляни народньої роботи. Шевченко дістав місце рисівника в археографічній комісії, готовив альбом «Живописна Україна», мав стати професором малярства в київським університеті. З під його пера вийшли протягом отсих трьох літ що найбільші твори: «Сон», «Гус», «Невольник», «Великий льох», «Кавказ», «Наймичка», «Посланіє», «Холодний яр», «Заповіт».

В цих творах порушив він силу питань про теперішнє, минуле і майбутнє України, явився не тільки першим, всесторонним і справді великім поетом України, але й її ідеольоґом, її провідником у визвольній боротьбі. Його слово набрало небувалої доси смілости, гнучкости, краси, засияло слізми, кровю, дорогим самоцвітом великого й глибокого чуття, виявило таку силу і таку красу і таку глибінь української душі, якої ніхто й не сподівався.

Він мав, завдяки Кулішевій дружині, виїхати до Італії, щоб поширити свій світогляд, як нараз 5, квітня 1847, його арештовано за приналежність до Кирило - Методіївського брацтва. Арешт, процес у Петербурзі (Дубельт і Орлов) і 30 мая всемилостивий присуд, яким покарано його (головно за «Сон», «Кавказ») на прогнання і на військову службу та заборонено писати й малювати.

9 червня був уже Шевченко в розпорядженню окремого Оренбурського корпусу. Оренбурґ, Орська кріпость, Аральське озеро, Уральск і врешті Новопетровськ, отсе етапи цього страстного ходу, який пройшов Шевченко протягом більше ніж десяти літ, лишаючи по дорозі своє здоровля, свою творчу енерґію, своє натхніння звише. В Новопетровську пережив Шевченко цілих 7 літ у страшних умовах, мов живцем замкнутий в домовину. Тих 7 літ, коли він стояв на верху свойого духовного розвитку, коли він міг дати найціннійші твори, минуло безслідно. Йому не вільно було писати. В Оренбурзі, в Орську і над Аральським озером він творив чимало (там повстали його прегарні думки), а в Новопетровську мусів мовчати. Що йно літом 1857 року його помилував молодий цар, Александер II (завдяки кн. Репніним і другим знайомим поета), але йому не вільно було жити на Україні. Шевченко пустився їхати в Петербург. В Нижньому Новгороді мусів спинитися на цілого пів року і тут написав «Неофіти». В Петербурзі замешкав у Академії, рисував офорти, писав, живо цікавився українським рухом, особливо освітним, приймав участь у видавництвах, готовив нове видання творів і хотів побудувати собі хату над Дніпром, оженитися і дожити на Україні свого многострадального віку. Тоді він написа поему «Марія» та деякі меньші, дуже гарні твори і видав «Букварь».

Та вже в осени 1860 року його почала мучити страшна хороба, водянка. 26 лютого 1861 року він помер на 47 році життя, на кілька днів перед тим, як оповіщено царський маніфест про знесення кріпацтва.

Його поховано на Смоленському кладбищі в Петербурзі, а весною 1861 р. перевезено на Україну й похоронено на високій горі, над Дніпром, біля Канева, недалеко того місця, де Тарас збірався будувати мешкання для себе й для своїої дружини.

Тарасову могилу гарно опоряжено, здвигнено високий залізний хрест і до неї ходять земляки поета, мов до святого місця. Збірник його поетичних творів «Кобзарь» став ніби другим евангелиєм України, найціннійшою книгою української літератури.

Тарас Шевченко по глибині чуття, по щиросги вислову, по мистецтві вірша й по ширині світогляду не тільки найбільший поет України, але оден з найбільших світових поетів.

Батьківська хата Т. Шевченка (перебудована).

Літератўра: 1) Кониський — «Жизнь укр. поета Т. Г. Шевченка» (Одесса 1898); 2) Кониський— Оповілання про Т. Шевченка (СПБ., 1901); 3) «Вік» т. I, (Київ, 1902), 4) Огоновський—(Історія літер. рус.); 5) Петров — (Очерки историі укр. литер. XIX ст.); Крім того про Шевченко писали: 1) Огоновський—Де-що про життя і літературну діяльність Шевченка (т. I, «Кобзаря», Львів, 1893); 2) Пыпин и Спасович — (Истор. слав. литер., т. I). 3) Пыпин — (Русскія сочиненія Шевченка, «Вѣстн. Евр.». 1888, т. II); 4) Чалий — Жизнь и произведенія Т. Шевченка, (Київ, 1882); 5) Кониський—Т. Г. Шевченко—Грушівський, т. I, II, (Львів, 1898 — 1901); 6) Зіньківський—Шевченко в світлі европейської науки, (пис. т. II, Львів, 1896); 7) А. Т-ий — Шевченко в отзывах

о нем иностранной печати, (Одесса, 1874); 8) Колесса—Шевченко і Міцкевич, (Зап. Наук. тов. ім. Шевч., т. III); 9) Яковенко—Т. Г. Шевченко (СПБ., 1894); 10) Кранихфельд—Шевченко—пѣвець Украйни и Запорожья, (СПБ., 1901); 11) Бібліоґрафичний покажчик нової української літератури М. Комарова, («Рада», ч. I, Київ, 1883); 12) Энцикл. словарь Брокгауза и Ефрона, т. 39; 13) «Большая энциклопедія», тов. «Просвѣщенія», т. 20, і 14) «Былое», (1906, VI і 1907, V).

«Повне видання творів Тараса Шевченка», V. томів, Київ—Ляйпціґ, під редакцією Богд. Лепкого.

НАЩО МЕНІ ЧОРНІ БРОВИ.

Нащо мені чорні брови?
Нащо карі очі?
Нащо літа молодії,
Веселі, дівочі?
Літа мої молодії
Марно пропадають,
Очі плачуть, чорні брови
Од вітру линяють.
Серце вяне, нудить світом,
Як пташка без волі.
Нащо-ж мені краса моя,
Коли нема долі?
Тяжко мені сиротою
На сім світі жити;
Свої люди—як чужії,
Ні з ким говорити;
Нема кому розпитати,
Чого плачуть очі?
Нема кому розказати,
Чого серце хоче,
Чого серце, як голубка,
День і ніч воркує?
Ніхто його не питає,
Не знає, не чує;
Чужі люде не спитають,
Та й на-що питати!

Нехай, плаче сиротина.
Нехай літа тратить!
Плач же, серце, плачте, очі
Поки не заснули,
Голосніще, жалобніще,
Щоб вітри почули,
Щоб понесли буйнесенькі
За синєє море —
Чорнявому, зрадливому
На лютеє горе!

Вітер в гаї нагинає
Лозу і тополю,
Лама дуба, котить полем
Перекотиполе.
Так і доля; того лама,
Того нагинає.
Мене котить, — і де спинить,
І сама не знає!
У якому краї мене заховають?
Де я прихилюся, на віки засну?
Коли нема долі, нема талану,
То нікого й кинуть. Ніхто не згадає,
Не скаже хоть на сміх: «Нехай спочиває!
Тілько його й долі, що рано заснув!..»

ЗАПОВІТ.

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій:
Щоб лани широкополі
І Дніпро, і кручі
Було видно, — було чути,
Як реве ревучий!

Як понесе з України
У синєє море

Кров ворожу, — отоді я
І лани і гори —
Все покину і полину
До самого Бога
Молитися. А до того —
Я не знаю Бога!

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте,
І вражою злою кровю
Волю окропіте!
І мене в семї великій,
В семї вольній, новій,
Не забудьте помянути
Незлим, тихим словом!

Минають дні, минають ночі,
Минає літо; шелестить
Пожовкле листя; гаснуть очі,
Заснули думи, серце спить;
І все заснуло, — і не знаю,
Чи я живу, чи доживаю,
Чи так по світу волочусь,
Бо вже й не плачу й не сміюсь...

Доле, де ти? Доле де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!

Не дай спати ходячому,
Серцем замірати,
І гнилою колодою
По світу валятись,
А дай жити, серцем жити
І людей любити,
А коли ні, то проклинать
І світ запалити.

Страшно впасти у кайдани,
Умірать в неволі,

А ще гірше—спати, спати,
І спати на волі,
І заснути на вік-віки,
І сліду не кинуть
Ніякого: однаково —
Чи жив, чи загинув...

Доле, де ти? Доле, де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!

ВЕЧІР.

Садок вишневий коло хати.
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Семя вечеря коло хати,
Вечірня зіронька встає:
Дочка вечерять подає...
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх,
Сама заснула коло їх.
Затихло все... Тілько дівчата
Та соловейко не затих.

МЕНІ ОДНАКОВО.

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині —
Однаковісенько мені!

В неволі виріс між чужими,
І, не оплаканий своїми,

В неволі плачучи умру,
І все з собою заберу,
Малого сліду не покину,
На нашій славній Україні,
На нашій—не своїй землі.
І не помяне батько з сином,
Не скаже синові: «Молись,
Молися, сину: за Вкраїну
Його замучили колись»!

Мені однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні...
Та не однаково мені,
Як Україну злії люди
Присплять, лукаві і в огні
Її, окраденую, збудять...
Ох, не однаково мені!

ДУМИ МОЇ

Шевченко і герої його творів.

Думи мої, думи мої!
Ви мої єдині!
Не кидайте хоч ви мене
При лихій годині!
Прилітайте, сизокрилі
Мої голубята,
Із-за Дніпра широкого
У степ погуляти
З Киргизами убогими!
Вони вже убогі,
Уже голі, та на волі
Ще моляться Богу.
Прилітайтеж, мої любі!
Тихими речами
Привітаю вас, як діток,
І заплачу з вами.

Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німів;
Радіють люди, що одпочинуть.
А я дивлюся і серцем лину
В темний садочок на Україну:
Лину я, лину, думу гадаю,
І ніби серце одпочиває.
Чорнів поле, і гай, і гори,
На синв небо виходить зоря.
Ой зоре зоре!—і сльози кануть.
Чи ти зійшла вже і на Украйні?
Чи очі карі тебе шукають
На небі синім? Чи забувають?
Коли забули, бодай заснули,
Про мою доленьку щоб і не чули!

Мені тринацятий минало,
Я пас ягнята за селом,
Чи то так сонечко сіяло,
Чи так мені чого було —
Мені так любо, любо стало,
Неначе в Бога...
Уже прокликали до паю,
А я собі у буряні
Молюся Богу; і не знаю
Чого маленькому мені
Тоді так приязно молилось,
Чого так весело було.
Господнв небо і село,
Ягня, здається, веселилось,
І сонце гріло—не пекло.
Та не довго сонце гріло.
Не довго молилось;
Запекло, почервоніло
І рай запалило.
Мов прокинувся,—дивлюся:
Село почорніло,
Боже небо голубев—
І те помарніло.

Поглянув я на ягнята—
Не мої ягнята;
Обернувся я на хати—
Нема в мене хати.
Не дав мені Бог нічого!
І хлинули сльози...
Тяжкі сльози... А дівчина
При самій дорозі,
Недалеко коло мене
Плоскінь вибірала,
Та й почула, що я плачу:
Прийшла привітала,
Утирала мої сльози,
І поцілувалэ.
Неначе сонце засіяло,
Неначе все на світі стало
Моє: лани, гаї, сади...
І ми, жартуючи, погнали
Чужі ягнята до води.

Бридня! А й досі, як згадаю,
То серце плаче та болить:
Чому Господь не дав дожить
Малого віку у тім раю!
Умер би орючи на ниві,
Нічогоб на світі не знав,
Не був би в світі юродивим,
Людей і Бога б не прокляв!

І багата я,
І вродлива я,
Та не маю собі пари,
Безталанна я!

Тяжко, тяжко в світі жить
І нікого не любить,
Оксамитові жупани
Одинокій носить!

Полюбилась би я,
Одружилась би я,

З чорнобривим сиротою,
Та не воля моя!
Батько — мати не сплять,
На сторожі стоять,
Не пускають саму мене
У садочок гулять!
А хоч пустять, то з ним,
З препоганим старим,
З моїм нелюбом багатим,
З моїм ворогом злим!

Ой люлі, люлі, моя дитино,
В-день і в-ночі...
Підеш, мій сину, по Україні,
Нас кленучи.

Сину мій, сину! Не клени тата,
Не помяни!
Мене прокляту: я—твоя мати, —
Мене клени!...

Мене не стане,—не йди між люде, —
Іди ти в гай:
Гай не спитає, й бачить не буде, —
Там і гуляй!

Найдеш у гаї тую калину,
То й пригорнись!...
Бо я любила, моя дитино,
Її колись.

Як підеш в села, між тії хати,
То не журись:
А як побачиш з дітками матір,
То — не дивись!

Ой чого ти почорніло,
Зеленеє поле?
— Почорніло як од крови
За вольную волю.
Круг містечка Берестечка,
На чотири милі,

Мене славні Запорожці
Своїм трупом вкрили,
Та ще мене гайворони
Укрили з півночі —
Клюють очі козацькії,
А трупу не хочуть.
Почорніло я, зелене,
Та за вашу волю.
Я знов буду зеленіти,
А ви вже ніколи
Не вернетеся на волю, —
Будете орати
Мене стиха, та орючи
Долю проклинати...

За сонцем хмаронька пливе,
Червоні поли розстилає,
І сонце спатоньки зове
У синє море; покриває
Рожевою пеленою,
Мов мати дитину...
Очам любо... Годиночку,
Малую годину
Ніби серце одпочине,
З Богом заговорить...
А туман, неначе ворог,
Закриває море
І хмароньку рожевую,
І тьму за собою
Розстилає туман сивий
І тьмою німою
Оповіє тобі душу,
Й не знаєш, де дітись.
І ждеш його, того світу,
Мов матері діти!

І золотої й дорогої
Мені, щоб знали ви, не жаль
Мовї долі молодої.

А иноді така печаль
Оступить душу — аж заплачу!
А ще до того, як побачу
Малого хлопчика в селі:
Мов одірвалось од гіллі,
Одно-однісеньке під тином
Сидить собі в старій ряднині...
Мені здається, що се я,
Що се-ж та молодість моя:
Мені здається, що ніколи
Воно не бачитиме волі,
Святої воленьки! Що так
Даремне, марне пролетять
Його найкращії літа,
Що він не знатиме, де дітись
На сім широкім вольнім світі,
І піде в найми: і колись
Щоб він не плакав, не журивсь
Щоб він де-небудь прихиливсь,—
То оддадуть у москалі...

Ой діброво, темний гаю!
Тебе одягає
Тричі на рік... Багатого
Собі батька маєш!

Раз укриє тебе рясно
Зеленим покровом, —
Аж сам собі дивується
На свою діброву,

Надивившись на доненьку,
Любу, молодую,
Візьме її та й огорне
В ризу золотую,

І сповиє дорогою
Білою габою,—
Та й спать ляже, втомившися
Турбою такою.

Минули літа молодії...
Холодним вітром од надії
Уже повіяло. Зима!...
Сиди один в холодній хаті:
Нема з ким тихо розмовляти,
А-ні порадитись,—нема,
А-нікогісінько нема!
Сиди-ж один, поки надія
Одурить дурня, осміє,
Морозом очі окує,
А думи гордії розвіє...
Як ту сніжину по степу...
Сиди-ж один собі в кутку,
Не жди весни,—святої долі!
Вона не зійде вже ніколи
Садочок твій позеленить,
Твою надію оновить,
І думу вольную на волю
Не прийде випустить... Сиди—
І нічогісінько не жди!...

І ден іде, і ніч іде...
І, голову схопивши в руки,
Дивуємся: чому не йде
Апостол правди і науки?!

СОН.

(У виїмках).

Духъ истины, егоже міръ не можетъ пріяти, яко не видитъ его, ни-же знаетъ его.

Іоан. гл. XIV, ст. 17.

У всякого своя доля
І свій шлях широкий;
Той мурує, той руйнує,
Той неситим оком
За край світа зазирає,
Чи нема країни,

Щоб загарбать і з собою,
Взять у домовину;
Той тузами обірає
Свата в його хаті,
А той нишком у куточку
Гострить ніж на брата;
А той, тихий та тверезий,
Богобоязливий,
Як кішечка підкрадеться,
Вижде нещасливий
У тебе час, та й запустить
Пазурі в печінки. —
І не благай, не вимолять
Ні діти, ні жінка.
А той, щедрий та розкішний,
Все храми мурує,
Та отечество так любить,
Так за ним бідкує,
Та так з його, сердешного,
Кров, як воду, точить!...
А братія мовчить собі,
Витріщивши очі,
Як ягнята: «Нехай каже. —
«Може, так і треба!»

Так і треба! Бо немає
Господа на небі!
А ви в ярмі падаєте,
Та якогось раю
На сім світі бажаєте...
Немає! немає!
Шкода й праці! Схаменіться:
Усі на сім світі,
І царята і старчата,
Адамові діти!
І той... і той... А щож то я?
Ось що, добрі люде.
Я гуляю, бенкетую
В неділю і в будень;
А вам нудно, жалуєтесь...

Їй Богу, не чую!
І не кричіть! Я свою пю,
А не кров людськую.

Лечу... Дивлюся—аж світає,
Край неба палає;
Соловейко в темнім гаї
Сонце сустрічає.
Тихесенько вітер віє,
Степи, лани мріють,
Між ярами над ставами
Верби зеленіють.
Сади рясні похилились.
Тополі — на волі
Стоять собі, мов сторожі,
Розмовляють в полі.
І все то те, вся країна,
Повита красою,
Зеленіє, вмивається
Ранньою росою,
Вмивається, красується,
Сонце зустрічає —
І нема тому почину,
І краю немає.
Ніхто його не додбає
І не розруйнує,
І все то те... Душе моя!
Чогож ти сумуєш?
Душе моя убогая!
Чого марно плачеш?

Чого тобі шкода? Хіба ти не бачиш?
Хіба ти не чуєш людського плачу?
То глянь, подивися! А я полечу
Високо-високо за синії хмари:
Немає там власти, немає там кари,
Там сміху людського і плачу не чуть.
Он глянь, у тім раї, що ти покидаєш,
Латану свитину з каліки знімають,
З шкурою знімають, бо нічим обуть

Панят недорослих. А он розпинають
Вдову за подушне, а сина кують,
Єдиного сина, єдину дитину,
Єдину надію в військо оддають,
Бо його, бач, трохи... А он-де під тином
Опухла дитина голодная мре,
А мати пшеницю на панщині жне.

А он—бачиш?... Очі, очі!
Нащо ви здалися?
Чом ви змалку не висохли,
Слізьми не злилися?
Там покритка по-під тинню
З байстрям шкандибає,
Батько й мати одцурались,
Чужі не пускають,
Старці навіть цураються...
А панич не знає,
З двайцятою, недоліток,
Душі пропиває.

Чи Бог бачить із-за хмари
Наші сльози, горе?
Може, й бачить, та помага,
Як і отті гори
Предковічні, що политі
Кровію людською!...

Душе моя убогая,
Лишенько з тобою!
Упємося отрутою,
В кризі ляжем спати,
Пошлем думу аж до Бога,
Його розпитати:
Чи довго ще на сім світі
Катам панувати?

Летиж, моя думо, моя люто муко!
Забери з собою всі лиха, всі зла,
Своє товариство! Ти з ними росла,
Ти з ними кохалась; їх тяжкії руки
Тебе повивали. Бериж їх, лети,
Та по всьому небу орду розпусти!

Нехай чорнів, червонів,
Полумям повів,
Нехай знову ригá змії,
Трупом землю крив.
А без тебе я де-небудь
Серце заховаю.
А тим часом пошукаю
На край-світа раю.

І знов лечу. Земля чорнів.
Дрімав розум, серце мліє.
Дивлюсь: хати понад шляхами
То город із стома церквами,
А в городі, мов журавлі,
Замуштрували москалі,
Нагодовані, обуті
І кайданами окуті,
Муштруються. Ще далі гляну:
Аж у долині, мов у ямі,
На багновищі город мрів;
І хмарою над ним чорнів
Туман холодний... Долітаю, —
То город без краю.
Чи то він турецький?
Чи то він німецький?
А може те, що й московський!
Церкви та палати,
Та пани пузаті,
І ні однісінької хати!
Смеркалося. Огонь — огнем
Кругом запалало,
Аж злякався... — «Ура! Ура!
Ура!» закричали.

І зробився
Я знову незримий.
Та й пропхався у палати.
Боже мій єдиний!
Так от-де рай! Уже на-що
Золотом облиті

Блюдолизи! Аж ось і сам,
Високий, сердитий,
Виступає. Обік його
Жіночка небога,
Мов опеньок засушений,
Тонка, довгонога
Так ще й на лихо сердешна
Хита головою.
«Так отце-то та богиня?!
Лишенько з тобою!
А я, дурний, не бачивши
Тебе, цяцю, й разу,
Та й повірив тупорилим
Твоїм віршомазам!
От-то дурний! А ще й битий!
На квіток повірив
Москалеві! От і читай,
І йми ти їм віри!»

За богами—панства, панства
У сріблі та златі!
Мов кабани годовані,
Пикаті, пузаті!
Аж потіють та товпляться,
Щоб то близче стати
Коло самих: може, вдарять,
Або дулю дати
Благоволять—хоч маленьку,
Хоч пів-дулі, аби тілько
Під самую пику.
І всі уряд поставали,
Ніби без язикі,
А-ні телень!... Цар цвенькає,
А диво цариця,
Мов та чапля на болоті
Скаче, бадьориться.

Довгенько в двох похожали,
Мов сичі надуті,
Та щось нишком розмовляли
(Здалеку не чути) —

Об «отечестві», здається,
Та нових петлицях,
Та об муштрах ще новіщих;
А потім цариця
Сіла мовчки на дзиглику.
Дивлюсь: цар підходить
До найстаршого, та в пику
Його як затопить!
Облизався-неборака,
Та меншого в пузо —
Аж загуло!... А той собі
Ще меншого туза
Межи плечі; той—меншого,
А менший малого,
А той дрібних; а дрібнота
Уже за порогом
Як кинеться по улицях,
Та й давай місити
Недобитків православних,
А ті голосити,
Та верещать, та як ревнуть:
«Гуля наш батюшка, гуля!
Ура! ура! ура-а-а!»

Зареготався я, тай годі;
А й мене давнули
Таки добре. Перед світом
Усе те заснуло;
Тілько де-де православні
По кутках стогнали
Та стогнучи, за батюшку
Господа благали.
Сміх і сльози! От пішов я
Город озирати.
Там ніч, як день. Дивлюся я:
Палати, палати
По-над тихою рікою,
А беріг обшитий
Увесь каменем. Дивуюсь,
Мов несамовитий;
Як то воно зробилося

З калюжі такої
Таке диво! Оттут крови
Пролито людської
І без ножа! По тім боці
Твердиня й дзвіниця,
Мов та швайка загострена,
Аж чудно дивиться,
І дзигарі теленькають.
От я повертаюсь —
Аж кінь летить, копитами
Скелю розбиває.
А на коні сидить охляп.
У свиті — не свиті,
І без шапки; якимсь листом
Голова повита.
Кінь басує,— от-от річку,
От-от перескочить.

«Первому Вторая».

А він руку простягає,
Мов світ увесь хоче
Загарбати. Хтож се такий?
От собі й читаю,
Що на скелі наковано:
«Первому Вторая»
Таке диво поставила.
Тепер же я знаю:
Се то Первий, що розпинав
Нашу Україну,
А Вторая доконала
Вдову-сиротину.

Кати, кати, людоїди!
Наїлись обоє,
Накралися! А що взяли
На той світ з собою?

Тяжко, тяжко мені стало,
Так, мов, я читаю
Історію України.
Стою, заміраю.

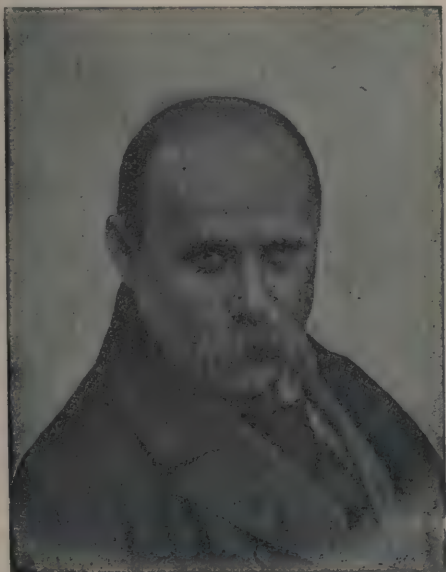

Тарас Шевченко (після заслання).

А тим часом тихо, тихо
Та сумно співає
Щось такеє невидиме:

«Із города, із Глухова
Полки виступали
З заступами на лінію.
А мене послали

У столицю з козаками
Наказним гетьманом.
О, Боже мій милосердний!
О, царю поганий!

Царю проклятий, неситий,
Гаспиде лукавий!
Що ти зробив з козаками!
Болота засипав
Благородними кістками!
Поставив столицю
На їх трупах катованих
І в темній темниці
Мене, вольного гетьмана,
Голодом замучив
У кайданах!... Царю, царю!
І Бог не розлучить
Нас з тобою: кайданами
Скований зо мною
На вік-віки. Тяжко мені
Вітать над Невою!
України далекої,
Може, вже немає...
Полетів би, подивився,
Так Бог не пускає.
Може, Москва випалила
І Дніпро спустила
В синє море? розкопала
Високі могили,
Нашу славу? Боже милий!
Зжалься, Боже милий!»
Та й замовкло. Дивлюся я:
Біла хмара криє
Сіре небо; а в тій хмарі—
Мов звір в гаї виє.
То не хмара, білі птахи
Хмарою спустились
Над царем тим мусянжовим,
І заголосили:

«І ми сковані з тобою,
Людоїде, змию!
На страшному на судищі
Ми Бога закриєм
Од очий твоїх неситих.
Ти нас з України
Загнав голих і голодних
У сніг на чужину
Та й порізав, а з шкур наших
Собі багряницю
Пошив жилам твердими,
І заклав столицю
В новій рясі. Подивися:
Церкви та палати!
Веселися, лютий кате,
Проклятий, проклятий!»

ВЕЛИКИЙ ЛЬОХ.

(Містерія).

Положилъ еси нас сосѣдомъ нашимъ подражаніе и поруганіе сущимъ окрестъ насъ. Положилъ еси насъ въ притчу во языцѣхъ, покиванію главы въ людяхъ.

Псалом XLIII, ст. 14—15.

І. ТРИ ДУШІ.

Як сніг, три пташечки летіли
Через Суботово і сіли
На похиленому хресті
На старій церкві.—«Бог простить:
Ми пташки-душі, а не люде!
А відсіля виднійше буде,
Як розкопуватимуть льох.
Коли-б вже швидче розкопали!
Тоді-б у рай нас повпускали;
Бо так сказав Петрові Бог:
«Тоді їх в рай ми повпускаєм,
Як все Москаль позабірає,
Як розкопа Великий льох».

ПЕРША ДУША.

«Як була я людиною,
То Присею звалась;
Я оттутечки й родилась,
Тут і виростала;
Оттут було на цвинтарі
Я з дітьми гуляю,
З тим Юрасем гетьманенком
У піжмурки граюсь;
А гетьманша, було, вийде
Та й кликне в будинок.
Он-де клуня: отам мені

І фиг і родзинок,
Всього мені понадає
І на руках носить.
А до гетьмана як прийдуть
Із Чигрина гості,
То це й шлють, було́, за мною.
Одягнуть обують,
І гетьма́н бере на руки,
Носить і цілує.
Оттак-то я в Суботові
Росла-виростала,
Як квіточка, і всі мене
Любили й кохали,
І нікому я нічого,
Ні-же злого слова,
Не сказала. Уродлива
Та й ще чорнобро́ва!
Всі на мене залицялись,
І сватати стали;
А у мене, як на теє-ж,
І рушники ткали.
От-от була-б подавала,
Та лихо зустріло.

Вранці-рано, в Пилипівку,
Як-раз у неділю,
Побігла я за водою.
(Вже й криниця тая
Засунулась і висохла,
А я все літаю!)
Дивлюсь—гетьман з старшиною...
Я води набрала,
Та в повні шлях перейшла їм;
А того́ й не знала,
Що він їхав в Переяслав
Москві присягати.
І вже ледве я не-ледве
Донесла́ до хати
Отту воду. Чом я з нею
Відер не побила?...

Батька, матір, себе, брата,
Собак отруїла
Тою клятою водою!
От за-що караюсь,
От за-що мене, сестрички,
І в рай не пускають!»

ДРУГА ДУША.

«А мене, мої сестрички,
За те не пустили,
Що цареві московському
Коня напоїла
В Батурині, як він їхав
В Москву із Полтави.
Я була ще недоліток,
Як Батурин славний
Москва в-ночі западила,
Чеченя убила,
І старого і малого
В Сеймі потопила.
Я між трупами валялась
У самих палатах
Мазепиних. Коло мене
І сестра і мати
Зарізані, обнявшися,
Зо мною лежали.
І на-силу то, на-силу
Мене одірвали
Од матері неживої.
Що вже я просила
Московського копитана,
Щоб і мене вбили!
Ні, не вбили, а пустили
Москалям на грище:
На-силу я сховалася
На тім пожарищі!
Одна тілько і осталась
В Батурині хата,
І в тій хаті поставили

Царя нчоувати,
Як вертався з-під Полтави.
Я ішла з водою
Повз хатину, а він мені
Махає рукою:
Звелів коня напоїти.
А я й напоїла;
Я не знала, що я тяжко,
Тяжко согрішила.
Ледве я дійшла до хати,
На порозі впала...
Цар поїхав в Москóвщину.
Мене поховала
Та бабуся, що осталась
На тій пожарині,
Та ще й мене привітала
В безверхій хатині.
А на завтра й вона вмерла
І зотліла в хаті,
Бо нікому в Батурині
Було поховати.
Уже й хату розкидали,
І сволок з словами
На вугілля попалися —
А я над ярами
І степами козацькими
І досі літаю;
А за-що мене карають,
Я й сама не знаю!
Мабуть, за те, що всякому
Служила, годила,
Що цареві моськовському
Коня напоїла».

ТРЕТЯ ДУША.

«А я в Каневі родилась;
Ще й не говорила,
Мене мати ще сповиту
На руках носила,
Як їхала Катерина

В Канів по Дніпрові,
А я з матерю сиділа
На горі-діброві.
Я плакала; я не знаю,
Чи їсти хотілось,
Чи може, що в маленької
На той час боліло?
Мене мати забавляла,
На Дніпр поглядала,
І галєру золотую
Мені показала,
Мов будинок; а в галєрі
Князі і всі сили,
Воєводи, а між ними
Цариця сиділа.
Я глянула, усміхнулась —
Та й духу не стало!
Й мати вмерла! В одній ямі
Обох поховали.
От за-що, мої сестриці,
Я тепер караюсь,
За-що мене на митарства
Й досі не пускають!
Чи я знала, ще сповита,
Що тая цариця —
Лютий ворог України,
Голодна вовчиця?»

«Смеркається. Полетімо
Ночувати в Чуту:
Як що буде робитися,
Відтіль буде чути!»

Схопилися білесенькі
І в ліс полетіли,
І в купочці на дубочку
Ночувати сіли.

НЕОФІТИ.

Сія глаголетъ Господь: „Сохраните судъ и сотворите правду, приближибо ся спасеніе мое прийти и милость моя открывается.

(Ісаія, глава LVI, ст. 1).

ПРОЛОГ.

Давно вже я сижу в неволі,
Неначе злодій в заперті,
На шлях дивлюся та на поле,
Та на ворону на хресті
На кладовищі — більш нічого
З тюрьми не видно; слава Богу
Й за те, що бачу! Ще живуть,
І Богу моляться, і мруть
Хрещені люде.

Хрест високий
На кладовищі, трохи з-боку,
Златомальований стоїть.
(Не вбогий, ма́буть, хтось лежить!)
І намальовано: розпятий
За нас Син Божий на хресті.
Спасибі сиротам багатим,
Що хрест поставили.

А я —
Такая доленька моя!
Сижу собі та все дивлюся
На хрест високий із тюрми...
Дивлюсь, дивлюся, помолюся,
І горе, горенько моє,
Мов нагодована дитина,
Затихне трохи, і тюрьма
Неначе ширшає; співає
І плаче серце, оживає,
І в Тебе, Боже, і в святих

Та праведних Твоїх питав:
Що він зробив їм, той святий,
Той Назорей, Той Син єдиний
Богом ізбранної Марії,
Що він зробив їм?

І за що
Його святого мордували,
Во узи кували,
І главу його честную
Терном увінчали,
І вивели з злодіями
На Голгофу-гору,
І повісили між ними?
За що?

— Не говорить
Ні сам сивий Верхотворець,
Ні його святії
Помошники, поборники,
Кастрати німії.
Чи не за те, що й ми тепер
(Сам себе питаю)
Оттакими злодіями
Тюрми начиняєм,
Як і Син отсей Марії?
Ми не розпинаєм,
Як ті люті фарисеї,
На хресті живого
Праведного чоловіка;
Ми молимось Богу,
І на храмах його чесний
Хрест златокований
Поставили, та й молимось,
Та бємо поклони.
А то були фараони,
Кесарі, то погань,
Погань лютая без Бога,
Сказано—дракони.
А Назорей милосердний
Назвав їх братами, —

За те й повісили Його,
Неначе злодія...

Не знаю,
Для чого, справді, ми читаєм
Святую заповідь Його!
Чесную кров Його пємо,
Мов у шинкарки меду чарку.
О, суєслови!

На Жидах?...
Не на Жидах, — не на лукавих,
На дітях наших препоганих
Святая кров Його!...

Кати!
Собаки без очей, скажені, —
Ви і не бачите! Земні
Бєте поклони, за хрести
Ховаєтесь од сатана,
І просите з-тиха
Супостатам христіянам
То чуми, то лиха,
То всякого безголовя —
А все по закону...
А, бодай вас!

Та цур же вам,
Новим фараонам
І кесарям людоїдам!

. . . .

Перелечу во время оно,
Як той мерзений Рим з Нероном
В паскудних орґіях конав,
А новий день із тьми-недолі
На Колізей і Кипітолій
Уже світив, уже сіяв.
Уже огненнії язики
Із краю в край, по всій земли
Святеє слово пронесли, —
І никли гордії владики
Перед святим його хрестом.

Перенесись во время оно,
Душе моя, і стоном-дзвоном,
І трубним гласом возгреми
Із мурів темної тюрми!

Благословенная в женах
Святая, праведная Мати,
Святого Сина на землі!
Не дай в неволі пропадати,
Летучі літа марно тратить,
Скорбящих радосте! Пошли,
Пошли мені святеє слово,
Святої правди голос нóвий,
І слово розумом святим
І оживи і просвіти!
І розкажу я людям горе,
Як тая мати ріки -- море
Сльози кровавої лилá,
Так як і Ти, і прийнялá
В живую душу світ незримий
Твойого рóзпятого Сина.
Ти, матір Бога на земли
Ти сльози матері до краю
До каплі випила.

Ридаю,
Молю ридаючи; пошли,
Подай душі убогій силу,
Щоб óгненно заговорила,
Щоб слово пламенем взялóсь,
Щоб людям серце розтопило
І на Украйні понеслóсь,
І на Україні святилось
Те слово — Божеє кадило,
Кадило істини!

Амінь.

МИКОЛА КОСТОМАРІВ.

Микола Костомарів.

Родився 1817 р. в Юрасівці, Вороніжської ґубернії. Син дідича. Вчився в Харківськім університеті. До українства повернувся під впливом творів Максимовича, (особливо його збірників) і під враженнєм повістей Гоголя. «І отсе став я балакати з селянами, ходив на вечірниці, збірав пісні». Було це 1838 р. На тих студіях побудовані його етноґрафічно-історичні праці, як: «Объ историческомъ значеніи русской народной поэзіи», «Славянская мифологія», «Семейный бытъ въ произведеніяхъ южнорусскаго народнаго пѣсеннаго творчества» і другі. Гарне знання народньої мови дало йому спромогу спробувати своїх сил у літературі. Писав вірші, балляди, драми, (Сава Чалий, Переяславська ніч), перекладав. Мав безперечно гарний поетичний хист, але виявив його особливо в своїх історичних працях. (Руїна, Богдан Хмельницький, Гетьманування Виговського, Мазепа і другі). Моноґрафію про Хмельницького читаєш, мов гарний історичний роман.

З повістий загально відомі «Кудеяр» (часи Грозного) і «Чернигівка». Остання (писана в части українською мовою), малює часи після з'єдинення України з Московщиною.

В історії українського відродження Костомарів відомий як ідеольоґ «Кирило-Методіївського брацтва», за котре втратив був катедру, попав разом з Шевченком і Кулішем у тюрму та відбув кару. Його заслали в Саратів, де жив до 1856 р. Від 1856—1862 був професором університету в Петербурзі, де й помер 1885 року.

Як професор-історик здобув собі велику славу, як поет майже забутий. Але не слушно. Бо в його літературних творах чимало краси, чуття і гарних, гуманних гадок.

Ідеї братерства, милосердія, прощання снуються крізь них золотою ниткою. Був до смерти щирим Українцем, хоч його тиха, не войовнича вдача не давала йому зробитися борцем за народні права. До такої ясної концепції самостійної України, яку ставив Шевченко, він не піднявся. Українську мову знав гарно і любив її, але не вірив у її високе призначення, як самостійного, повного орґану для культур-

ного й державного життя народу, як одної із світових мов. Замикав її у туманних границях мови для домашнього обіходу.

В історії української літератури має Костомарів окреме ще значіння як товариш Шевченка й Куліша. Його українські твори опубліковані 1876 р. в Одесі під надписом: «Збірник творів Іеремії Галки», а також у Львові 1906 «Руська письменність», т. IV.

Література: Кошовий О. (Кониський)—Критика на «Збірник творів Iєр. Галки». «Правда», 1876. Костомаровъ Н. — Автобіографія. «Литературное наслѣдіе». СПБ., 1890. Костомаровъ Н. — Изъ воспоминаній. Арестъ, заключеніе, ссылка. «Вѣстникъ Европы», 1910, IУ. Драгомановъ М.—М. І. Костомаровъ. Життєписний очерк., Львів, 1901. Кулишъ П. — Нѣсколько встрѣчь съ Н. И. Костомаровымъ. «Кіевская Старина», 1885, VI. Беренштамъ В. — Воспоминанія о послѣднихъ годахъ жизни Костомарова. Ibid. Д. К. М. — Воспоминанія о Н. И. Костомаровѣ. Ibid, 1891, VII. Костомарова А.—Н. И. Костомаровъ. Изъ воспоминаній. «Вѣстникъ Европы», 1910, VI — IX. Батуринській В. — Къ біографіи Н. И. Костомарова. «Былое», 1907, X.

НА ДОБРА-НІЧ.

На добра-ніч усім на ніч, —
Годі вже блукати;
Одинокий, безталанний
Ляжу спочивити.

Холодная постілонька
У темній діброві;
Буду ждати, сподіватись
Любої обнови.

Усе небо блакитнеє
Покрила темнота,
Безпосвітна нерозумна,
Давная дрімота.

Не нам, Боже, розгадати
Небесні глаголи;
Суди, Боже, нашу долю
Та по Твоїй волі.

І холодно і боязко,
Туга серце гнітить,
Всюди темно і не видно,
Тільки зірка світить.

Світи, зоре, на всю землю,
Поки сонце зійде,
Поки Божий день на землю
Краснотворний прийде.

ТУГА.

Гаю мій, гаю, гаю зелененький!
Вітре мій, вітре, вітре швиденький!
В густому гаю листя жовтіє;
Вітер, гілок не колише й не віє;

Те, що колись по весні красувалось,
Те, що колись міні так сподобалось,
Змерзло, захляло, затихло і зникло.
Серце кохатись тим світом одвикло.

Там, де в кущі воркотала голубка,
Там жартувала колись моя думка.
Стихла, замовкла туга голубяча —
Геть прокотилась та думка хлопяча.

І місяць повний, і ясна водиця...
І ти вродлива, кохана дівиця, —
Зникло те в осені, що було літом...
Серце не хоче кохатись цим світом.

ЗОРІ.

Вийду ніччю на могилу, —
Гроби бовваніють,
Погляжу я в ясне небо,
Там зорі зоріють;

Рівним рухом, живим духом,
Вічною красою,
Без упину і без ліку
Плинуть наді мною.

Плинуть зорі в ладнім хорі
Вічними шляхами...
Не нам, не нам, дітям праху,
Любуватись вами!

Нас неволя, наша доля,
На світ породила,
Подражнила свободою,
Й не задовольнила...

Світять зорі, як світили
І будуть світити...
А ми, на їх надивившись,
Ляжем в землю тліти..

ЖУРБА ЕВРЕЙСЬКА.

(з Байрона).

Ой, плачте так, як плакали діди
Над Вавилонськими ріками —
Розорен храм, родини в нас нема,
Чужі знущаються над нами!

Ой, плачте, люди! От її тріски...
Розбилась свята арфа Юди!...
У тій землі, де Бог наш панував,
У тій землі панує ворог лютий!

Куди тепер Ізраель помандрує?
Чи ще Сіонську пісню він почує?
Чи ще музика Юди задзвенить?
Чи ще вона нам, серце звеселить?

Нещасний люде! сирота народе!
Куди біжить він? Де він оддихає?
Ма припутень гніздо, лисиця—«скоту»,
Родину—чоловік,—він і труни не має!

ПАНТАЛЕЙМОН КУЛІШ.

Пантадеймон Куліш.

Родився 1819 р. в Вороніжі. Походив із старої козацької родини. Виростав під впливом матері, яка була ходячою традицією козацької України. В школі пізнав російську і дещо европейської літератури. Як Костомарова й Шашкевича, так і Куліша до праці на ниві укр. літератури притягнули збірники Максимовича. Особисто зійшовся з ним і підпав під його вплив на університеті в Київі. Як студент збірав етноґрафічні матеріяли, котрі увійшли пізніще до двох томів його цінного видання «Записки о Южной Руси». Знайомство з польським письменником Грабовским, з бібліоманом Свідзіньским, з Василем Білозерським, а пізніще з Костомаровим та Шевченком мали великий вплив на вироблення його світогляду. Дуже талановитий, незвичайно пильний, але разом із тим палкий та імпульзивний кидав собою по всіх шляхах людського знання, скрізь шукаючи правди. Особливо хотів тую правду знайти в українській історії, в розумінню української траґедії. При його гарячій вдачі вело це до всіляких непорозумінь з окруженнєм і—з самим собою. Але це пізніще. Як студент і учитель ґімназії в Київі та Петербурзі він був українцем-ентузіястом.

Ректор пет. унів. Плєтньов цінив його високо. За його порадою Академія Наук рішила вислати Куліша за границю, щоб підготовився на катедру слявянських літератур. Куліш оженився з сестрою свого пріятеля, Білозерського (з Ганною Барвінок), Шевченко був їм за старшого боярина, та коли вибіралися за границю, їх арештовано у Варшаві, за те саме що Шевченка й Костомарова. Як Шевченка стрінула кара головно за «Сон» і «Кавказ», так Куліша пскарали за «Повѣсть объ украинскомъ народѣ», в якій він ідеалізував козаччину та проводив ідею знесення кріпацтва. Перебувши 2½ року на засланню в Тулі, де пильно вчився европейських язиків, повернув 1850 до столиці. Тут розвинув дуже живу літературну й наукову діяльність. Придумав фонетичну правопись, заложив власну друкарню і з Білозерським від 1861 видавав «Основу». 1866 року переїхав у Варшаву, як високий урядник, але за листування з галицькими Українцями, котрі

змагали до нового, народнього напрямку в політиці й літературі, втратив це місце. Поїхав до Праги й Відня, де дальше працював невтомно, між иншим над перекладом св. письма (у купі з проф. Пулюєм). Вернувши на Україну осів на хуторі Ганина Пустинь, де писав літературній, наукові твори і перекладав Шекспіра та других великих поетів. Помер 1895 р. Має величезні заслуги. Як знавець і мистець мови, як автор знаменитої повісти «Чорна Рада», як перекладач, критик, автор чудових ліричних віршів і майстерної ідилі «Орися», як незвичайно талановитий історик. (Хмельнищина, Вигівщина, Історія возсоединенія Руси, Отпаденіе Малороссіи отъ Польши). Як історик не проводить консеквентної лінії, зміняє часто свої погляди, гарячиться (гарячий Куліш), але має дар оживлювати минувшість і піднімати з гробу давно померших людий. З того боку ніхто йому не може дорівнати. Такої великої праці, такого безупинного мандрування по наших непротоптаних і травою забуття зарослих шляхах, такого зусилля думки не проявив (крім Франка), жаден другий письменник. За життя гнівались нераз на його земляки, казали, що Куліш сам себе пережив, але по смерти чимраз нище хилять голову перед його великим умом і може ще перед більшим трудом.

Твори Куліша вийшли в Київі, 1908—1910, 5 томів і у Львові 1908—1910, «Руська письменність», т. I—УI.

Література: К у л і ш П.—Погляд на українську словесність. «Хата». СПБ., 1860. К у л и ш ъ П. А.—Сочиненія и письма (вийшло 5 томів). Київ, 1908—1910. К у л і ш П.—Твори («Руська письменність»), т. I—IУ. Львів, 1908—1911. Ж и з н ь К у л і ш а. «Правда», 1868. Г р и н ч е н к о Б. — П. А. Кулишъ. Біограф. очеркъ. Чернигів, 1899. Ш е н р о к ъ В.—П. А. Кулишъ. Біограф. очеркъ. Київ, 1901. М а к о в е й О.—Панько О. Куліш. Львів, 1900. Г р у ш е в с ь к и й О.—З сорокових років (Кулішеві: «Повѣсть» і «Україна»). Записки н. т. ім. Шевченка», т. 83 і 85. Г р и н ч е н к о Б. — До історії Кулішевих «Досвіток». Науковий Збірник». Львів, 1906. К о с т о м а р о в Н. — П. А. Кулишъ и его послѣдняя литературная дѣятельность. «Кіевская Старина», 1883, II. М о р д о в е ц ь Д.—За крашанку писанка—П. О. Кулішеві. СПБ., 1882, Л е в и ц ь к и й О.—Недрукована стятя Куліша «Украинофиламъ», «Записки укр. н. т. в Київі», т. VIII. Д о м а н и ц ь к и й В.—Марко Вовчок про Куліша. «Л. Н. Вістник», 1908, X. Г р і н ч е н к о Б.—До читачів (про Куліша). «Дубове листя», Київ, 1903. Г р у ш е в с ь к и й О. — Поетична творчість Куліша. «Л. Н. Вістник», 1909, IX, X, XII.

МОЛИТВА.

Всесильний, я тобі молюся,
Молекул космоса твого...
Де Ти, хто Ти—даремно бюся,—
Ні, не збагну во вік сього!

Во вік науці не обняти
Всього, що Ти создав єси;
Даремне розум наш крилатий
Шукає краю небеси.

Знемігшися, на ту пилинку
Спускається, що ми звемо
Вселенною, що на хвилинку
Її в імперії рвемо.

І тут безодня животвору,
І тут премудрість без кінця...
Однаково горі і долу
Сіяє світ Твого лиця.

Молюсь, не дай мені з розпуки
Зректися розуму мого!
Нехай не гасне світ науки
В проміннях сяєва Твого.

Нехай мій дух в земній юдолі
Не знижується до звірят,
З Твоєї пресвятої волі
Нехай вовіки буде свят.

ЧТО ЄСТЬ МНІ І ТЕБІ, ЖЕНО?

Іоанна гл. II, ст. 4.

О, як Тебе, Спасе, у тім слові бачу!
О, як Твоє серце моїм серцем чую!
Читаю завіт Твій, читаючи плачу, —
Високо підняв Ти натуру людськую.

Чужа Тобі стала і рідная мати,
Зоставсь Ти без роду, без хати на світі,
Щоб родом коханим життя не скувати,
Хатнім упокоєм духа не вгасити.

О, знаю я, знаю, як те серце билось,
Як той дух високий злітав над землею!...
Що дітям на лоні у матері снилось,
Чого мертві чають—обняв Ти душею.

Снились дітям райські віковічні квіти;
Чають мертві жизні грядущого віку...
Справдиш Ти, що бачуть чистим серцем діти,
Справдиш, що дорожче всього чоловіку.

Уже з раю Твоїм духом
На нас повіває;
Уже знову Твоє слово
Мертвих воскрешає.

Виростають, приближають
Твоє царство діти.
Ой, не дурно жили й гибли
Праведники в світі!

Виростають,—Твоїм слідом
З матернього лона
Утікають роспинатись
Серед, Вавилона.

«Жено! мати! що Тобі я?
Ти своє вчинила,
Як, радіючи, під серцем
Дитину носила.

Минулися ті радощі,
Минулися й муки...
Не вмістити Тобі в серці
Нової науки!

Спочивай, спасена душе,
У тихій господі,
А ми будем святу правду
Сіяти в народі.

Дай нам, мати, те справдити,
Що на чистім лоні
Сниться дітям непорочним
В грішнім Вавилоні.

Дай нам, мати, доказати,
Що ми — рідні діти
Тих великих, що за правду
Гинули на світі.»

ДО КОБЗИ.

Кобзо моя, непорочна утіхо!
Чом ти мовчиш? Задзвони мені стиха!
Голосом правди святої дзвони
Наші пригоди мені спомяни.

Може чиє ще не спідлене серце
Тяжко забється, до серця озветься,
Як на бандурі струна до струни.

Хто не здоліє озватись словами,
Хай обізветься дрібними сльозами;
Ти-ж своє слово дзвони-промовляй,
Душам братерським заснуть не давай.

Хай недовірки твої камяніють,
Хай вороги твої з жалю німіють, —
Рідну сімю ти до купи ззивай!

Гей, хто на сум благородний багатий,
Сходьтеся мовчки до вбогої хати
Мовчки сідайте по голих лавках
Мовчки сумуйте по вбогих братах!

Темно на дворі зоря не зоріє,
Вітер холодний від півночі віє
Квилять вовки по степах-облогах.

Кобзо! ти наша відрада єдина...
Поки прокинеться сонна країна,
Поки діждеться живої весни,
Ти нам по хатах убогих дзвони!

Стиха дзвони, нехай мучене серце
Важко забється, до серця озветься,
Як на бандурі струна до струни.

ПРО ЗЕЛЕНІ САДКИ.

Про зелені садки, про пахучі квітки
Ми, бувало, під кобзу співаєм:
А тепер мовчимо, мов сном вічним спимо,
І охоти до співу не маєм.

Колиж хто иньший раз чує співи від нас,
То в тих співах страшне щось таїться:
Мов в руїнах сичі завивають в ночі,
Мов голосить зловіщая птиця.

Хто кого не любив, хто кому зло зробив, —
Наша кобза про те вимовляє;
Мов ворожу ходу вона чує біду
І журбою нам серце сповняє...

Колись прийде той час, що подасть правда глас
І зруйнує лукаву споруду:
До тієї-ж пори ти нам кобзо, дзвони,
Та приближуй день божого суду!

ЧОЛОМ ДОЗЕМНИЙ МОЇЙ ЖЕ ТАКИ ЗНАНІЙ.

Я знав тебе маленькою, різвою,
І буде тому вже з півсотні літ;
Ми бачили багацько див з тобою,
Ми бачили і взнали добре світ.

Боролись ми не раз, не два з судьбою,
І в боротьбі осипався наш цвіт.
Од світу ми прегордого відбились,
Да в старощах ще краще полюбились.

Скажи, коли-б вернувсь ізнов той день,
Як бачились у перве ми з тобою,
Чи знов-би ти, співала тих пісень,
Що по світах летять було за мною?

Чи знов би ти, зачувши дзень-дзелень,
На мурозі лягала головою

І слухала музику тих копит,
Що до твоїх несли мене воріт?

О, знаю, що коли-б єси і з раю,
Конця й вінця усіх земних розлук,
Почула, що доріженьку верстаю
До тебе крізь дими пекельних мук,

І серденьком на силах знемогаю,
І падає знеможений мій дух, —
Позичила-б ти крил у Серафима
І ринулась к мені світ за очима.

І в морок зла зі світу чистоти
Метнулась би одним-одна душею...
Перемогла-б нечисту силу ти
Пречистою потугою своєю.

І в парі ми в чудовні висоти
Знялись би знов понад життя грязею,
І після всіх трівог і завірух
Були-б — один блаженно тихий дух.

НА ЧУЖІЙ ЧУЖИНІ.

І тебе вже оце не побачу до віку
мій краю коханий,
Не побачу степів тих розкішних,
гаїв тих співучих,
І поляжу без слави в могилі чужій і
нікому не знаній,
І забудуть мене на Славуті-Дніпрі, на
порогах ревучих!
Не забудеш мене, поки віку твого, моя
нене Вкраїно,
Поки мова твоя голосна у піснях, як
срібло чисте, дзвонить;
На що глянеш—усюди згадаєш свого
бідолашного сина:
Од тебе, моя нене, його туподумство
людське не заслонить!

МОЛОДОСТЕ.

Молодосте—одрадосте.
Воленько без краю,
Кому про вас на старечій
Бандурі заграю?

Чиє серце стрепенеться
Од слова живого,
Що співав я, віщував я:
Віку молодого?

Ой, співав я, віщував я:
За малу годину
Оживить живеє слово
Рідну Україну.

І пра-правнуки згадають
Пра-пращурів діло,
І промовить до їх в полі
Усяка могила!»

Ой, співав я: «Буде жити
Наше слово, буде!» —
Чи живеж воно у тебе,
Безталанний люде?

Не по селах прохожаю,
А по кладовищах:
Спочиває наше слово
В німих гробовищах.

Поховали ми з дідами
Слово—нашу силу;
Густо-густо засадили
Рутою могилу.

Зеленів, мов барвінок,
На могилі рута;
Що були ми, як жили ми,
Як гибли — забуто!

Ой, замовкни, моя кобзо:
Нікому співати!
Промовляю Христа-ради
Од хати до хати.

ЗАВОРОЖЕНА КРИНИЦЯ.

У сестри моєї тихо
Процвітає сад в ограді:
Кинамон—моя утіха,
Нард, алоє в любім саді.

Там квітки, як в божім раю,
Що на Тигрі та Евфраті,
Зорями в траві зоряють,
Тонуть—плавлють в ароматі.

Там гранати наливнії,
Солодощів дивних повні,—
Гудуть бджоли золотії,
Мов з Едену тихі дзвони.

Серед саду—винограду
В кринах схована криниця,—
Мойму серцю на одраду
Зачарована водиця.

Заворожена й заклята
Щоб не знали люди ходу,
Бо призначено для брата
Чисту воду-прохолоду.

Вітре тихий од заходу,
Вволи волю мого серця:
Повінь чарами на воду
Нехай ллється, нехай ллється!

Вітре буйний, Аквилоне,
Подми чарами, крилатий,
На ті нарди, кинамони,
Нехай каплють аромати!

АМВРОЗІЙ МЕТЛИНСЬКИЙ.

Родився 1814 року в Гадяцькому повіті, в попівській родині. Учився в Харкові. Був професором Харківського та Київського університету. Умер у Ялті 1870 р.

На літературну ниву виступив 1839 р. із збірником поезій: «Думки і пісні та ще дещо Амвросія Могили» (Харків). Дещо друкував у «Молодику» Бецького (1843 р.) та в «Южномъ Русскомъ Сборникѣ» 1878 р. Року 1854 видав у Київі «Народныя южнорусскія пѣсни», дуже гарну й поважну збірку з української етноґрафії. Зладив також чимало перекладів із славянських поетів, а деякі з його творів переклав Челяковські на Чеське. Підписувався: Амврозій Могила, — був дійсно поетом степу і могил, які виходять з під його пера овіяні грізно романтичним духом.

Мистець мови, знаток минувшини народу, його фолькльору й етноґрафії, дивився Метлинський на Україну тужним, мелянхолійним оком. Любив її, рад був оживити колишню козацько-гетьманську славу, рад був постелити перед нею широку дорогу, але котра це саме дорога — не знав. Модне тоді славянофільство збивало його з простого українського шляху. А все-таки він безперечно великий поет, по силі слова, чуття і цього окремого поетичного настрою, котрого ні позичити ні навчити.

Він родився поетом.

Література: М е т л и н с ь к и й А. — Думки і пісні. Видав К. Студинський з передмовою. Львів, 1897. М е т л и н с ь к и й А. — Твори. «Руська письменність», т. IV. Львів, 1906.

БАНДУРА.

Кому співати цю співанку,
Як не тобі родокоханку?

Та чи тож ви, братця, коли-небудь чули
Старого, сідого козака-співаку?
Його спомянімо, зробім йому дяку,
Бо якії чули, й ті його забули.

Чи про гетьмана, чи про гайдамаку
Дідусь заспіває, в бандуру заграє, —
Голосить бандура, стогне, оживає:
Жаль візьме дитину, жаль візьме бурлаку!

Гомонить народом, вітром пісня виє,
І ллється сльозами, і вороном кряче,
Мов та дівчинонька, жалібненько плаче...

В людей сльози ллються, серце важко ниє...
Та деж ти дівався, старенький співаче?
Ой, заспівай нам про життя козаче!

БУРЯ.

Буря виє, завиває
І сосновий бір тріщить,
В хмарах блискавка палає
Грім за громом грюкотить;
То, як уголь, ніч счорніє,
То, як кров, зачервоніє.
Дніпр клекоче, стогне, плаче,
Гриву сивую трясе;
Він реве й на камінь скаче,
Камінь рве, гризе, несе...
Грім що гримне, в беріг гряне—
З пущі полумя прогляне.
Запалало і стемніло,
Застогнало в небесах;
Дощ линув... Загомоніло
На горах, полях, в лісах,
І з дощами та з громами
Дніпр реве між берегами.

КОЗАЧІ ПОМИНКИ.

Де не давно козак гомонів,
Його кін тупотів;
Він на ляха, татар налітав,
Смерть і спис напускав —
Там по степу тихо
Туман розлягається,
А місяць з-за хмари
Погляне й ховається.

Степ—земля рідну й нерідну
Кров допиває;
Стогне між трупом щось, стогне,
Мов розмовляє...

То старий козак із сином
Віку доживає!
То порубаний з посіченим
Отак розмовляє:

— Батьку, батьку, в грудях душно, в серці пече,
В горлі висихає...
— Кров край мене, синку, кров із мене тече,
Водиці немає!

— Батьку, батьку, сумно в степу... хто оплаче,
Хто нас поховає?...
— Чуєш, синку—чорний ворон вється, кряче,
Поминки справляє...

— Батьку, боязко, морозом подирає,
Тяжко... тіло стигне...
—Ворог теплий... труп і кров... умийся, вкрийся:
Хай не даром гине...

Отак розмовляло,
Хрипіло, стогнало,
А далі замовкло,
Та кровю дзюрчало.

Де недавно козак гомонів,
Його кін тупотів, —
Ворон крякав, спускався, літав
І на трупи сідав.

Чуєш, як і вітер
Засвистав, загомонів...
Плаче, оплакує
Козаків, своїх братів!

По степах по байраках,
У пісках кістки поховає;
Пісню поминальную,
Пісню довгую співає...

СТАРЕЦЬ.

Вітрець передзімний, вохкий, холодненький
В діброві засохшим листом шелестить.
З торбинкою старець йде сивий, старенький;
Лист жовтий, червоний шумить, хрупотить.

«Колись то (він шепче), за батька і неньки,
Возили в цю пору, складали стіжки...
Була тоді хата, садки зелененькі
Сінце і скотинка, город і бджілки.

Умерли: пропала худоба, хатина,
І по миру старцем пустили мене!
Схиляю головку, як тая билина,
Усяк, як чужого, од себе жене.

Тиняюсь по селах, ночую край тину,
Чужії і села, і хати, і тин!
Хіба може вітер в лихую годину
В степу поховає: не бовкне і дзвін!...

В село причвалаю в неділеньку вранці, —
Одну мені радість ще Господь зберіг:
Дім Божий—дім рідний для Божого старця!
Задзвонять до церкви, то я й на поріг!...

Вітрець передзімний, вохкий, холодненький
В діброві пожовклим листом шелестів...
Дзвонили до церкви; йшов старець швиденько;
Втомився, схилився, й навіки замлів.

ВІКТОР ЗАБІЛА.

Родився 1809 (?) року на хуторі під Борзною. Батько, дідич, умер, як Віктор був маленьким. Учився Віктор Забіла в Ніженській ґімназії (інститут кн. Безбородка), а потім служив у війську. Військову службу покинув майором 1833 року і сів на свому хуторі. Нещаслива любов довела його до біди. Вона й творить предмет мало що не всіх віршів Забіли. Перші з них були надруковані в Гребінчиній «Ластівці» 1841 року. Перше видання появилось щолиш 1996 року.

У всіх видно щирий ліричний дар, деяли стали дуже популярними.

Література: П е т р о в: Очерки укр. лит. XIX ст. О г о н о в с ь к и й: Історія літ. II ч. Українська Муза: сорона 168 — 174. Є ф р е м о в: Іст. укр. письменства, ст. 241.

СОЛОВЕЙ.

Не щебечи, соловейку, під вікном близенько,
Не щебечи, малюсенький, на зорі раненько.
Як затьохкаєш, як свиснеш, неначе заграєш,
Так і бється в грудях серце, душу раздираєш.

Як засвищеш голоснійше; а далі тихенько,
Аж у душі похолоне, аж замре серденько.
Зовсім трошки перестанеш, — луна всюди піде,
Ти в темну ніч веселишся і як сонце зійде.

Твоя пісня дуже гарна, ти гарно співаєш,
Ти щасливий: спарувався і гніздечко маєш...
А я бідний, безталанний, без пари, без хати,
Не досталось мені в світі весело співати.

Сонце зійде,—я нужуся, і заходить плачу:
Котру люблю дівчиноньку, тієї не бачу.
Довго й чутки вже не маю про милу дівчину,
Цілий вік свій усе плачу на лиху годину.

Не щебечиж соловейку, як сонце пригріє,
Не щебечи, малюсенький, як і вечоріє!
Ти лети, співай тим людям, котрі веселяться,
Вони піснею твоєю будуть забавляться.

А мені такая пісня душу роздирає,
Гірше бється моє серце, аж дух замірає.
Пугач мені так годиться: стогне—не співає...
Нехай стогне коло мене та смерть возвіщає!...

ТУГА СЕРЦЯ.

Літа мої молодії!
Вам вже не вертаться, —
Душі моїй прийшла пора
Слізми обливаться.

Серцю мойму, як хотілось,
Так не удалося:
Схаменулось, стрепенулось,
Кровью запеклося.

Одно мені тепер в світі
Тільки вже зосталось,
Щоб скоріще серце моє
З світом попрощалось.

Кохав дуже я дівчину,
Як росу травиця.
Як голубку голуб сизий
І як волю птиця.

Гарно пташечка співає,
Як живе на волі, —
Гірко живе той у світі,
Хто немає долі.

Доле, доле! скажи мені,
Де тебе шукати?
Оглянься хоч раз на мене,
Як на сина мати!

Пригорни мене до себе,
Пожалуй на старість,
Щоб пізнала душа моя,
Що то в світі радість...

МИХАЙЛО ПЕТРЕНКО.

Родився 1817 р. в Харківщині. Кінчив харківський університет. Перші твори надрукував у «Снопі» Корсуна, дальші у «Молодику» Бецького і в Метлинського «Южн-ім Русск-ім Сборни-ку». (1848 р.). По тужливим настроям, по тузі й смутку, по незясованим пориванням у незнану даль він близький Забілі, такий як і він щирий, симпатичний, безпретенсійний поет. І мабуть тому то деякі його вірші підложено під ноти і вони стали доволі популярними.

Література: Петров: Очерки ист. укр. літ. XIX ст. Огоновський: Іст. літ., ч. II. Энцикл. словарь Брокгауза и Ефрона, т. 23. Больш. энцикл. т. «Просв.», т. 15. «Вік», т. 1, 1905. Українська Муза—ст. 176—184. Ефремов: Іст. укр. письменства, ст. 241.

ДИВЛЮСЯ НА НЕБО.

Дивлюся на небо, та й думку гадаю
Чому я не сокіл, чому не літаю,
Чому мені, Бэже, ти крилля не дав?
Яб землю покинув і в небо злітав —

Далеко за хмари, подальше од світу,
Шукать собі долі, на горе привіту,
І ласки у зірок, у сонця просить,
І в світі їх яснім все горе втопить,

Бо долі ще змалку здаюсь я нелюбий, —
Я наймит у неї, хлопцюга приблудний;
Чужий я у долі, чужий у людей...
Хібаж хто кохав нерідних дітей?...

Кохаюся лихом, привіту не знаю,
І гірко і марно свій вік коротаю,
Й у горі спізнав я, що тільки одна —
Далекеє небо — моя сторона...

І на світі гірко! Як стане ще гірше, —
Я очі на небо—мені веселіше,

І в думках забуду, що я сирота,
І думка далеко-високо літа!

Колиб мені крилля, орлячі ті крилля:
Я землюб покинув—і на новосілля
Орлом бистрокрилим у небо-б полинув
І в хмарах од світу на віки загинув!...

ЯК В СУМЕРКИ.

Як в сумерки вечірний дзвін
Під темний вечір сумно дзвоне,
Як з вітром в ночі плаче він,
А у дуброві тяжко стогне, —

Тоді душа моя болить
Од смутку плачу по невірній,
А думка все туди летить,
Де вперш почув я дзвін вечірний;

Де вперше так я полюбив
Поля привільні та діброви,
Де вперше світ і радість вздрів,
Та карі очі й чорні брови...

Проснеться все в душі тоді,
Вечірний дзвін усе розбуде, —
Сльоза пробє, і од нудьги
Душа всі радости забуде.

О, тяжкий, дзвоне, твій привіт
Тому, хто милого не має!
Душа болить і меркне світ,
А серце гірше заниває...

ВЕСНА.

Весна, весна, година мила!
Як гарно ти, як пишно ти
Долини, гори звеселила,
Скрізь, скрізь роскинула цвіти!

Усе кругом зазеленіло...
Чогож очам моїм немило
Дивитися на Божий світ?
У мене серденько болить,

А сльози нижуться на вії...
Це од того, що, бач, літа мої,
Ще раннії та молодії,
Не бачили, не чуяли весни...

О, Боже, Боже милостивий!
Який собі я нещасливий!...
Навряд, чи в світі є такі.
Нащож мені ці чорні кудрі,

Які так вються в празник, в будні? —
Вони без радости тяжкі...
Нащож мені ці чорні брови,
Коли не маю щастя-долі?

Як би це змалечку, давно
Вони посіклись, полиняли,
Всеб легше серденьку було,
І меньшеб жалю задавали!

Так їх і лихо не бере, —
Вони од лиха дужче вються,
Їм і дарма, що сльози ллються!
Так брови колесом веде

Самеж то лихо над очима:
Це мабуть і посміх його,
Що я бездольний сиротина...
Ох, щось на серце налягло!

Піду, впаду я біля ниви,
І там спочину на ріллі,
Та помяну літа свої,
Які пройшли, не зеленіли.

ОЛЕКСАНДЕР АФАНАСІЕВ-ЧУЖБИНСЬКИЙ.

Родився 1817 р. Друкувати став свої твори 1841. 1885 вони вийшли окремою збіркою: «Що було на серці». Року 1893 видано в Петербурзі «Полное собраніе» його творів. Більшість писана по російськи. Деякі статті як: «Очерки Малороссіи», «Старинныя малор. думы», «Поѣздка въ южную Россію» (очерки Дніпра і очерки Дністра) мають значну вартість. Вірші не глибокі змістом, але гарні мовою і гладким, чистим викінченнєм. Служив у війську, був редактором кількох видавництв, мав державну підмогу для студій народнього життя, останні літа прослужив, як кустош Петропавловського музея. Був добрим знайомим Шевченка.

Умер 1875 р. в Петербурзі.

Про його: в рсcийських енцикльопедіях, в літературі Огоновського і Єфремова, в очерках Петрова, в Кониського: До історії нашого письменства, «Зоря» 1887 і в «Поезії Славян», Птбг. 1871. Що кращі вірші в «Українській Музі» ст. 186—192.

ГРЕБІНЦІ.

Скажи мені правду, мій добрий козаче,
Що діяти серцю, коли заболить?
Як серце застогне і гірко заплаче,
І дуже без щастя воно защемить?

Як горе, мов терен, всю душу поколе,
Коли одцуралось тебе вже усе,
І ти як сухеє перекоти-поле,
Не знаєш, куди тебе вітер несе?

Е, ні! кажеш мовчки: скосивши билину,
Хоч рано і вечір водою полий, —
Не зазеленіє; — кохай сиротину,
А матері й батька не бачити їй.

Оттакі у світі: хто рано почує,
Як серце заплаче, як серце зітхне,
Той рано й заплаче... А доля шуткує —
Поманить, поманить тай геть полине...

А можнаж утерпіть, як яснеє сонце
Блисне і засяє для мира всього,
І гляне до тебе в убоге віконце?
Осліпнеш, а дивишся все на його!...

ОЙ У ПОЛІ.

Ой у полі на роздоллі
Шовкова травиця;
Серед неї, край тополі,
Чистая криниця;

Тільки туди кониченька
Мені не водити,
Із тієї криниченьки
Водиці не пити.

Травка звяне, травка зсохне
Коню вороному,
Огрутою вода стане
Мені молодому.

На тій шовковій травиці
Багато отрути,
А з тієї криниченьки
Пив мій ворог лютий.

* * *

Мов синяя стрічка, Донець під горою,
Круг його ліси та широкі луги;
Мов килим шовковий, здаються весною
У квітах пахучих його береги.

А там зеленіє гора за пісками.
Через гору стежечка геть простяглась,
Пішла по байраках, горами, степами,
І в двір аж у панських будинків як-раз.

За тії будинки ховається сонце —
Далеко та тінь полягла по луці;
І дівчина гарна стоїть край віконця,
І перстень аж сяє на білій руці.

ПЕТРО КУЗЬМЕНКО.

Син дяка, родився 1831 р. в Чернигівщині. Пішов слідами батька, кілька літ продякував на селі. Та йому хотілося кращого життя—поступив у семинарію, котру й скінчив 1859 р. Так щож! Його знову настановлено дяком. По смерти жінки, розстригся, оженивсь, осів на хуторі, де й помер 1867 року. Перший вірш Кузьменка був надрукований у «Черниг. Губ. Вѣд.» 1859. В рік пізніще Куліш видрукував у «Хаті» дальших 6 віршів. Після цього «Основа» надрукувала його леґенду «Погане поле» та оповідання «Не так ждалося, да так склалося» Збірав також етноґрафічні матеріяли.

Поет без ширшого образовання, але з чуттєм теплим і щирим. Знає добре мову і віршує легко. Куліш каже, що в них є щось таке, що доходить до душі, проситься в душу, і прочитавши їх, не можна їх забути.

Література: Б. Грінченко — Петро Кузьменко. Збірник Сумцову. Харків, 1908. «Вік. Т. II. Київ, 1902. Огоновський—Історія літератури. Куліш — О повѣсти Кузьменка, «Основа», 1861. Енциклопедія «Просвѣщенія», т. XI. Єфремів — Історія українського письменства, стор. 298.

ПОГАНЕ ПОЛЕ.

(Фраґмет.)

Широкая долинонько —
Поганеє поле!
Ніхто тебе через мене
Не сіє, не оре.
Широкая долинонько!
Тиб зазеленіла,
Якби не ми, та не наша
Проклята могила!
Прокляли нас добрі люди,
Що я полюбила,
Що вас на світ, сини мої,
Гріхом породила...
Широкая долинонько,
Поганеє поле!
Сини мої, квіти мої,
Гірка наша доля!

ТРИ ДОРОГИ.

В чистім полі на роздолі вітер завиває;
Сидить козак на розпутті та думку гадає.
Три дороги простяглися на широкім полі;
А в козака думка така: йти шукати долі.

Три дороги... Котру вибрать? Де щастя, де горе?
Козак в полі — як той човник без весельця в морі.
Доле, доле! Як би то знать, де тебе шукати!
Світ широкий, люди мовчать, а шляхів багато!

В чистім полі на роздолі буйний вітер віє;
У долині за байраком вороння чорніє.
Лежить козак у долині, одпочив не плаче;
А вороння клює, щипле личенько козаче.

КОХАННЯ.

Серденько, бабусю, чи правда, що кажуть,
Буцім полюбити треба на віку?
Да не тоді, кажуть, як руки вже звяжуть...
Не знаю, де чула я мову таку —
Тільки знаю, чула сю мову давненько...

«Перехрестись, серце! Нехай Бог боронить,
Щоб ти полюбила кого до вінця!
Та любов до лиха та до сліз доводить,
Та ще й до другого, гіршого кінця...
Щоб його не чути тобі молоденькій!»

Чудні твої речі, бабусю рідненька!
На що й вік дівочий, коли не любить?
А як же полюбить горяче серденько,
Дай раду, бабусю, що тоді робить?
Від щирій любови є зілля на світі?»

«Зілля від усього є на світі—наче
Ти й досі не знаєш! Галю схаменися!
Чи заболить серце, чи думка ледача
У голову зайде,—щиро, помолись;
Сим зіллям на світі всьо можна лічити».

Давно заховалось сонце за горами,
Пливе білолиций по небу тихенько;
У селі і в полі уже давно стихло
Тілько не стихає в саді соловейко.

По вулиці тихо козак чорнобровий,
Накинувши злегка свитину на плечі,
Іде до дівчини в гаю зелененькім
Так гарно і любо соловей щебече!...

Підходить тихенько до милої хати,
Заглянув в віконце—забилось козаче!
На вколішках Галя перед образами
Стоїть як дитина, та гіркими плаче.

Обомлів чорнявий. «Що се Галі сталось?
Чи вже-ж тії сльози—дівочі химери?
Постукав в віконце—Галя заховалась...
А потім тихенько заскрипіли двері.

Побіг... обнялися: тілько слізоньками
Козацького серця огонь Галя тушить;
А козак чорнявий цілує, милує,
Щирим цілуванням теплі сльози сушить.

Свище соловейко в гаю зелененькім;
Скоро за горами сонечко проснеться;
А Галя обнявшись з козаком гуляє,
Гуляє, заплаче—і знову сміється.

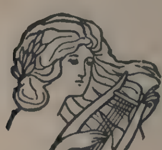

ЯКІВ ЩОГОЛІВ.

Яків Щоголів.

Родився 1824 р. в Ахтирці, Харківської ґуб. Учився в Харкові. Скінчивши університет, 1848 р. поступив на державну службу, на якій прослужив 6 літ. Потім перейшов в Харківську городську думу. Тут оставав до р. 1880. Помер 1898 р. в Харкові.

Писати став ще в ґімназії. Перші вірші надрукував в «Молодику» Бецького 1843 р. Зражений злобною критикою Бєлінського замовк на якийсь час. Виступив знов у Кулішевій «Хаті».

В 1883 р. видав у Харкові збірник «Ворскло», в якому поміщено 65 ще недрукованих віршів. В 1898 вийшов другий збірник, «Слобожанщина».

В перших віршах почуваються романтичні тони, в пізнійших слідний реалізм, скрізь щире чуття, дуже гарна мова, легкий, рівний, несилуваний вірш. Куліш каже про його в своїй «Хаті». Щоголів «має у своєму голосі щось праведно своє, якусь власну повагу і красу, котрої ні в пісні народній не покажеш, ні в Шевченкових віршах не доглядишся, не чуже бо добро він собі присвоїв, а своїм власним даром нас чарує». А Єфремів так характеризує Щоголіва. «Не був з його завзятий борець, ні натхненний пророк, ні навіть сатирик, що гострим словом картає вади людські. Це просто спокійний обсерватор, що приглядається до життя й записує свої спостереження, з погляду спокійно, навіть холодно, але все-таки у читача иноді мороз піде по-за спиною од тих ніби спокійних малюнків».

Про Щоголіва писали: Петров у «Очерках укр. лит. XIX ст.». Огоновський в Іст. літ. і Єфремів в «Іст. укр. письм.» Крім цього—«Киев. Стар.» 1894 (Ворскло) і «Літ. Наук. Вістник 1898». Вибір віршів поданий у «Віку» т. I. і в «Укр. Музі».

Автобіоґрафічна замітка в «Киевск. Ст.» 1904. X.

ДІБРОВА.

Загула зеленая дібрава —
Діброва, Діброва!
Все у тебе смутне: і твій гомін,
І твоя розмова.

Загуди мені, діброво, пісню, —
Пісню та такую,
Щоб згадав я щастя своє дітське
Й долю молодую.

Обізвалась темная діброва:
«Козаче, козаче!
Од такої пісні кожна гілка,
Кожен лист заплаче.

«Молодая, безсоромна мати
Люто проклинала
Щастя твоє дітське, долю твою бідну,
Як тебе рожала.

«Потім твоє личко біле та хороше
Дощі обливали,
Кучерявую головку вітри
Буйнії чесали.

«Пострівай, козаче, мій козаче!
Ще тобі згадаю,
Як отруту дівчині варила
В зеленому гаю...»

Бодай же ти, темная діброво,
Більше не гуділа,
Як ти мою головоньку бідну
На вік засмутила.

ПОКИНУТИЙ ХУТІР.

Он хутір той у балці під горою,
Що ще колись дитиною малою
Його я знав. Тоді ще темний бір
Нерушаний стояв, а панський двір
Як килим той коло хоромів слався
І ввесь в квітках, здавалось, аж сміявся.

Ніде кінця не бачилось ланам,
Од жовтих скирд ломило землю там.
На вільний степ, як хмара зпоза хмари,
Без ліку йшло овечої отари,
І рибою кишів холодний став;
Високий млин на ньому аж стогнав;
Невидимо бжоли тії гуділо,
На вигоні од птиці тільки мріло;
В дворі комор як вулиці було,
Зерна туди зсипалось, аж гуло...
А понад всім блакитне небо слалось,
І сонце йшло та хутору сміялось.
Здавалося, що тільки рай святий
Колись стояв шанований такий.
Але годи плили собі як хвилі,
Щоб все в одній збіратися могилі;
А з ними й все, що тільки ні жило,
Кудись плило, усе собі плило.
Старі пани, котрі худобу дбали,
Уже давно по трунах спочивали,
А молоді із хутора кудись
По світові далеко розбрились.
Тоді його здоліла иньша сила:
Найперше бір сокира повалила,
Потім посхли рожевії квітки,
І вкрили двір бурян та будяки;
Ті, що були нелічені отари,
Погнав чабан із степу на базари;
Без призору заплинув мулом став;
Підгнивши млин молоти перестав;
Бжола в ліси далеко залетіла
І птиця більш по вигону не мріла.
В коморях тих, що гнуться од зерна,
Нема дверий, ні стелі ні вікна...
А небо те-ж, все висне, не двигнеться,
І сонце йде та хутору сміється.

БЕЗРІДНІ.

Сідлай коня вороного, ой брате козаче!
По нас в світі широкому ніхто не заплаче,
Хиба воля, стара неня, та серце рушниця,
Хиба коник-братко милий, та шабля сестриця.
Ой брязнемо-ж кишенею з грішми золотими, —
Де й візьметься родинонька, сестри й побратими.
Ой ляжемо від Турчина на полі, як треба, —
Одно тільки й побачить нас сонечко із неба.
Стане жалібно кувати зазуленька в ранці;
Стануть вити, голосити вовки-сіроманці...
Доле-ж моя, доле-ж моя, тяжко в світі жити!
А ще-ж таки не хочеться рученьки зложити.
Туман з поля підійметься й сонечко прогляне,
І минеться негодонька й доленька стане.

ЧУМАК.

Іде чумак заморений, курою покритий,
Іде шляхом-Сагайдаком помимо ракити.
Не бє чумак волів своїх, бичем не махає,
Іде собі та ввічливо ракиті гукає:

«Ракитож ти, ракитонько рясне твоє листя,
Сховай мене й волів моїх до себе в захистя!
Один я йду, товаришів шукав, так не має;
Старі степи зруйновано, й чумак вимирає».

Гука чумак закурений, а ястреб з ракити
Одвічує: «Широкий степ, та тісно прожити!
Колодезя рандовані, вода висохає;
Воли ідуть, та все ревуть, що паші немає».

Гей, гей воли, воли мої, воли круторогі!
Покопані, поорані чумацькі дороги.
Ужеж по тих доріженьках нам хур не возити,
В останнє ми до Криму йдем, тай годі ходити.

ГЕЙ, У МЕНЕ БУВ КОНЯКА.

Гей, у мене був коняка,
Був коняка—розбишака;
Мав я шаблю і рушницю.
Ще й дівчину—чарівницю

Гей, коняку Турки вбили,
Ляхи шаблю пощербили.
І рушниця поламалась,
І дівчина одцуралась.

За Буджацькими степами,
Їдуть наші з бунчуками;
А я з плугом та з сохою
Понад нивою сухою.

Гей, гей, гей, мій чорний воле!
Нива довга, в стернях поле...
Вітер віє, повіває,
Казаночок акипає.

Ой, хто в лузі—озовися!
Ой, хто в полі—одкликнися!
Скоро все засне під млою;
Йди вечеряти зі мною!

Зву... луна за лугом гине,
Із-за хмари місяць плине;
Вітер віє — повіває,
Казаночок простигає.

ХОРТИЦЯ.

Стогонить Дніпро по скелах,
Бється об пороги;
Все питає: деж ви, діти?
Де мої небоги?

Стогонить Дніпро з порогів,
Лине до Хортиці;
Каже: «Байдо, деж твій город,
Стяг і гаківниці?

Де та Січа, що, як море,
Силою кипіла;
Тая воля, що в роздоллі
Пеклом клекотіла?

Розвалилися редути
І рови густою
Од низин і до вершини
Вкрилися травою.

В гранях Січи спить нерушно
Камяна планина;
Землю, славою покриту,
Топче товарина.

На козачім вжітку німці
Хат набудували;
Ґрунт пошарпали, побили
Й ралом заорали.

Воля, ретязем повита,
В плавнях спочиває;
Слава кровю перелита,
По світу літає...

А Дніпро біжить до моря,
Все пита Хиртиці:
Деж та Січа, деж той Байда
Стяг і гаківниця?...»

НЕВОЛЯ.

Дайте мені коня мого,
Дайте вороного,
Пустіть мене, пустіть мене
В поле на дорогу.

Я уздою золотою
Коня загнуздаю,
Вітром буйним пронесуся
До рідного краю.

Кінь козачий, неледачий —
Полетить до стана,

з його до смерти, хоч брав живу участь у національній політично-культурній роботі. Умер в Чернівцях 1888 р.

Федькович це безперечно великий, ориґінальний, сильний поетичний талант. Особливо тоді, коли він пише з власної понуки, тримаючися гуцульського тону та гірського кольоріту, з під його пера виходять архитвори, такі як «Довбуш», «Сонні мари», думки. Такуж вартість мають його оповідання. Колиж поет попадає під вплив Шевченка, або чужих авторів, його вітхнення слабне, а то й цілком зникає. Безперечно мав також Ф. значний драматичний хист, але брак доброго театру, брак критики й невиробленість нашої сценічної техніки спиняли його творчий розгін.

В українській літературі займає одно з передових місць, не як поет ідеольоґ, а як мистець слова й поетичного погляду на світ і на людське життя, з окрема на життя Гуцульщини, котру він оспівав, як ніхто другий.

Література: 1) «Повісті Йосипа Федьковича» з переднім словом про галицьк-руськ. пісьм. Мих. Драгоманова (Київ, 1876 р.); 2) Р. Заклинський—Спомини про Федьковича (Літ.-Наук. Вістн., 1901, І і ІІ); 3) «Поезії Осипа Юрія Федьковича» (Передмова Івана Франка, Львів, 1902); 4) Энцикл. слов. Брокг. и Ефр. т. 35); 5) Больш. энцикл., тов. «Просвѣщеніе», т. 19; 6) «Вік», т. І, 1902; 7) Огоновський—Іст. літ. Крім того про Федьковича див.: Барвінський — Огляд життя і творів Юрія Федьковича («Ватра»). Писання О. Ю. Федьковича. Перше повне і критичне видання, чотири томи, 1901—1902. Колесса О.—Юрій Косован. Федькович «Зоря», 1893. Барвінський О.—Огляд життя і творів О. Федьковича «Ватра», Стрий, 1887. Заклинський Роман. — За слідами Федьковича, Л. Н. В., 1905, IX і XV. Заклинський Р. — Спомини про Федьковича «Л. Н. Вістник, 1901. I—II.

ДО ЛІРИ.

Сидить леґінь, сидить зажурившись,
Головою на ліру схилившись.
«Чиж маю я на гуслех заграти,
Чи до ліри як гай заспівати?
Заспіваю я радше до ліри,
Бо на гуслех нема мені віри.
А та ліра все серденько знає,
Струна струні правду вповідає.»

НІЧЛІГ.

Звізди по небеснім граді
І по одній і в громаді
Як то любо засияли,
Де жовняре спочивали.

Но як зблíднут тихо зорі,
Світле сонце зійде д горі,
Хто тогди нам бідним скаже,
Де котрий з нас нині ляже?

Де хто ляже, Божа воля, —
Є де спати, много поля,
Є де голов приклонити,
А зірниці ймут світити.

ПОКЛІН.

Співанка.

Гей по горі, по високій тройзіль
постелив ся;
З України до дівчини козак поклонив ся.
Поклонив ся козаченко з коня вороного:
Нагадай си моя мила мене молодого.

А в неділю рано, рано дівча ся вмивало,
Тай русою та косою личенько втерало,
Утерало біле личко, утерало брови:
Немаж мого миленького, нема вже розмови.

Не плач мила, не плач серце, не плач
чорні очи,
Ой, маюж я розмовоньку аж до пізна
з-ночи,
Ой, маюж я розмовоньку, ой маюж я милу:
Висипано надо мною високу могилу.

СЕСТРА.

Ні зазуля в лузі затужила,
Ні пташка в тузі голосила,

То сестричка лист писала,
На сторону посилала,
Тай до брата слезно промовляла:

Брате милий, брате соколоньку,
Ти-сь покинув сестру сиротоньку,
А я ходжу, накликаю,
Як зазулька в темнім гаю:
Верни, верни з далекого краю!

Сестро моя, сестро моя руто,
Як я можу до тебе вернути?
Через ліси темнесенькі,
Через ріки бистресенькі,
Через степи рівні, рівнесенькі?

Гаєм-маєм, лебедем Дунаєм.
А степами бистрим горностаєм,
А на моє подвіренько
Пади бистрим соколеньком,
А голубом на моє серденько.

Ой летів я сім день тай годину,
Прилетів я до сестри в гостину,
Прилетів я тай гукаю,
А сестрички не видаю,
Ах відай я сестри вже не маю.

Сестрож моя, леліенько біла,
Уповіж ми, де ти ся поділа?
В гаю, брате, в гаю, в гаю,
Під могилов пробуваю,
Все о тобі розмовоньку маю.

СВЯТИЙ ВЕЧЕР.

Звіночок звонит, звонит, звонит,
Все місто в світлі, в раю тоне,
Аж до касарні бє ся ехо.
Бо в тій касарни темно, тихо.

Лиш онде жовнярь в світлі луни
На слуп припер ся гей до труни,

Сльозаве око в небо зносит,
І ніби звізди о щось просит.

А звізди так му світя ясно,
А по домах весело, красно...
Чогож єму так серце млів,
Коли ніхто не печалів?

Га, відкиж я то можу знати? —
Єго не смію запитати.
Не видиш, як він брови хмурит?
Хто знає, чом ся жовнярь журит.

ДЕЗЕРТЕР.

Ой сів же він при столику,
При світлі думав,
Писанєчко дрібнесеньке,
А він го читав.

Писанєчко дрібнесеньке,
Листочок як сніг;
Склонив же він головоньку
К столови на ріг.

«Ой ненечка старенькая
Ми пише в одно,
Що там зима тяженькая,
А їй студено;

«Нема, нема єї кому
Врубати дрівец,
Бо їй синок, оден в дому —
Цісарський стрілец».

І схопив ся як поломінь,
Полетів як птак,
А вітер з ним не йде в догінь,
Бо годі му так;

Бо він летит до матоньки
Старої домів,
Дрівец єї врубатоньки,
Би хатку нагрів.

НА МОГИЛІ МОГО БРАТА.

Весною пташки щебечут,
Квіти зацвели докола;
Піду на цвинтар, полечу
До мого брата сокола.

І пісеньку єму зложу
О дівчатах і о маю,
На цвинтарнім єму ложу
В струни шовков заграю.

Добрий вечер, мій небоже!
Як тобі ся тутка діє?
Ти сумуєш? І чого же?
Що тебе сонце не гріє?

Не сумуй! Я тя кохаю,
Мені вільно тя любити.
Пойиду що весни, що маю,
Буду з тобою тужити.

ДОБУШ.

Гей ци чули, люде добрі,
перед ким то звіри стинут,
А за ким то молодиці,
а за ким дівчата гинут?
То наш Добуш, наша слава,
то капітан на Підгірї,
Красний, красний як царевич,
двадцять років і чотири.

Хлопців тисяч єму служит, —
поклони ся пред ним крале!
На той топір єго ясний
клали Німці много стали,
А на тії порошниці
били Угри злота много,
А той ремінь більше вартий,
як у двоє царства твого.

Ясна нічка в Чорногорі,
місяць світит, місяць мріє,

А капітан ходит сумно,
чось му серце в грудех млів:
Ні топірчик вже не пестит,
ні кресак не обзерав.
Ходит, ходит по долині,
Клонит голов тай думав.

«Гей капитан, ти наш пане,
не яло ти сумувати!
Я співак є на Підгірю,
не розкажеш заспівати?
Я умію пісней много,
ай потрафлю затужити;
Капітане, ци не кажеш?
Може хлопців побудити?»

Онде хлопців тисяч двісті
полягали по убочи...
Гей якіж бо буйні, жваві,
а які в них бистрі очи!
Бо води ще в'ни не пили,
хиба кров та буйні вина;
Хліб їх білий не годув,
лиш журбова солонина.

А капітан став над ними,
рве пистоля, зводит скали;
Грим!! а збуїв тисяч двісті
на ногах вже поставали:
«Що розкажеш, пан капітан?
Ци палити, ци рубати,
Ци якому королеви
кажеш голов з вязів зняти?

Вража голов не пропаде,
заки руська не застила,
Але красна, красна Дзвінка
на вечірки запросила.
Ви підете враз зі мною». —
«Як розкажеш, і до грани!
Ти капітан в Чорногорі,
а ми твої, капітане».

Ясна нічка в Чорногорі,
світит місяць з звіздочками;
З леґінями тисяч двісті
квапит Добуш облазами.
А сова десь затужила,
що аж серце в грудех мліє, —
В Чорногорі нічка ясна,
місяць світит, місяць мріє.

«Капітане, заверни ся!
Птаха нужду нам ворожит».
«Хто то каже? крикнув Добуш, —
Головою най наложит!»
Тай ухопив за пистоля.
«Озде стою, пане брате,
Ще раз кажу: заверни ся!
Озде, груди,—мож стріляти».

Так казав Іванчик любчик.
Ви не чули о Івані?
Ей, леґінь то був хороший,
перший він по капітані;
А капітан єго любит,
ліпше май ніж топір з стали.
Як поглянув на Івана,
аж му руки білі ввяли.

«Тобі сором, славний Добуш?
Маєш в землю що дивити:
За-длі Дзвінки хабалиці
свого брата хочеш вбити?
Як, ти думаш, добра душе,
Що та сука тебе любит?
Базаринки твої любит!
Заверни ся, бо тя згубит».

«Аби-сь дав ми тілько злота,
що наповню сю долину,
Аби-сь дав ми в двоє більше,
то я Дзвінки не покину.
А не хочеш ти зо мною
йти до Дзвінки — в твоїй воли;

Заверни ся з леґінями,
    але Добуш — ні, ніколи!»

«Я тебе бих мав лишити?
    Я, твій брат, тебе самого?
Того люде не діждали,
    тай не діждут люде того. —
Гай, на перед, гайдамахи!
    Де капітан, там і люде.
Дай ми руку, пане брате,
    чей гніву вже в нас не буде».

* * *

«Добрий вечер, красна Дзвінко,
    отвори, пусти до хати!
Сім сот хлопців є зо мною,
    а вже час би вечерати.
Ми принесли срібла, злота,
    ми принесли меду много,
Будем їсти, будем пити,
    отвори нам лиш небого».

«Ци то ви там, славний Добуш?
    (Ти ся хочеш напивати!
Я ти пива наварила,
    буде світ ся дивувати).
Ей даруйте, любку любий,
    що не можу вас пустити,
Стефана ся от надію,
    як узнав би, міг би бити».

«Що ти з своїм чоловіком! —
    Стефанови я не ражу
Тебе й пальцем докинути.
    Отвори ми, я ти кажу». —
«Я бо кажу, славний Добуш,
    що сегодне не отворю».
«А я піду на підсінє,
    та з дверми ся сам поборю.

«В мене двері тисовії,
    не злюдіям до розлому!»

«Що ти кажеш, гей гадюко?!»
гукнув Добуш гірше грому,
Тай ухопив за одвірки:
як солома все ся крушит,
Двері гримли серед хати, —
Аж набій тут в уха глушит.

Ей набоюж ти зрадливий,
ей набою голосненький!
З капітана кров ся ліє,
впав капітан мо оденький.
Впав, конає на мураві,
кров кипача трави росит,
А капітан кличе хлопців,
тай, конає, тай їх просит:

«Як я, братя, вже загину,
то зложіт мня на топори,
Занесіт мня, де найкраще,
занесіт мня в сині гори,
Там де люде не заходя,
там де пташки не співают,
Там мене ви поховайте,
най Ляхи мій гріб не знают.

«А мій топір золочений
в Дністер-Дунай затопіте,
Нехай знают руські люде,
нехай знают руські діти:
Що хто жінці в світі вірит,
мусит марне загибати,
Як ваш Добуш, ваш капітан...
Йой! про-сти мня—Божа—Мати!»

В Чорногорі сонце сходит,
Чорногора в світлі тоне,
А в скалі там десь глибоко,
Там сова, десь плаче, стоне.
Але Добуш її не чує,
бо в могилі вже не чути
Ані пісню Добушову,
ні флояри слезні нути.

ДУМКА.

Болит мене головонька,
Від чого—не знаю;
Звязав би я китайкою,
Китайки не маю.

Пустив свою китаєчку
На море, на море:
Плини, моя китаєчко,
У гори, у гори.

Вийде мати воду брати,
Тай тебе спіймає,
Стане тебе ба й питати:
«З которого краю?»

А ти кажи, шовковая:
«Від сина гостина!» —
А як тебе питати-ме:
Чо' кровю крашена?»

А ти кажи, китаєчко:
«Цісарськая слава
Красит наші китаєчки
Кроваво, кроваво».

ОМ. ПАРТИЦЬКОМ ',

посилаючи йому фотоґрафію своєї хати й загороди.

Отут я, брате мій, родився,
Отут діточий вік згуляв,
Отут і плакав і молився
І під могилу поховав,
Що було серцю до вподоби!...
Отут і сам в студенім гробі
Покладу бідну голов спать,
І тут му Бога з неба ждать!

НА БІЛОМУ КАМІНЧИКУ.

На білому камінчику
В неділю до дня
Сидів жовняр з Маланкою —
Ти доле моя!

Жовняр каже: «Ходім, серце,
У мій новий двір,
В мене ґанки мальовані,
Садами самбір».

Вона каже: «Вітер пражить —
Мені студено!
Ходім, милий, ходім, друже,
У море, на дно!»

Кохалися, хилилися,
Аж місяц зійшов
Маланочку із жовнярем
Уже не найшов.

Лиш ширинька білесенька
Поплила долів, —
А як місяць придивився,
Край моря замлів.

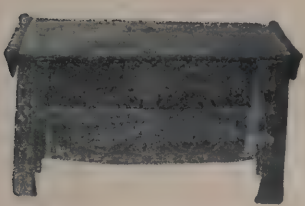

ЛЕОНІД ГЛІБІВ.

Леонід Глібів.

Леонід Глібів, поруч Гребінки, найбільший український байкар, народився 19 (ст.ст.). 1827 р. у Веселому-Подолі, Полтавської ґубернії, в маєтку українських панів Родзянок, у яких батько Леоніда Глібова, Іван. був управителем.

На восьмому році життя перебрався з батьками в село Горби, у якому й минули йому веселі хлопячі літа.

Порфир Родзянка був умний чоловік. Мав гарну бібліотеку, зберігав українські звичаї, любив науку й просвіту. Під його доглядом талановитий Леонід набрався початкових наук.

Рідна мати й місцевий священик були його першими вчителями. На дальшу науку віддали його до ґімназії в Полтаві. Нажаль, із-за недуги мусів покинути науку й вертатися до батька на хутір. Що йно 1885 р. скінчив ліцей у Ніжині і став учителювати; зразу в Чорному-Острові на Подільщині, а дальше в Чернигові, де був учителем історії і ґеоґрафії в тамошній ґімназії.

Тут став він видавати з 1861 року тижневник «Черниговскій Листок» російською й українською мовою. «Та не довго сонце гріло»... По двох роках уряд припинив видавання часопису, а редактора усунув із служби із-за українофільства.

Почалося горе поета. Він хворів, мало не осліп, жити не було з чого, заробити годі, бо сил не хватало, треба було сидіти, як то кажуть, у тестя на карку. До тогож: ворони стадами літають, і недоля не ходить одинцем. — До прогнання із служби, до хороб, і убожества прилучилося незабаром нове, тяжке горе—смерть вірної дружини.

Роки від 1863 до 1867—це дуже тяжкий період Глібового життя. Що лиш 1867 року він добув собі новий шматок хліба, став управителем земської друкарні в Чернигові, і на тій службі остався аж до смерті, яка постигла його, після довгої, тяжкої хороби, 29 (ст. ст.) жовтня 1893 р.

Писати став дитиною. Свій перший віршик «Сон» сложив ще на шкільній лавці, 15 літним хлопцем. Учитель російської мови прочитав його, похвалив і обіцяв віддати до друку.

З тої пори Леонід не кидав пера до смерти. Писав свої прегарні твори, а коли годі їх було друкувати на российській Україні, то посилав у Львів, до тамошнього часопису для дітий: «Дзвінок». Там підписувався прізвищем «Кенир». Це прізвище дали сусіди його батькові, коли він з городу привіз був співучу птицю кенира*). 50 літний ювилей літературної праці, не пишний, але щирий, який святкувала ціла Україна, не дивлячись на кріпкий кордон, був милою нагородою за цінні твори й за добре серце «любого дідуся Кенира».

Поміж творами Глібова найбільше байок. Байки, це дуже старинні твори. На 500 літ перед Христом жив у Греції Езоп, творець дуже гарних байок, які здобули собі світову славу. Але ще перед Езопом, у Вавилоні, Египті, Індії звісні були такі вірші й оповідання, у яких звірі й дерева говорили, мов люди. Байки, значиться, це загально звісні, міжнародні твори.

Але Глібів, так само, як і його знаменитий попередник Гребінка, умів своїм байкам надати український характер, умів, як каже Єфремов, «прибрати їх у оригинальне вбрання».

Читаєте його байку про «Вовка та ягня» і пригадуєте собі, що ви читали це саме й на инших мовах, а всеж таки у Глібова воно якесь ніби нове. Так,—бо Глібів, на мандрівній темі, мов на міжнародній основі, гаптує українські узори: звірів, квіток, людий. І ліс, і поле, і село, і небо, усе довкола українське. І мова, якою орудують отсі звіринні та ростинні розмовники, щиро-народня, українська мова. І думки та науки, які вони висказують — це думки й науки потрібні некому другому, а нам, думки про правду, про любов, про чесне життя, про те, щоб одні другим не творили кривди, щоб не було між нами ні ненажерливих вовків, ні кудлатих медведів, ні соломяних дідів, а щоб були добрі й мудрі люди.

Тепер не пугалом добру навчать
Нам треба иншого бажать,
Живого слова правди і просвіти.

Тому то байки Глібова не постарілися доси, й мабуть не постаріються ніколи.

Література: 1) Твори Глібова, з передмовою, вид. «Віку», 1904; 2) Петров—Очерки истор. укр. литер. XIX ст.; 3) «Вік», т. І, 1902; 4) Слов. Брокгауза и Ефрона, т. 8а; 5) Большая энцикл. вид. тов. «Просвѣщеніе», т. 7; 6) Огоновський—істор. літер. Крім того, про Глібова див.: 1) Лукич — Леонид Глібів («Зоря», 1881, VII); 2) Загірня і Грінченко — Л. И. Глѣбов (Черн., 1900). «Байки» Леоніда Глібова, Київ — Ляйпціг, 1918, «Українська Муза», стор. 257—274. Сергій Єфремов — «Іст. укр. письм.», стор. 302—305.

*) канарок, (канарейка).

ЛИСИЦЯ Й ОСЕЛ.

— «Відкіль бредеш ти, голово лиха?»
Лисиця так мовля Ослові.
— «Дивився, як там Лев здиха,
Аж-ген у тій діброві!
Піди, паньматко, подивись;
Тиж зналася із ним колись...
І, що тепер із ним зробилось!
Де в біса й сила тая ділась!
А то було, як гуконе —
Не втямиш зляку, деб сховався —
Таке було те пугало страшне!
Набуть його ввесь світ боявся...
Тепер лежить, неначе пень,
І ніч і день.
Ніхто його вже не боїться,
Усяк безпешно йде дивиться;
Хто схоче—добре ускубне
За вражий чуб його зубами,
А хто під боки стусоне —
Чи дрюком, чи рогами».
— «А ти запевне не посмів?»
Йому підсміює Лисиця.
— «Отсе-таки! чогож дивиться?
І я його раз захмилив, —
Нехай і наших знає!»

А й в людях такечки буває, —
Чи то вже світ тепер такий:
Поки ти чим кому страшний,
Усяк тебе і поважає;
А тільки як небудь спідкнись, —
Дивись —
Хто й поважав, той лає.

ЧИЖ ТА ГОЛУБ.

Весною чижик молоденький.
Такий співучій, проворненький,
В садочку все собі скакав,

Та якось у сільце й попав;
Сердега в клітці рветься, бється...
А Голуб бачить та й сміється:
«А що? попавсь?—от тобі й на!
Вже певно голова дурна...
Не бійсь, мене-б не піддурили,
Хоч як-би не хитрили,
Бо я не Чижик! ні... отсе!»
Аж гульк — і сам піймавсь в сільце. —

Ото на себе не надійся,
Чужому лихові не смійся!

ЖАБА Й ВІЛ.

Раз Жаба вилізла на берег подивиться
Та й трошечки на сонечку погріться.
Побачила Вола
Та й каже подрузі тихенько
(Вигадлива була!):
«Який здоровий, моя ненько!
Ну що, сестрице, як надмусь,
То й я така зроблюсь?
От будуть жаби дивуваться!»
— «І, де вже сестро, нам рівняться!»...
Казать їй друга почала.
А та не слуха... дметься... дметься...
«Що, сестро, як тобі здається,
Побільшала хоч трохи я?»
— «Та ні, голубонько моя!»
— «Ну, а теперечки? дивися!»
— «Та годі, сестро, схаменися!»
Не слуха Жаба, дметься гірш, —
Все думає, що стане більш.
Та й що, дурна, собі зробила?
З натуги луснула — та й одубіла.

Такі і в світі жаби є,
Прощайте, ніде правди діти;
А по мені—найлучче жити,
Як милосердний Бог дав.

ПІВЕНЬ І ПЕРЛИНКА.

Під тином Півень, біля хати,
Знічевя смітник розгрібав
І квокчучи там дещицю клював, —
Наїдку не було, а так — аби клювати.
У сміттячку углядів якось він
Блескучу, кругленьку Перлинку,
І дорогу таку новинку
Узяв та й викинув під тин.
«Не хочу я таких дурних новинок»,
Промовив він: «нащо здалась вона?
За жменю цих цяцькованих Перлинок
Не дав би я і зернятка пшона, —
Нехай дурний індик ковтає».
Так недотепа-неборак
Ганьбує те, чого не знає,
І думає, що добре так.

ЖУРБА.

Стоїть гора високая,
Попід горою гай,
Зелений гай, густесенький,
Неначе справді рай.
Під гаєм вється річенька:
Як скло вода блищить,—
Долиною зеленою
Кудись вона біжить.
Край берега у затишку
Привязані човни;
І три верби схилилися,
Мов журяться вони:
Що пройде тепле літечко,
Повіють холода,
Осиплеться їх листячко,
І понесе вода.
Журюся й я над річкою...
Біжить вона, шумить;
А в мене серденько
І мліє і болить.

Ой річенько, голубонько!
Як хвилечки твої,
Пробігли дні щасливії
І радощі мої!
До тебе люба річенько,
Ще вернеться весна:
А молодість не вернеться,
Не вернеться вона!...
Стоїть гора високая,
Зелений гай шумить,
Пташки співають голосно
І річенька блищить.
Як хороше, як весело
На білім світі жить!...
Чогож у мене серденько
І мліє і болить?
Болить воно і журиться,
Що вернеться весна,
А молодість не вернеться,
Не вернеться вона!...

ДО ВОРОЖКИ.

Ой лишенько, бабусенько
Серденько болить!
Навчіть мене, голубонько,
Що його робить?
Куди гляну, серце вяне:
Красний божий світ,
Бринять всюди, паняночки,
Як королів цвіт.
Піймав би я любесеньку, —
Принади нема,
Нема гроший-побрязкачів
І вдачі кат-ма.
Поворожіть, бабусенько,
Дайте грошенят,
Куплю собі поле й хату,
Коний соколят.
Приберуся в оксамити
На диво панам,
Стукну-брязну підківками,
Словами додам.
Буде в мене принадонька,
Пташки налетять,
Клюватимуть принадоньку,
Мене звеселять.
А то лишко, бабусенько!
Принади нема,
Нема гроший-побрязкачів
І вдачі кат-ма!

ВЕЧІР.

Чи згадуєш, дівчинонько моя,
Як згадаю без тебе я
Той вечір тихий над водою,
Як сумували ми з тобою,
Що Бог нам доленьки не дав?...
В садочку соловей співав,
За гай спускалось сонце ясне,
Плескалась рибка на воді...

«От скоро й божий день погасне»,
Сказала ти тоді —
І загадалась, зажурилась,
Головкою на рученьку схилилась, —
І на рукавці із очий
Сльоза тихенько покотилась...
Бажав я бачить світ, людей, —
Тай бачив світ, з людьми спізнався;
А все туди не раз душею рвався,
Де соловей в садку співав
В той вечір тихий над водою,
Де сумували ми з тобою,
Що Бог нам доленьки не дав, —
Неначе там я счастя поховав.

НЕ ПЛАЧ, ПОЕТ!

Не плач, поет! хоч як там трудно, тяжко буде; —
Не плач, не треба сліз твоїх;
Плаксивих дум тепер ніде не люблять люде,
І лишенько чуже — їм сміх.
Всім веселійше жить, коли кругом сміються,
Бо горя скрізь доволі є;
І через золото, он кажуть, сльози ллються, —
На щож ще горенько твоє?
Не плач, поет! жалійсь про все собі самому,
Неси в могильний свій скиток.
«Він, — скажуть, — горењком не докучав нікому,
Йому хвала, йому вінок!»

NOCTURNO.

На небі ніч і всюди ніч чорніє,
І місяць десь в далекім небі спить...
Чогож квилить душа і серце мліє?
І ніч мовчить, і все кругом мовчить.
Не знає ніч, що діялось учора,
Не відає, які ї бачить сни —
Померклий день Содома і Гомора...
Засниж і ти, перо, засни!

СТЕПАН РУДАНСЬКИЙ.

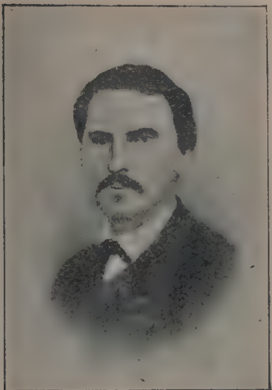

Степан Руданський.

Степан Руданський, попович, родився 1830 року на Поділлю. Спершу вчився в духовній семінарії, а там перейшов на медичний виділ у Петербурзі.

Без копійки при душі бився Руданський з нуждою, поки не скінчив наук і поки не став повітовим лікарем в Ялті на Криму. Здоровля було підорване. Безнастанна лікарська праця і нещасливе родинне життя руйнували його до-решти. Вмер 1873 року, оставивши по собі память гарного чоловіка й доброго, до саможертви готового лікаря.

Це ті скупі вістки, що маємо про його. Решту треба собі уявити, читаючи його твори й переглядаючи листи. Траґедія ґеніяльного поета, котрому доля не давала виявити всіх своїх сил, котрому смерть холодною рукою замкнула уста, щоби він не заспівав своєї найбільшої пісні.

І те, що оставив Руданський у літературній спадщині по собі, родилося в тяжких муках життя. Навіть рідний батько прикладав рук до тої муки.

«Заказують мені мою рідну мову. Заказує батько. Але в мене був прадід і прапрадід; вони мені не заказали. Не слухає батько мої мови,—за те мене по смерти, може, послухає штирнайцять міліонів моїх одномовців».

Ціла мартірологія українського письменства воскресає перед вами, як згадаєте життя Руданського.

Не сміхун він, а козак невміракa, невгнутий лицар українського слова.

Боровся з перемогою до смерти. Чудові, як народня пісня прості ліричні твори, історичні поеми: «Мазепа», «Скоропада», «Полуботок», «Цар Соловей», переклади Гомерової «Іліяди», Верґілєвої «Енеїди», Лермонтового «Демона», це тая кров, що потекла із його серця в отсьому важкому бою за право до власного життя, за право говорити своє слово своєюж таки мовою.

А в отсій боротьбі він іноді відкладав меч-перо на бік, гладив козацький вус і сміявся своїм ворогам у вічі.

«Співомовки»—це той його сміх. «Ось я живу, ось я не вгнувся перед тобою, жостока доле, перед вами, вороги наші!»

Ніхто в українській літературі не сміявся так, як Степан Руданський.

Мороз іде по спині, коли, читаючи «Співомовки», думаєш про їх автора й про минуле української літератури й українського народу. Це не звичайний сміх, це протест невмірущої душі, заява незаперечених прав до радости життя.

І слухає нині Степана Руданського не чотирнайцять, а сорок міліонів його одномовців. Він же поруч Шевченка найбільше люблений поет українського народу, одиниця, в якій найкраще відбилася доля і вдача загалу.

Література: 1) Петров — Очерки истор. укр. литер. XIX ст.; 2) Твори Степана Руданського, т. І. (Київ, 1902 р.) з передмовою Лотоцького; 3) Большая энциклопедія тов. «Просвѣщеніе», т. 16; 4) «Вік», т. І. (Київ, 1902); 5) Огоновський—іст. літерат. Крім того про Руданського писали: 1) «Зоря» (1886); 2) Комарь, Кримський і Лукич—(передмови до львівського видання творів Руданського); 3) «Кіевскій Телеграф«(1875 р. № 44); 4) Креминський — в «Кіевск. Старинѣ» (1882); 5) В першому виданні «Співомовок» (Київ, 1880) стаття про Руданського; 6) «Співомовки» Степана Руданського. Київ — Ляйпціґ, 1919. 7) «Українська Муза», стор. 291 — 303. 8) Сергій Єфремов — «Історія укр. письм.», стор. 305 — 309.

ПАН І ЙВАН В ДОРОЗІ.

Ізійшлися пан з Іваном,
По світі мандрують...
Разом їдять, розмовляють,
Разом і ночують...

На кождому через плечі
Висить по торбині...
Лиш пан такі у чемерці,
Іван у свитині...

Ідуть вони дорогою,
Стали ночувати...
Аж пан собі задумув
Хлопа ошукати...

Тай говорить до Івана:
«Знавш що, Іване!
Годилосяб попоїсти!...»
— Та щож? їжмо, пане!

«Але знаєш що Іване!
Починаймо з твої!
Як твоя буде порожна,
То тоді до мої!»

— Добре, пане! — Іван каже,
Зняв свою торбину...
На травиці зелененькій
Простелив свитину...

Попоїли таки добре;
Комара здушили...
Рано встали, до снідання
Торбину кінчили.

Прийшов вечір. Знов у полі
Стали ночувати...
Вже панові свою торбу
Треба починати...

Але пан собі ні слова...
На землі лягає...
Кладе торбу під голову...
Хлопа замовляє...

«Щоби ти робив, Іване!
Пан зачав питати:
Як би тобі довелося
Таке поле мати?...

— А щож, пане, я орав би,
Хлібом засівав би...
Та ходив би до Одеси,
Сіль і гроші мав би...

«А що я не так зробив би...
Пан почав казати:
Я казав би на сім полі
Місто збудувати...

Там би в мене стояв палац
Там під ряд крамниці...
Там перекупки з балками...
А тут дві різниці...

От тоді приходь, Іване
В мене балювати!...»
— Ет, спасибі, Іван каже,
Лучше будем спати!...

Незабаром коло пана
Став Іван хропіти...
Незабаром коло нього
Став і пан сопіти...

Тільки що пан заснув добре,
Іван підійнявся...
Та до панської торбини
І сам присотався...

То і курку, і печеню,
І кавалок кишки...
Все що було у торбині,
Стеребив до кришки...

Пробудився пан раненько...
Пропаща година!
Хоче їсти сіромаха,
Та пуста торбина...

Розбуджає він Івана
Та його й питає...
А Іван стиснув плечима
Тай відповідає:

А щож, пане, таж ви вчора
Місто будували...
Тут стояло дві різниці...
Там булки стояли...

А по місті, звісне діло,
Собаки ходили...
Та вониж то вашу торбу
Певне стеребіли!

Посвистав пан по торбині,
Нічого діяти!...
«Вставай, каже, вже, Іване!
Підем мандрувати...

Пішли вони, ідуть степом,
Тяженко зморились...
Аж насилу перед вечір
До села прибились...

Ідуть вони в коловороть...
Аж блукає гуска...
Іван гуску та в торбину...
Є вже і закуска.

Бракувало тільки хати
Переночувати...
Але вони завернули
До пустої хати...

Прийшли собі, відпочили,
Гуску спорядили...
Спорядили як годиться,
У піч посадили...

Аж пан знову замишляє
Хлопа ошукати...
Тай говорить: «Щож, Іване,
Ми лягаймо спати!

Та кому із нас присниться
Кращая закуска...
То вже ціла тому завтра
Достанеться гуска!...»

— Та як спати, то і спати,
Нічого діяти! —
Постелив Іван свитину,
Тай лягає спати...

Серед ночі захропів пан,
Іван пробудився...
Із'їв собі цілу гуску,
Тай знов положився...

Рано будить пан Івана
Та давай казати:
Як то Бог його до себе
Просив балювати...

Та якії там потрави
Йому подавали...
Та як його всі святії
Їсти припрошали...

— Ані слова! — Іван каже,
Ваша правда пане!
Я сам бачив як ви їли
Якісь марципани...

Та дивлюсь, що не голодні,
Маєте закуску...
Тай сів собі коло печі
Та стеребив гуску!

«Чи тож правда? — пан питає,
Всю ізїв Іване?»
— Та аби я так здоров був,
Як всю ізїв пане!

Димом здимів пан голодний,
А Іван озвався:
— Хтів когось пан ошукати,
Тай сам ошукався...! (1858).

ЦИГАН З ХРОНОМ.

Бачили очи, що купували,
їжте, хоч повилазьте.

Нар. прик.

Ходить Циган, ярмаркує,
Лиш копійку має...
«А що тепер найдешевше?»
Мужика питає.

— Та хрін тепер найдешевший!
Мужик йому каже:
За копійку цілу вязку
Сідуха навяже!

Побіг Циган меж сідухи,
Купив собі хрону...
Подивився на ярмарок,
Тай пішов до дому...

Іде собі дорогою,
Свіжий хрін смакує...
Вертить свердлом йому в носі,
А сліз не вгамує...

Втирав, втирав Циган очи,
Далі й не втирає...
Сів під мостом і скривився,
Їсть да примовляє:

«Плачте, плачте, дурні очи!
Щоб повилізали!...
Бачилиж ви препогані,
Що то купували!...» (1858).

ТА ГЕЙ, БИКИ!

Та гей, бики! Чогож ви стали?
Чи поле страшно заросло?
Чи леміша іржа поїла?
Чи затупилось чересло?
Вперед бики!— бадилля зсохло,
Сами валяться будяки,
А чересло, леміш нові ...
Чогож ви стали? Гей! Бики!

Та гей, бики! Ломіть бадилля,
Ломіть його, валіть на прах:
Нехай не буде того зілля
На наших батьківських полях!
А чересло моє із ліва,
Леміш із правої руки
Зітнуть і корінь того зілля, —
Чогож ви стали? Гей, бики!

Та гей, бики! Зоремо поле,
Посієм ярее зерно;
А спаде дощик — незабаром
З землі пробудиться воно,
Пробудиться і на світ гляне,
І, як дівочії вінки,
Зазеленіють наші ниви, —
Чогож ви стали? Гей, бики!

ПІСНЯ.

Повій, вітре, на Вкраїну,
Де покинув я дівчину,
Де покинув чорні очі,
Повій, вітре опівночі.

Між горами там долина,
Там біленькая хатина;
В тій хатині голубонька, —
Голубонька-дівчинонька.

Повій, вітре, до схід сонця,
До схід сонця, край віконця;
Край віконця постіль біла,
Постіль біла, дівча миле.

Повій, вітре, тишком нишком;
Над румяним білим личком,
Над тим личком нахилися,
Чи спить мила, подивися.

Як спить мила, не збудилась, —
Згадай того, з ким любилась;
З ким любилась і кохалась,
І кохати присягалась.

Як забється їй серденько,
Як дівча зітхне тяженько,
Як заплачуть чорні очі,
Вертай, вітре, к полуночі!

ДО ДУБА.

Нехай гнеться лоза,
Куди вітер погне, —
Не обходить вона
Ні тебе, ні мене.

Може й важко її,
Може й спина болить,
Але буря її
З корінця не звалить.

На болоті росте,
І, слабая сама,
Вона гнеться собі,
Бо в їй сили нема;

Вона гнеться собі
І так вік проживе,
І без слави в багні,
Як трава зогнив.

І до пекла дістань,
І у пекло заглянь,
І до хмари дістань
І на небо поглянь,

І весь світ обдивсь,
І усе розпізнай,
І що доброго є, —
Ти у себе впивай.

І у силі, в добрі,
Як скала, затвердій,
І, як Бог світовий,
На сторожі ти стій.

І пташки світові
Защебечуть тобі;
І співак одпічне,
Заспіває тобі...

Як трава-осока,
Зогнив у багні,
І хіба лиш комар
Заспіває по ній...

Нехай гнеться лоза,
А ти, дубе, кріпись!
Ти рости та рости,
Не хились, не кривись!

Ти глибоко у глиб
Твердий корінь пусти,—
Гілля в гору роскинь,
Ти рости, та рости!

А як буря лиха
Тебе з місця зібє,
Або хмара — гора
Тебе громом убє,—

Світ почує ту смерть,
І повітря здріжить,
І ліси загудуть,
І земля задвижить;

І пташки пролетять,
Спогадають тебе, —
І співак перейде,
Не забуде тебе. —

* * *

Звела мене не біда!
Звела мене,
Моя нене,

Звела мене не біда,
А дівчина молода,—

А дівчина,
Як калина,

А дівчина молода.
Брівоньками звялила,

Брівоньками,
Хмароньками,

Брівоньками звялила;
Оченьками спалила,

Оченьками,
Зіроньками,

Оченьками спалила
Губоньками зраїла,

Губоньками —
Сливоньками,

Губоньками зраїла,
Личеньками строїла.

Личеньками —
Чароньками,

Личеньками строїла.
Ой, дівчино, не вяли,

Ой дівчино,
Ти, рибчино,

Ой, дівчино, не вяли,
Мого серця не пали!

Мого серця
Край реберця,

Мого серця не пали!
Коли любиш—не жартуй!

Коли любиш,
Та не губиш,

Коли любиш—не жартуй!
Як не любиш—розчаруй!

Як не любиш, —
Тільки губиш,

Як не любиш—розчаруй!

ТИ НЕ МОЯ.

Ти не моя, дівчино дорогая,
І не мені краса твоя:
Віщує думонька смутная,
Щи ти, дівчино, не моя!

Ти не моя! За личко гарне
Справляє хтось колодія...
Моїж літа проходять марне,
Бо ти, дівчино, не моя!

Ти не моя! І брови чорні
Милує иньший, а не я,
І иньший хтось тебе пригорне,
А ти, дівчино, не моя!...

Ти не моя... та щож я маю?
Чим похвалюсь тобі і я?
Хіба лиш тим, що тя кохаю...
Та ти, дівчино, не моя!...

Ти не моя, голубко сива!
Щаслива доленька твоя,
Мояж доля нещаслива,
Бо ти, дівчино, не моя!...

ВАСИЛЬ МОВА (ЛИМАНСЬКИЙ).

Родився 1842 р. на Чорноморі. Вчився в Катеринодарській військовій гімназії і в Харківському університеті. Скінчивши його учителював в Катеринодарі, а потім був суддею. Помер 1891 р.

Твори свої друкував у ріжних часописях, від «Основи» (1861 р.) починаючи.

По його смерти друкувала їх Львівська «Зоря» та «Літ. Наук. Вістник».

Лишив також багато оповідань, споминів, записок і знадобів до українського словника.

Збірного видання й доси нема. А шкода, бо Мова був письменником з доволі широким національним світоглядом.

Народник, демократ, критично ставився до нашої минувшини, оден з перших у поезії ступав на реалістичний шлях.

Література: Большая Энцикл. вид. «Просвѣщеніе», т. 13. «Вік», т. I. «Зоря», 1891, (XIV і XX). «Українська Муза», сторона 304 — 312. Єфремов — «Іст. укр. письменства», 298. ст.

---

* * *

Вмер козак, юнак бездольний
Кинув білий світ,
Та зоставив братам вільним
Щирий заповіт:

Коли схочуть вас на муки
Вислать на чужину,
Не давайтесь живцем в руки,
Бийтесь до загину!

Бо стократно краще вмерти
З руки махамета,
А ніж ждати в тузі смерти
В північних заметах.

Смерть за волі оборону
Буде вчинком мести, —
Вість про неї піде в люди
Й викличе протести.

І западе в живі серця
За правду обида,
До жорстоких катів мерця
Сплодиться огида.

І научить глухих чути
І сліпих прозріти,
Розохотить давні пута
З ніг народніх здіти.

Колиж дасись живцем в руки
На тяжке заслання,
Оддасись на тяжкі муки
Й безвістне конання.

І умреш ти в самотині,
Сам один умреш ти,
Позабутий на Вкраїні
Змучений до решти.

І не знатиме громада,
Що ти згинув марно,
Кати тільки будуть раді,
Що вбили безкарно.

І про злочинство враже
Хіба по столітку
Крадькома історик скаже
Котам на взамітку.

В ХОЛОДНІЙ ХАТІ.

Темна ніч стоїть на дворі
І свистить — мете кура;
У кутку в холодній хаті
Вкучку збилась дітвора.

Засмутившивсь, хирна мати
Над колискою злягла,
У думках, в скорботі батько
Мовчки сів кінець стола;

І тремтять померзлі діти,
Аж зубами цокотять...

«Мамо, дюдя! Мамо, дюдя!»
Невгамонно белькотять.

«Отже слухай лишень жінко!»—
Зводе хмурий батько річ;
«В хаті можна задубіти!—»
Затопитиб треба піч...

Але жінка, мов завмерла,
Не сказала ні слівця,
А голодні діти скиглять,
Їх плачу й нема кінця:

«Мамо, папи! Тату, папи!»...
Кажуть, бідні дріжачи.
«Дай їм, жінко, хоч шматочок,
Хоч сухар їм розмочи!»

Проказав несміло батько
Тай зомкнув ізнов уста.
Але жінка й не рухнулась,
Тільки сльози все ковта.

«Дай бо, жінко! Жінко, чуєш?
Що ти стала, мов німа?...
А вона: — «Ні крихти хліба,»
Ні цурпалка дров нема...

ТРИ ДЕРЕВИНИ.

Зімою укупці на краю долини
Стоять на узліссі аж три деревини.
І перша в тій купці—висока сосна,
Що саме у зімку зелена й рясна;
Про літечко ясне соснині байдуже —
Тоді вона жовта, сумна і недужа,
І друга в тій купці стоїть деревина —
Гнучка та висока тополя—раїна.
Їй листячко вітром холодним обдуто,
І вітоньки голі у кригу окуто,
І думка одна їй не сходе з ума;
Коли то минеться лихая зіма?
Коли то весняне живуще тепло

Увільнить од криги їй віти й стебло
Та щедро одягне у листя рясне,
Зелене та ніжне, хороше, ясне?
Коли то в роскошах красою засяє,
Уклонами вітра з теплом привітає,
Тонким верховіттям у небі заграє,
І після негоди, страждання і сну
Вона засоромить красою сосну?
І третя в тій купці стоїть деревина —
Розложиста, біла, ярка березина.
Та голії віти, у кригу закуті,
Даремно у ростіч тепер розіпнуті,
І гордого шуму од неї нема —
Замкнула уста їй лихая зіма...
І жалібно стогне і бється вона;
Коли то настане весела весна,
Із промінем ясним, з живущим теплом,
Й одягне їй віти тремтючим листом?
І гордо вона їх по вітру розносить,
І шумом сердитим ліси оголосить,
І гордую пиху, соснини нарушить,
І гом'н сосновий забє і заглушить?...

. . . .

Але ще далеко живуща весна —
І гордо панує зелена сосна,
І сумно куняє тополя—раїна,
І рветься та стогне ярка березина...

ОЛЕКСАНДЕР КОНИСЬКИЙ.

Уроджений 1836 в Переходівці, Ніженського повіту в Чернигівщині. Учився в Ніжинській ґімназії, брав участь у Кримській війні, потім адвокатував. Належав до гурта цих українських народовців, що щире турбувалися освітою селян, закладали недільні школи, сами вчили в них дітий, то що. За те й засланий був у 60 роках в Потьму й Вологду. В 1865 йому позволено виїхати за границю. Тут він дальше робив народну, патріотичну роботу. Чимало причинився до скріплення українського руху в Галичині. Був одним з основників Тов. імені Шевченка у Львові. Вернувши домів, жив від. 1872 року в Київі, де й помер 23 листопада 1900 р.

На літературну ниву виступив у ,,Основі" (1861—62 р.) Потім майже не було українського видавництва, яке не друкувалоб творів Кониського. Підписувався звичайно ініціялами і псевдонімами (Верниволя, Жук, Кошовий, Яковенко, Горювенко і т. д.).

Писав вірші (Порвані струни, 1898, Вибір поем), драматичні твори (Порвалась нитка), повісти (В гостях добре, Юрій Горовенко, Семен Жук і його родичі), оповідання (Наймичка, Грошолюбка, Непримеренна), перекладав з чужих літератур, писав статті і т. д.

Дуже заслужився для нашої літератури, зготовивши першу повну життєпись Тараса Шевченка в двох томах.

Належить, поруч Куліша й Франка до тих українських письменників, які раз-у-раз приносили жертву із свойого літературного дарования в користь громадянської роботи. Їздив, орґанізував, листувався, ділом і словом, морально й матеріяльно підтримував українську справу де тільки і як тільки міг і вмів. Оден з найвизначніщих письменників-патріотів.

На його літературну працю отся патріотична робота не мала доброго впливу. Він роздроблювався, а до того в своїх поезіях проголошував проґрамові кличі без того поетичного вітхнення, яке мусить бути джерелом всякої поезії.

А все таки і в віршах і в прозі дав чимало гарного й вартного і в історії української літератури не тільки займає одно з кращих місць, але й звертає на себе ввагу своєю окремою фізіоґномією, як поет-діяч, як романтик на службі реальної праці.

Література: Энцикл. слов. Брокг. и Эфр. т. 15а. „Вік", т. І. Огоновський — Іст. літерат. Больш. энц., Просвѣщеніе, т. 11. „Світ", 1881, „Зоря", 1893, „Кіевск. Ст." (1901). Єфремов. — Іст. укр. письм., стор. 313 — 319. Українська Муза: 277 — 288. „Русская Мысль", 1901, І. „Записки т. ім. Шевченка", т. 39. Франко — Про життя і діяль-

ність О. Кониського. Львів, 1902. Авдикович О. — Огляд літературної діяльности О. Кониського, Перемишль, 1908.

НЕ ПРИЗИВАЙТЕ ВСУЄ БОГА.

Не призивайте всує Бога,
Не призивайте ви Христа,
Не оскверняйте ви святого,
Животворящого хреста!
Христос учив народ любити,
І за народ Христос страждав;
А ви грабуєте освіту
І те, що Бог народу дав.
Христос носив вінець терновий,
Святую кров свою пролив,
Своєю смертію святою
Народ з неволі іскупив;
А ви — народ рабом зробили,
Братів за гроші продали,
Народ у терніях водили,
І піт, і кров його пили.
Не християни ви — іюди!
Цілуєте ви хрест святий,
А хрест народові на груди
Щодня кладете ви тяжкий.
Ви гірш Юди! — той вдавився,
Ви тими грішми живете,
Що меньший брат для вас трудився,
І брату жить не даєте!
Не призивайтеж всує Бога
Не призивайте ви Христа,
Не оскверняйте ви святого
Животворящого хреста!

СИРОТИНА.

Не той сиротина,
Кого рід не знає,
У кого хатини
Й худоби немає;

Не той сиротина,
Хто ходить в десятці,
У кого свитина —
Вся латка на латці...

Аби була в його
Голова та руки,
Любов до народу,
Волі і науки, —

Він не сиротина,
Він родичів має:
Він краю дитина,
І край його знає.

В ЯСНУ НІЧ.

В ясну ніч у садок
Вже не вийде вона,
Не пригорне мене
Не підставить чола
Під горячії губи мої!...

Зрозуміла вона,
На всім світі одна,
Міг недуг і печаль
І пекельний той жаль,
Що по вік не покине мене.

Не прониже мене
Її погляд палкий
І на серці на дні
Не загоїть ніхто
Превеликії рани мої.

Мою скорб і нудьгу
Розділяла вона,
І коханням своїм
Скільки раз, о свята,
Життя нове вливала в мене!

А тепер? Ні, не жди!
Ти не прийдеш сюди...
Серце, змовкни, моє,
Старих ран не буди!

МОЄ БАЖАННЯ.

Не обскурант я, що не плачу
За тим, чого нема,
Що вже минуло і мина...
Я України долю бачу.
Не в бунчуках, не в булаві,
Не у гетьманській голові;
Не в скарбах схованих у скрині,
Не в Запорожській Україні,
Не в тім, щоб вибившись на волю
З Ляхами знову воювать,
Та кров славянську проливать
І заливати трупом поле, —
Я даром сліз не проливаю:
Славян усіх в одній семї
Побачить хочеться мені...
Ось, бачте,—я чого бажаю.

МИКОЛА ВЕРБИЦЬКИЙ.

Родився 1843 р. в Чернигові. Там скінчив ґімназію, а університетські науки побирав у Київі й Петербурзі. Потім прослужив 30 літ учителем в Полтаві, Чернигові й на Московщині. На старість осів у рідному Чернигові. Там і вмер 1909 р.

Писати став ще в ґімназії під впливом Шевченка. Перші твори були надруковані в „Основі".

Його поезії, писані легко й ґраціозно, нагадують народні вірші. (Псевдонім: Миколайчик Білокопитий).

Література: „Вік", т. І. „Українська Муза" 340—344, Єфремов: Іст. укр. письм., ст. 298.

ВЕСНЯНКА.

Іде весна, іде красна —
Земля оживає...
Ждемо, ждемо долі-волі —
Немає, немає!

Тече річка широкая
Скрізь по-під горою;
Ой попливла наша доля
У-плинь за водою...

Повій, повій, буйний вітре,
На час, на годину;
Ой, верни нам нашу долю
Знов на Україну!

Ой не віє буйний вітер —
Ледви подихає;
Знову долі виглядаєм,
А долі немає...

Брати мої, товариші,
Орли молодії!
Осідлаймо, брати мої,
Коні воронії,

Та поїдьмо на тих конях
По широкім полю —
Здоганяти, переймати
Козацькую долю!

Запитаймо долю-волю,
Де вона блукає?
Попрохаймо—нехай до нас
В гості завітає.

* * *

Ой, квіточка під росою нагинається;
Дівчинонька над козаком насміхається:
«Шкода тобі, козаченьку, залицятися!
Нам з тобою, моє серце, не побратися.

Геть-геть далі, козаченьку, одчепись,
І до мене молодої не горнись!
Бо я з роду недолюдів не люблю —
Свого віку за тобою не згублю... —

В мене душа українська, щире серце в грудях —
Мені щирий Українець й дружиною буде;
Бо я дочка України і не забуваю
Свою матір, щирим серцем її поважаю.

А ти, серце козаченьку, хоч ти любий, милий,
Забув єси свою матір, орле сизокрилий!
Мати плаче—в тебеж серце не стогне, не бється,
І до неї щирим словом воно не озветься.

Не поможеш, не порадиш ти матір старую, —
Ти не любиш, не пильнуєш правдоньку святую;
Геть же, геть же, козаченьку, геть, моє кохання.
Шкода, серце, марне буде твоє залицяння!

СИДІР ВОРОБКЕВИЧ.

(Данило Млака).

Родився 1836 р. в Чернівцях, на Буковині. Там скінчив духовну семінарію. Був священиком на селі, а пізніще учителем духовної семінарії в Чернівцях, де й умер 1903 р.

Перші його поезії були надруковані 1863 р. в „Галичанині“ Дідицького. З тої пори являлись його віршовані й прозові твори у всяких часописях й видавництвах. Року 1900 видано окремий збірник віршів Воробкевича п. з. „Над Прутом“ з короткою передмовою Франка. В 70 роках тішився Воробкевич доволі широкою популярностю. Його ставили поруч Федьковича, а Франко назвав його одним із перших жайворонків нашого народнього відродження.

Як поет не широкий і не грімкий, але щирий і сердечний.

Найкращі його дрібні вірші, що підходять під характер народніх і добре надаються до співу.

Писав також Воробкевич оповідання („Хто винен?“, „Турецькі бранці“, „Муштрований кінь“, „Амврозій Остапкевич“), котрі не втратили своєї вартости.

Крім поетичного мав Воробкевич ще й музичний хист. Деякі його пісні увійшли в наш сталий репертуар, а деякі оперети (Молода пані з Боснії, Золотий мопс, Янош Іштенгазі) тішилися в свій час великим успіхом.

Література: Энц. слов. Брокгавза і Ефрона, т. 19а. „Вік“, т. І. Огоновський: Іст. літ. Зоря: 1887 (стаття проф. Смаль-Стоцького), Л. Н. Вістник, 1903, (стаття Гнатюка), Єфремов: Іст. укр. письм., стор. 347. Молода Муза: 345—352.

РІДНА МОВА.

Мово рідна, слово рідне!
Хто вас забуває.
Той у грудях не серденько,
Тільки камінь має.

Як ту мову мож забути,
Котрою учила
Нас всіх ненька говорити,
Ненька наша мила?!...

Ой, тому плекайте, діти,
Рідненькую мову,
І учіться говорити
Своїм рідним словом!

Мово рідна, слово рідне, —
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
Але камінь має!

ЗАГРАЙ.

Заграй ти, цигане старий,
Такої, як гадаю;
І грошей дам, вина теж дам,
Всього, що тільки маю;

Бо лютий біль оттут горить
І груди роспірає,
А бідне серце так болить,
Що гине, умірає.

Заграй, заграй, оттую піснь,
Що то колись співала
Старая ненька, як мене
В колисці колихала.

Чаруй мені минувші дні,
Літа ті молодії,
Прегарні, золотії сни,
Той рай і ті надії...

Провадь мене ти звуком тим
В садочок, де я грався,
Чаруй і другів всіх моїх,
Що ними величався.

Чаруй мені і діву ту,
Що мною гордувала...
Збуди тих всіх, шо вже земля
На віки повкривала...

Збуди, чаруй минувшість ту:
Хай ще хоч раз заплачу,
Бо сліз нема з того часу,
Як доленьки не бачу.

Чаруй, старий! Як потечуть
Дві сльози по личеньку,
То легше стане у душі
І легше на серденьку!

Заграй ти, цигане старий,
Такої, як гадаю:
І грошей дам, вина теж дам,
Всього, що тільки маю.

НАД ПРУТОМ.

Над Прутом у лузі хатина стоїть,
Живе там дівчина хороша, як цвіт:

В їй очі-зірниці, що світять в ночі; —
Побачиш їх, хлопче—вмірай і мовчи!

Над Прутом у лузі не місяць зійшов,
То хлопець до кралі-дівчини прийшов;

Солодка розмова із уст їх плине, —
Тихенько дрімучий Прут далі тече.

Над Прутом у лузі барвінок вже рвуть,
До шлюбу зелені віночки плетуть!

В хатині заграли і скрипка і бас,
А гості співають: «Веселість у нас!»

МИХАЙЛО СТАРІЦЬКИЙ.

Михайло Старицкий.

М. Старицький, син дідича, родився 1840 року в Кліщинцях, Золотоношського повіту, в Полтавщині. До ґімназії ходив у Полтаві, на університет в Харкові й Київі. Був одним із творців українського театру. Довший час провадив першу українську трупу, до якої належали такі знамениті артисти, як Заньковецька, Затеркивичева, Кропивницький і Тобілевичі. Для театру написав коло 30 драматичних творів, оригінальних і перекладів (Не судилось, Богдан Хмельницький, Остання ніч). Здебільшого тримався напрямку реального, малював побут, але дієві особи оживлював ідеальними рисами й патріотичними мотивами вчинків.

Як лірик, Старицький оден з кращих у нашій літературі. І чуття і форма і мова витримують навіть найсуворішу критику.

Його драматичні твори видано в двох томах в Київі (1890—1893 р.), а поезії у спорій книзі року 1908. Крім того багато розсипано по всіляких видавництвах від «Ниви» 1865 р. починаючи.

Дуже багато перекладав Старицький з чужих літератур (Гайне, Байрон, Лєрмонтов, Міцкевич, Некрасов, Сербські думи, тощо).

Разом з донькою, Людмилою Старицькою-Черняхівською написав гарну історичну повість «Перед бурею» (по російськи).

Помер 1904 р. в Київі, не втративши до смерти молодечої віри в побіду правди і в кращу будучність українського народу. Належить до тих письменників, у яких на лірі було дуже багато струн і безконечна сила акордів. Доторкався всіляких питань, від славянофільського до самостійницького, від суспільно-економічного до метафізичного. Скрізь виявив гарячу вдачу, тепле чуття і розуміння краси — те останнє найкраще видно в його мові.

Любов рідного краю, любов ближнього і земляка окремо, служба добрій справі, жертва за ідею, етика і мораль, це для його не відірвані, абстрактні кличі, а щира потреба серця.

Старицький — це поет-артист і поет-громадянин в одній особі. А така гармонійна сполука являється мало коли.

Література: 1) «Поезії М. П. Старицького» з передмовою Русової, (Київ, 1908); 2) Петров—Очерки укр. литер.; 3) Энциклоп. слов. Брокг. и Эфр., т. 31; 4) Большая энцикл., тсв. «Просвѣщеніе», т. 17; 5) «Вік», т. 1, 1902; 6) Огоновський—Істор. літ. Крім того див.: 1) Грінченко—З поводу малор. театру Старицького («Зоря», 1897 р.); 2) «Корифеи украинской сцены», (Київ, 1901); 3) Франко—Михайло Старицький («Літ.-Наук. Вістн.», 1902). «Молода Муза», сторона 353—372. Єфремов — Іст. укр. письм., стор. 361—365.

ШВАЧКА.

Нахилилася головка
Пасмо звисло на щоці...
І мелька невпинно голка·
У худесенькій руці.

Шитво панське на коліні,
Каганець і світ дньовий...
І тремтять легкі сутіні
З під стріластих темних вій.

Довгий кашель в довгі ночі,
Вітру стогін під вікном...
І червоні завжди очі...
Незнайомі з тихим сном.

Спина зігнута в роботі,
Зверху латаний платок...
Не смашний мабуть голоті
Загорьований шматок.

СЛЬОЗА.

Чи памятаєш, як з тобою
Прощавсь я пізньою добою?
Вечірня зіронька зійшла
В безодні синій над водою;
По над дібровою німою
Якась пташина проплила;
На сході геть чорніла хмара,
А ти бліда, як та примара,
Стояла з мутком на чолі
Ламала рученьки малі,
В німій скорботі—і розваги
Тобі подать не мав я зваги...
Майнула хвиля, час настав, —
І блискавицею спалав
В очах твоїх огонь од муки;
Свої знеможенії руки
Кругом мене ти обвила
І тяжко, тяжко заридала...
Моя ти зоре! Чи ти знала,...
Як та сльоза мене пекла?
Минули роки, сивий волос
Морозить голову, а я
Все гину, зіронька моя,
Та чую твій надбитий голос,
І досі тяжко й горяче
Твоя сльоза мене пече!

ЗУСТРІЧ.

В снігах несходимих, глибоких,
Де темні бори лише мрілись,
В тайзі на етапнім привалі
Вони несподівано стрілись.

Крізь млу сонце ледві шаріло
Бурульки яскрились на хаті...
Він був у залізних кайданах,
Вона у суконнім халаті.

Покрикнули з диву спянілі,
Обличча спалахнули жаром:
І всяк постеріг-би одразу,
Що те палахтіння не даром.

І час, і нудьга, і вязниця
Поклали на бранців ознаки;
Про те у їх очах горіли
Й тепер поривання однакі.

Зірвалось огнистеє слово,
Сплелись переможені руки...
Була в тім нервовім стисканні
Безодня і щастя, і муки.

Крюки аж чорніли на вітах,
Присипаних снігом, ялових,
І карканням крили розмову
Од пильних ворожих вартових.

А мова лилася, кипіла,
Як паводь по гатях весною, —
Про злі у розлуці пригоди,
Про скутки нерівного бою...

Почулась команда: «в дорогу!»
І впала хвилина розстання:
У неї пробилась сльозина,
У його зірвалось зітхання...

Од брязку заліза шумливо
Знялося з ялин гайвороння,
А сонце червонистим оком
Дивилось, немов би з просоння...

ВИКЛИК.

Ніч яка, Господи, місяшна, зоряна!
Ясно, хоч голки збірай.
Вийди, коханая, працею зморена
Хоч на хвилиночку в гай!

Сядемо вкупі ми тут під калиною —
І над панами я пан!

Глянь, моя рибонько, — хвилею срібною
Стелеться полем туман.

Гай чарівний, ніби промінем всипаний,
Чи загадався, чи спить;
Он, на стрункій та високій осичіні
Листя жагою тремтить.

Небо незміряне всипане зорями, —
Що то за Божа краса!
Перлами ясними он, під тополями,
Грає краплиста роса.

Ти не лякайся-бо, що свої ніженьки
Вмочиш у срібну росу:
Я тебе, вірная, аж до хатиноньки
Сам на руках однесу.

Ти не лякайся, що змерзнеш, лебедонько
Тепло,—ні вітру, ні хмар...
Як пригорну тебе щиро до серденька,
А воно гріє як жар.

Ти не лякайся, щоб злоба підслухала
Тиху розмову твою:
Нічка приспала всіх, соном окутала, —
Ані шелесне в гаю!

Сплять вороги твої, знужені працею, —
Нас не сполохає сміх...
Чиж нам, окраденим долею нашею,
Й хвиля кохання — за гріх?!

НИВА.

Гей, ти, ниво, — в тебе гону
Од Карпату аж до Дону!
Та широкаж, як погляну,
Геть укрилась килимами,
Огорнулася лучами
Й простяглася до Лиману.

— Щож то, ниво, лихом збита!
Потом, кровю полита,

Ниньки сталося з тобою?
Не красуєшся стогами.
Не питаєшся скиртами,
А глушишся лободою?

— Ой, ви, жалібники діти,
Та не вам би й говорити,
Як сами байдуже спали!
Деж були ви? инші руки
Завдавали рідній муки,
Репяхами засівали!

— Колись добре я родила:
Виростала з мене сила
Ворогам на страх і горе!
А тепер я геть дичаю
І не бачу скруті й краю,
Бо ніхто мене не оре.

— Правда, ниво! За сльозами
Не рушали ми з ралами...
Гайда в поле! Гине нива!
Додамо до праці руки:
Хоч не ми, то діти, внуки —
А таки діждуться жнива!

ДО МОЛОДІ.

На вас, завзятці-юнаки,
Що возлюбили Україну,
Кладу найкращії гадки,
Мою сподіванку єдину:

В вас молода ще грає кров,
В думках у вас немає бруду,
І в серці гріється любов
До обездоленого люду.

Ховайтеж ви її собі,
Не розмантачуючи всує:
Нехай ваш дух вона гартує
В житті у чесній боротьбі.

Не забувайте рідних хат,
Де лихо гіршав що-днини...
Не можна гаяти й хвилини,
Поки ще стогне меньший брат

Поки живий,—мерщій несіть
Сліпому світило просвіти,
І в серце, смертію сповите,
Живу надію закропіть!

Вшануйте, друзі, рідну річ,
Назвіте голосно своєю,
Та розженіте над землею
Непереможню, темну ніч

Хай всяк жене, а ви любіть
Свою знесилену родину —
Й за неї сили до загину
І навіть душу положіть!

СКЛАД ВИДАННЯ
„Ukrainske Slowo", Buch- u. Zeitungs-Verlag G. m. b. H.
Berlin-Schöneberg, Hauptstr. 11.